

MAGYAR KLASSZIKUSOK

16695/25

JÓSIKA

MIKLÓS

26

71

OSZK

Grat

ABAFI

100 oldal

Ára 30 fillér

OSZK

BÁRÓ JÓSIKA MIKLÓS:

ABAFI

**ELŐSZÓVAL ÉS JEGYZETEKKEL
ELLÁTTA:**

ZSIGMOND FERENC

**MAGYAR NÉPMŰVELŐK TÁRSASÁGA KIADÁSA
BUDAPEST**

16.695/26

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR	
Műveletknapló	
1942. év	16941 sz.

F. k. : Dr. Lőrinczy Szabolcs
„Forrás” Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Rt. nyomása

Előszó

„Uraim, le a kalapokkal! Egy művet van szerencsém bemutatnom, mely körében elsőrendű, legjobb, mióta e nyelv zeng...“, így kezdődik Szontagh Gusztávnak, a finom ízlésű műbírálnak az a cikke, melyben báró Jósika Miklós „Abafi“ című regényére felhívta 1837-ben a magyar olvasókörzség figyelmét. Ez az elismerő ítélet azóta irodalomtörténeti igazsággá vált, az „Abafi“ mindenkorra nevezetes darabja marad irodalmunknak, egyrészt mint egy roppant termékenységgű írónk legsikerültebb alkotása, másrészt, mint egy roppant népszerűségű irodalmi műfajnak, a történeti regénynek első értékes, a kor színvonalán álló terméke.

Jósika már negyvenkét éves volt, mikor „Abafi“-jával kilépett a nyilvánosság elé, hetvenegy éves korában pedig meghalt. Tehát írói működése csak három évtizedre terjedt, s ezalatt százhuszonhét kötet regénye és novellája jelent meg. Ezek az adatok felébresztik kíváncsiságunkat báró Jósika Miklós élete, egyénisége és munkássága iránt. Fájdalmas csalódás és tespedő unalom kellett ahhoz, hogy megírja az „Abafi“-t, még fájdalmasabb csalódás tette lehetetlenné számára írói pályája második felében az unatkozást és kényszerítette fáradságos, szakadatlan, kenyérkereső írói munkára. Nagy tevékenysége nem maradhatott káros következmények nélkül, főként ez a magyarázata annak, hogy az „Abafi“-tól nem emelkedik, hanem lefelé hajlik Jósika műveinek értékvonala; viszont egy vagy két hibátlan munkával nem tudott volna Jósika „a magyar regényirodalom atyjává“ lenni, sokat kellett írnia, újabb és újabb művekkel előállania, hogy a művelt magyar olvasókat, köztük a főrangú osztályt is, elhódítsa az idegen nyelvű regényektől, hogy meg is tarthassa felébresztett érdeklődésüket, évek során át kielégíthesse várákozásukat, a hazai élet és az anyanyelv szeretetére mintegy átnevelhesse őket.

Báró Jósika Miklós 1794. április 28-án született Tordán, Erdélyben. Ötéves volt, mikor édesanyja meghalt. Ekkor apai nagyanyja vette gondjaiba. Négy év múlva, mikor a nagyanyát is elragadta a halál, a kilenc éves Miklóst apja a kolozsvári liceumba adta be; ott tanult, mint konvik-tusi növendék, 1810-ig, tizenhat éves koráig. A nagyanyai nevelés gyöngéd szeretetének hatását üdvösen egészítette ki az apa tudatos, jellemalkotó

módszere: idősb Jósika Miklós elismert első gavallérja volt Erdélynek, s gondoskodott róla, hogy fia ne csak szellemi téren részesüljön kellő kiképzésben, hanem teste is megedződjék, s az úri társasélet iratlan szabályai is vérévé váljanak.

1811-ben hadapród lett egy erdélyi dragonos ezredben. Félév múlva Galiciába rendelték az ezredet, egy esztendővel később Olaszországba, s ott nemsokára ő is résztvett a Napoleon elleni csatákban. Utéül harcolt, kitüntette magát, húszéves korában már kapitány lett. Bécsbe helyezték át, s szemtanuja és részese volt a Napoleon bukásán ujjongó bécsi kongresszus fényes ünnepségeinek, Bécs világvárosi műveltségének, társaséleti kedélyes örömeinek. Itt ismerkedett meg egy szabolcsmegyei előkelő nemes család leánytagjával, Kállay Erzsébettel, beleszeretett, s 1818-ban, azaz mihelyt nagykorúvá, huszonnégyszáz éves lett, feleségül is vette, a hadsereg kötelékéből pedig kilépett.

De a szerelem költészetét hamar felváltotta a házasság prózája, a mámort a kiábrándulás. Az erdélyi főúr és az alföldi nemesleány nem tudta egymást megérteni, egyre áthidalhatatlanabbá lett köztük a kölcsönös csalódottság és idegenkedés. A házasság törvényes felbontása csak nagysokára, 1847-ben következett be, a két házasság azonban már jóval előbb különvált egymástól. Az 1830-as évek végén új eszményi szerelem költözött Jósika szívébe egy fennkölt jellemű nő, Podmaniczky Júlia bárónő iránt, s ez a szenvedélyes érzés még gyötrőbbé tette ránézve a rosszul sikerült házasság bilincseit.

Ez a lelkiválság tette íróvá Jósikát. Az irodalom iránti érdeklődés igen korán jelentkezett benne; katonakorától kezdve mindent összeolvasott, ami német, francia, olasz, spanyol nyelven kezébe került, s a verses költészet terén maga is tett néhány kísérletet. A tehetségéhez legjobban illő költői műfajnak, a regénynek területére 1835—36-ban lépett rá. Enemű munkái közül az „Abasi” jelent meg elsőnek. (1836.)

Az „Abasi” magábanvéve is igen sikerült műalkotás, de önértékét túlszárnyalja irodalomtörténeti jelentősége. Ez a munka olyanféle szerencsés ihletű írói kezdemény volt, mint tizenegy évvel azelőtt Uőörsmarty „Zalán futása”. Egy évtizeden át az eposz volt a bágyadt magyar nemzeti öntudat erősítő balzsama, de tíz év alatt el is használódott a hatóereje. Jósika mintegy az eposz korszerű utódát teremtetten meg a történeti regényben, s egy újabb évtizeden át ez táplálta tovább a lábadozó magyar nemzeti önértéket. Az olvasóközönség a nemzeti múltért lelkesedett, de az 1830-as évektől kezdve már valóságos megvilágításban óhajtotta látni a múltat, a hitregék, isteni csodák világa helyett emberibb tárgykörre vágott, olyan hősről akart hallani, akik nagyobbak, különbek ugyan a „mostaniak”-nál, de mégis csak emberek, olyan eseményekről, amelyek a „régidicsőséget” idézik emlékezetünkbe, de amellelt elhíhetők, sőt bebizonyít-

hatóan igazak. Az „Abafi” c. regényen jól felismerhető az eposzról áthagyományozódott örökség. A jelentől különböző, letűnt világ elevenedik meg benne, az erdélyi fejedelemség kora. A fejedelem éppen nem eszményi jellem ugyan, de mégis csak a — legalább látszólag — önálló erdélyi magyar állam megszélyesítője; körülte diplomáciai aknamunka folyik, összeesküvéssel vádolt férfiak feje hull le a verpadon, csata dűl a határ-szélen, bent pedig, a fővárosban lovagi torna ad nagyszerű keretet a fejedelem menyegzői ünnepségének, s ez alkalommal a kiváló bajnokok egész sora jelenik meg előttünk, köztük a legderekbabb dalia, a regény főalakja, Abafi Olivér.

Ezt az eposzból korszerűsített regényműfajt a skót származású angol Scott Walter honosította meg az európai irodalomban, 1814-től kezdve. Jósikát nemcsak tehetsége, hanem szerencsés külső körülmény is segítette abban, hogy mintegy „magyar Scott Walter” válhassék belőle. Scott nagy szeretettel tanulmányozta a vadregényes kis Skótország történetét, és enmő ismereteivel ügyesen tudta a hitelesség színében feltűntetni regénycselekvényeinek képzelt, kitalált mozzanatait. Jósikát épűgy vonzották gyermek-kora óta szűkebb hazájának természeti szépségei, épűgy érdekelte az önálló Erdély hősies-viszontagságos multja, mint Skóciáé Scott Walttert, — és e regényes erdélyi történelem emlékei bőségesen hozzáférhetők is voltak Jósika számára: családja birtokain, különösen nagyanyjánál való nevelkedésekor temérdek helyi vonatkozású mondát hallott az ottani nép körében, a család könyvtára, kéziratos krónikái, oklevelei, fegyvergyűjteményei is beszédes tanúvá, szemléletes magyarázóivá lettek egy letűnt kor nagyságának. Abban is Scott Walter tanítványa Jósika Miklós, hogy a mult idő külsőségekben való feltámasztása terén gyakran túllépi a kellő határt, a tájak, épűletek, szobaberendezés, öltözetek, arcok hosszadalmas leírása néha fárasztó hatású; de tájrajzai közt megragadó szépségűek is vannak.

Az „Abafi” nagy sikere rendkívűl nagy termékenységre ösztönözte Jósikát. Csakhamar megjelent „Az utolsó Bálóri” (1837) és a „Csehek Magyarországbán” (1839. A Hunyadiak kora). Ezt a három munkát tekintjük ma is Jósika regényírói pályája telőpontjának. A Magyar Tudományos Akadémia Jósikát 1835-ben tagjai közé választotta, „Az utolsó Bálóri”-t a nagyjuttalommal tüntette ki, a Kisfaludy-Társaságnak 1840-ben igazgatója, 1841-ben elnöke lett.

Említett három jeles munkáján kívül már a szabadságharc előtt egész csomó történeti és társadalmi regényt írt. A társadalmi regény műfajában nem az angol, hanem a francia romantika volt az útmutatója, főként Hugo Viktor és Sue Jenő, sőt hamarosan megismerszik emezek hatása történeti regényein is: a lelkiismeretes gondossáű kutatást kezdi nála háttérbe szorítani a képzelet merészsége s az érdeklődés felcsigázására való túlságos

törekvés. Szabadságharc előtti történeti regényei: „Zrínyi, a költő“ (1843), Jósika István (1847), Báthori Zsigmond kora); ekkori társadalmi regényei: „A könnyelműek“ (1837), „Az élet útjai“ (1844), „Az Isten ujja“ (1844), „Adolfine“ (1844), „Akarat és hajlam“ (1845), „Egy kétemeletes ház Pesten“ (1847). Ezeken kívül 1840-től 1847-ig hat kötet novellát is írt. Jósikát írói becsvágya arra készítette, hogy regényeinek mennyiségével is kivételesebb helyet biztosítson magának irodalmunkban.

1847-ben Jósika is, felesége is elhagyta római katolikus hitét és áttért a református egyház kebelébe, mert csak így sikerült törvényesen elválniuk egymástól. A házasság hivatalos felbontása után három héttel Jósika boldogan vette nőül Podmaniczky Júlia bárónőt. De a házaselet boldog csendjébe csakhamar beleszólt a szabadságharc zaja. Jósikát vérmérséklete Erdély politikai életében báró Wesselényi Miklós pártjára állította, Erdélynek Magyarországgal való 1848-i egyesülésétől fogva pedig Kossuth hívévé tette. Előbb a főrendiháznak, majd a honvédelmi bizottmánynak, később a kegyelmi széki közbíróságnak lett a tagja, s végig hűségesen kitartott Kossuth mellett. Ezért a szabadságharc bukásakor menekülnie kellett; az osztrák katonai hatalom halálra ítélte, s jelképesen („in effigie“) ki is végeztette őt. Alruhában menekült Lipcsébe, de minthogy ott sem érezte magát biztonságban, 1850 nyarán Brüsszelbe költözött, hűséges hitvesével együtt.

A főúri házaspárra rászakadtak a megélhetés gondjai. A férj most már nem csupán írói becsvágyból és hivatásérzetből nyúlt a tollhoz, hanem kenyérkereset végett is, regényeinek egy részét felesége németre fordította, azonkívül csipkekereskedést nyitott Jósikáné, s csakhamar elmondhatták magukról, hogy sikeresen megküzdöttek a sors csapásaival. A magyarországi könyvkiadókkal, tehát a magyar olvasóközönséggel 1853-tól kezdve léphetett Jósika ismét kapcsolatba, de 1860-ig neve nem szerepelhetett regényei címlapján, hanem „Eszther“ című regénye után (1853. III. Kázmér lengyel király kora) után „Eszther szerzője“ néven bocsátotta könyvpiastra munkáit. Ekkori regényírói termékenysége annál bámulatraméltóbb, mert ő volt a magyar emigráció külföldi sajtótevékenységének középponti irányítója is. Szabadságharc után írt történeti regényei: „A nagy-szebeni királybíró“ (1853. A kuruc kor), „A zöld vadász“ (1854. A mohácsi vész előtti évek), „A szegedi boszorkányok“ (1854. XVIII. század), „A tudós leánya“ (1855. Zsigmond király kora), „Jó a tatár“ (1856. IV. Béla kora), „A rom titkai“ (1856. III. Károly kora), „A rejtett seb“ (1857. II. József kora), „Két királynő“ (A Nagy Lajos király halála utáni évek), „A hat Uderszky-leány“ (1858. Mátyás király kora), „A két barát“ (1860. Izabella királyné kora), „II. Rákóczi Ferenc“ (1861), „A két mostoha“ (1863. Hunyadi János kora), „A végváriak“ (1863. Bethlen Gábor kora), „Klára és Klári“ (1863. Zách Klára története), „A magyar kényurak“ (1864. Csák Máté kora), „Sziklarózsa“ (1864. Apafi Mihály kora), „Ami késik, nem

múlik" (1864. Bocskai István kora), „Úárt leány várat nyer" (1865. Báthori István kora). — Társadalmi regényei: „A gordiusi csomó" (1853), „Pygmaléon" (1856), „Az első lépés veszélyei" (1860), „Egy magyar család a forradalom alatt" (1861—62), „Két élet" (1862), „A szegény ember dolga csupa komédia" (1864).

1864-ben Brüsszelből Drezdába költözött Jósika, s ott a következő évben, február 27-én meghalt. Felesége ott maradt Drezdában, s még tizen-nyolc évig élt. 1894-ben, Jósika születésének századik évfordulóján mindkettőjük hamvait hazahozatta a Jósika-család, s a kolozsvári temetőben helyezték örök nyugalomra.

A regényműfaj terén Jókai felléptéig (1846), tehát egy teljes évtizeden át senki sem versenyezhetett népszerűségben Jósikával. A szabadságharc után az olvasóközönség kegyeiből egyre jobban kiszorította Jókai, de Jósika elkeseredése és féltékenysége nem Jókai ellen irányult, mert a Jósika írói becsvágya elsősorban nem az olvasóközönség széleskörű rétegeiben való népszerűséget szomjazta, hanem a tudós kritikának az elismerését, már pedig ezt hamarosan elragadta tőle — és Jókai elől is — báró Kemény Zsigmond. Kemény is erdélyi főúr volt, közös barátjuknál, báró Wesselényi Miklósnál, Zsibón többször találkoztak is egymással, Kemény Zsigmondra írói pályája kezdetén nem is maradt hatástalan Jósika regényköltészete, — de húsz év korkülönbség volt köztük, vérmérsékletük végletesen eltért egymástól, Kossuth politikájának megítélésében is szembekeverültek egymással. Jósika elidegenedését Keménytől teljessé tette az a körülmény, hogy az abszolutizmus korában nemcsak a politikai életnek volt Kemény Zsigmond Deák Ferenc mellett legfőbb tekintélye, hanem az irodalmi kritika legmagasabb színvonalú művelői is, köztük elsősorban Gyulai Pál, szintén Kemény Zsigmond műveiben látták a magyar regényirodalom csúcspontját. Az előregedő Jósikának ez nagyon fájt, s „Emlékiratai"-ban ki-kifakad a tévesnek és hálátlannak vélt magyar kritika ellen.

Kemény Zsigmond regényírói tehetségének megítélésében nem a kritika tévedett, hanem Jósika. De a magyar kritika, ha Kemény Zsigmond tehetségét magasabbra értékeli is a Jósikáénál, nem lehet hálátlan Jósika iránt. El kell ismernie, készséggel el is ismeri nagy érdemeit. A mai értelemben vett regényirodalomnak ő a megteremtője nálunk. A történeti regénytárgyaknak egész tömegét tárta fel a magyar közönség előtt, s ennélmunkái kettős nemes célt szolgáltak egyszerre: szórakoztatták a műveltebb olvasókat és terjesztették a nemzeti mult ismeretét, az iránta való lelkesedést. Jósika cselekvénykitaláló tehetsége igen erős, ezt társadalmi regényei is hatásosan mutatják; a szórakoztatáson kívül ezekben sem fellelkezik meg bizonyos erkölcsi célzat érvényesítéséről sem. A folytatásokban megjelenő ú. n. hírlapi tárcaregény is vele kezdődik nálunk (Akarat és hajlam 1846). Nyugateurópa egykorú, tehát legfrissebb regényirodalmi

divatjait (Scott, Hugo, Sue, Balzac írói módját) ő értékesítette nálunk először, úgy, hogy nem fordítójuk vagy szolgai utánzójuk lett, hanem felhasználójuk, tanítványuk. Előadásmódja legtöbb helyt eleven, fordulatos, érdekes, működése a stílus terén is úttörő.

Füzetünk következő lapjain az „Abafi“-t adjuk az olvasóközönség kezébe, itt-ott egy kissé megrövidített, összevont szöveggel. A regény 35 fejezete közül csak 3-at hagytunk el egészen (a 24, 29 és 33-at); e kihagyott három fejezetből tartalmi kivonatot adunk s még egy helyen (a 10. fejezet élén) pár sornyi áthidaló betoldást. Ez a négy részlet apróbb betűvel van szedve és zárójel közé téve. A többi kihagyott szövegrész helyét nem jeleltük meg, hogy a regény folyamatos olvasásának ne legyen sok zökkenője. A Badics Ferenc gondozásában 1918-ban megjelent 11. kiadást vettük alapul, s a 232 lapnyi szövegből összesen körülbelül 50 lapot tesznek ki a mellőzött részletek. Az eredeti szövegben minden fejezet élén jeligeszerű idézet található külföldi és hazai írókból (Scott Walter-idézet négy fejezet élén szerepel), de ezek legtöbbször semmitmondóak, inkább csak a szerző olvasottságát akarta mutogatni ez az akkoriban igen elterjedt divat, — mi tehát helykimélés végett elhagytuk ezeket.

Zsigmond Ferenc

FALUSI LAK

A szép Maros völgyében Alvinc a legkiesb falvak egyike Erdélyben. Termékeny szántóföldek simulnak alatta, gazdag aratást ígérve a szorgalmas földművelőnek; a Maroson túl elevenzöld szőlőhegyek emelkednek, melyek alatt regényes fekvésben tűnnek ki a szemben fekvő Borbereknek egyszerű szalmafütelei.

A helység közepe táján láthatók ősz falai egy hajdani fejedelmi kastélynak, mely történetünk idejében épségben állott. Az épületnek két magas szárnya áll még, melynek egyikébe a kapu nyílik magas boltozat alatt; a más két oldal rom jelenben, s csak rakhelyül használtatik. Ennek egyik szögletében mutatják még egy-két fennálló falait azon teremnek, melyben Martinusius¹ Györgyöt megölték s kivetették az ablakon, hol több ideig temetetlen sorvadtak tagjai.

E szép fekvésű falunak nyugoti végén volt egy alacsony, egyszerű falusi lak, sötét, félig meszelt falakkal, melyeket most is sok helyt láthatni úton kívüli falukon. Magas, éles fődél, zsindeleyel fődött kémény, a tornác alig másfél könyöknyi széles, s az oda vezető keskeny lépcsők idomtalan fahasábokból egymáshoz jól-rosszul illesztve. A tornácra, melyet durván faragott négysegű gerendák támogattak, jobbra félig nyílt fahombár² állt. födele kendercsomókkal terhelve; mellette jobbra egy rosszul abroncsolt hordócska, melynek meszes, felül szétváló dongái, tartalmára mutattak, balra lóca, vastag ingó lábakkal; az ajtó mellett, mely egy nemébe az előszobának nyílék, a másik oldalon kendertiló s egy pár alacsony székecske. Túl ezeken az elhintett zab- s árpaszemen tyúk s csibék kapkodtak.

Ezen egyszerű lakot boronás³ kerítés köröze, némely szakait idő s rossz szomszédok rostélyá ritkíták. Az udvarka balján szalmával fődött ól, s mellette kaputlan szekérszín nyúlt el; túl egy boglya széna s két sertéshízó állott, rőfögő s néha orraikat kidugó lakóikkal.

Az épület három szobából s egy pitvarból állt, az utóbbinak végében a konyha rejtézik füstös magányban. Mert jelenben sem tűzhelyén tűz s edény, sem körüle sürgő gazdasszony nem látszik; csak egy-két fazék, fakanalak s több effélék fügtek szép rendetlenségben falairól. A konyhától balra nyíló szobában a ház egyetlen cselédje, egy öreg asszony lakott. A jobb oldal két szobából állt: egyike az udvar felől, másikának egyetlen ablaka dudvás szilvásba nyílt. Az udvar felőli jó tágas volt; egy nagy nyitott kemence s kandalló egyszerre, foglalá el majdnem nyolcad részét. Ezzel szemközt durva, vörösen hímzett vánkossal ölnyire vetett nyoszolya

¹ Martinuzzi.

² Gabonatarató nagy láda.

³ Gerendából összerótt.

nyugvék, melyen néhol az egykori cifra festés nyomai látszottak. A két, karikákkal berakott, ónos ablakkal ellátott fal mellett, festett ládák, szeszélyes alakú pohárszék s néhány faszék állottak; az ajtóval szemközti falat hosszú tölgyasztal foglalá el. Minden közepszerűségen alóli, kényelmetlen helyzetére mutata a ház birtokosának.

Timárné asszony, özvegye Timár Istók uramnak, a helység hajdani jegyzőjének, bírá e lakot egyetlen fiával, Timár Miskával, ki jelenben a három tanulási év után haza kerülván, ház körüli dolgokkal, alvással és néha egy-egy látogatással a falusi csapszékben „A sánta kakashoz“, tölté vagy henyélé el idejét.

Az asszony magas, szikár, mozgékony öreg, kökénysötét szemekkel s igen okos arccal, melybe a hatvan év szokott redőit véste már, üle a kandalló tűzhelyén; fejét sötétkék kendő fődé hosszan lenyúló szöglettel: ingén felül, mely a szombat közeledését árulá el szennyyével, fekete, nyitott mellény, vagy váll neme, vala öltve; szoknyája hasonló színű; védve elül házivászonból készült kötőtől, melynek tisztasága különös ellentétben volt a többi öltözetnek avult kinézésével. Bánatos vonásai, nyugtalan fülelés s sokszori ablakhoz közelítése gyaníttatták, hogy valakit vár.

Fia, Miska, húsz évű, köznapi arcú fiú, az egyik festett ládán ült. Maga elébe bámuló szürke szemei, felvetett ajkai duzzogásra mutattak. Öltözete durva posztóbeli kék nadrág, s ujjatlan dolmány volt, hasonló színű anyagból.

— Istenem! — mond az öreg, fölkelve helyéből az egyik ablakhoz tipegve, — még nem jó Sári, sem a szomszéd. Elveszett szegény Zsiga örökre! Mit tegyek? — rebegett fuldokló hangon, fejére kulcsolt kezekkel.

— Ej — felelt Miska, — ne búsuljon anyámasszony! Kilenc évű fiú nem oly könnyen vész el, egyébiránt is a gyermek szemes, hátha szándékosan illant el a háztól!

— Oh — felel az öreg dorgáló hangon, mely szinte sírólag hangzék, — adná Isten, hogy úgy volna! Talán csak előkerülne valahára. De félek, eltévedt az erdőben valahol, s vagy farkas eszi meg, vagy éhhal. Hej, fiú, lelkedn lesz a szegény gyermek! Nem kerested oly szorgalommal, mint kelle.

Miska bosszúsán kelt föl a tulipános szekrényről.

— Anyám! — szólt, — újra azt mondom, a gyermek el nem veszett; rossz pénz el nem vész. Emlékezik-e ked,⁴ a minap, midőn rálegyintett a guzsallyal,⁵ nem azt mondá: „Nem tart az örökké!“

— A mind igaz; de mit mond anyja, ha ide jő? Ez pedig minden pillanatban megeshetik. — Miska, ne resteld, járd még egyszer össze az erdőt, s tudakozódjál a vidékben róla. — Ezzel az öreg felnyitván az egyik ládát, annak oldalt lévő váluforma rekesze födelét fölemelé, s egy hólyagocskát mutata elő: — Itt, fiam! amit hét év alatt összezsugorgattam, szép új czüst pénz; kilenc nehéz gomb kitelik zöld dolmányodra belőle: a tied, ha Zsigát előkeríted.

A ház örököse vigyorogva pillantott a pénzre. — Ám legyen! — szólt, süvegét fölvéve. — En megyek, fölnyergelem a szürkét, de ha nem lelem, engem ne okozzon anyámasszony!

Az öreg könnyebbedni látszék. Míg fia távozott, újra a kandalló tűzhelyén vőn helyet, folytatva fonását. Nem kevés gond lepte meg az öreget;

⁴ Kend, kelmed, kegyelmed.

⁵ Pálca, melyre a megfonandó kendert rákötik.

a kis Zsiga nem volt gyermeke. Négy évvel ezelőtt, késő őszi estve jöve egy szép fiatal asszonyka hozzá a kis Zsigával; ez bízta a kisedet gondviselésére. Azóta többször jelent meg, és soha sem üres kézzel s mindig ígéretekkel; melyek, mivel időről-időre teljesültek, az öregnél készpénz értékűek valának. Ki volt atyja a kisednek, s ki anyja? nem tudá. Mély titok látszék születésén lebegni; de azon szenvedélyes szeretetből, mellyel az őt átadó nő viseltetik a kis Zsigához, könnyen lehet benne az anyát megismerni, kinek különös nézetei lehetének fiával. — Neveld, — monda szokszor az öreg Timárnénak, — erős, mindent tűrni tudó férfinak Zsigámat; ne kíméld semmi fáradságtól; tudjon hideget, meleget, éhséget s szomjat szenvedni; legyen dolog- s munkabíró; szíve, ha akarod, jó, de nem lágy, tanuljon keveset, de jól, szóval: váljék férfiúvá, ki erős testben-lélekben, szokjék jókor magára lenni, magával elégültlen; mert — mond önkénytelen kitoró könnyekkel, melyeket mintegy szégyenleni látszáték, — sorsa neki az: hogy egyedül álljon az élet hullámai közt, zajok tördeljenek szirtkeblén, s birjon ellenni tudni mindentől; tudja, mi szükség egy megtagadó életre, de nem sokat, nem szükségtelemt.

Az öreg figyelve hallgatá a sajátságos nevelési elveket, félig gyanítva, félig fel nem foghatva szellemöket; s föltevő magában, részint vonzódásból a bájos gyermekhez, melyet ez önkénytelen idézett elő, részint haszonvágyból, melytől ment nem vala egészen: e kívánságoknak kitelhetőleg megfelelni.

Zsigát röviden tartotta: minden héten kétszer ment csak az egyházfőhöz, hol írás- és olvasásban meglehetősen előmenetelt tőn. A ház körül minden dologban osztozék: barmot, lovat, sertést étetett, sepet, tapasztott, szóval semmitől sem vala szabad magát elvonni. — Az öreg két lovát ő vivé többnyire itatni, s ilyenkor felkapván hátára hol egyiknek, hol másiknak, nem ritkán kalandozá a fél határt össze rajtok, portól s verejtéktől fődve tért néha ilyen lovaglásból, nem kis bosszújára a zsémbelő gyámnyának, haza. Juhait ő őrzé, s néha napokat töltött azokkal erdők szélein, vagy a dús fűtől hullámzó legelőkön.

Miskának haza jötte után, az öreg nem vala oly kirekesztőleg gondos gyámfia iránt; bár ez némileg szívébe tudá magát lopni, s ártatlan enyelgéseivel s néha csínyjeivel is mulattatá az öreget. A gyerek komoly volt inkább, mint vidám; de épen ritkasága szívömlédeleinek s enyelgéseinek tevő azokat érdekesbökké. Minden, amit tett, mélyen érzett volt. S ha gyámnyának néha, bár ritkán, nyakába ugrott: nem lehet e szíves, lélekteljes szeretet kifejezését viszonzat nélkül hagyni. Enyelgéseinek is sajátságos kifejezései, szinte korántúliak valának. Mindez az öregben fojthatatlan részvétet teremt elő gyámfia iránt. — Miska nem úgy érzett; ő féltékeny látszék lenni, s anyjának szivességéből nem örömet osztozék mással; bár azt sem megérdemleni, sem viszonzni nem tudá. Egyébiránt szenvedhető kímélettel bánt a kis Zsigával, bár hunyorogva nyugvék olykor szeme rajta s a gyermek gyanítható anyjának ajándékait nem veszté el szemei elől; de mind emellett inkább keserű, mint engedékeny volt, ahol csak egyedül leheté véle.

A gyermeket gyámnya egy nappal elébb, mint e családdal megismerkedénk, tizenegy juhával s három kecskéivel az erdő szélére küldé legeltetni. Késő estve a juhok magokban tértek vissza; az öreg azonnal fiát, ki némi kaján kárügy szétvillanását arcán rosszul fődözheté, küldé utána. — Miska elment keresni, vagy nem keresni, ő tudja; de bosszúsan s morogva tért vissza reggel, a gyermek nélkül. Az öreg a dolgot, úgy látszék, nagyon szívére vette. — Míg a kis gyámfiú mindennap látkörében mutatkozék, nem

is sejté, mennyire szereti vagy megszokta; most elvesztvén, nyugtalan keserűség nehézkedék szívére, egyrészt szeretet a kised iránt, másrészt aggodás, ha anyja visszakívánja, s mindezek mellett jövedelmének nem kis csökkenése. Mert néha a kis Zsigáért nyert élelembér tartá a lelket a szegény családban.

Nyugtalan járt-kelt az öreg, a fonás sem haladott; s azon fájdalmas, kellemetlen érzés környezé szívét, mely a hasztalan várakozással párosul mindig. Elveszettnek nem hívé a gyermeket; arra ez igen szemes és életrevaló volt. Vagy eltévedt tehát, ami az akkori időkben még járatanabb rengeteg öblözeiteiben sem ritka, sem csodás nem vala; vagy önszándéka bírta elítávozásra, ami kétszeresen sérté az öreg, azon nyugtató öntudat mellett, hogy arra okot nem adott. E kétes tűnődés, ezen önbátorítás, tűnő remény s várakozás közti habozás alatt egy negyed óra telt el a másik után; már éji szállásra sietett a nap királya, egyes halvány sugárokat lövelve fel a hegyek homlokai fölött; a falu csordája bömbölve tért vissza porfellegtől környezve, s ave⁶-ra kondult meg az ősz kastélyának érc nyelve: s még sem Sára az öreg szolgáló, sem szomszédja, kik a Zsiga fölkeresésére mentek, vissza nem tértek: Miska is jó ideje, hogy eltávozott már. Az esti homálynak szokott kísérője, a kettőzött remegés, körülfogá rémképeivel az öreg keblét, s kínos fájdalom hata szívére. Ugy látszék most, mintha kis gyámfiát valóban el kellene vesztenie, s könnyek szívárgának pilláira; egybetett kezekkel, görnyedező helyzetben sírt az egyik ládára ülve csendesen, éneklő panaszait hallatva néha.

AMAZON'

Lassú topogás hallék az udvarban, és gyenge csikorgása a léckapunak. Az öreg házi eb egy-két ugatás után elhallgatott, s azon nyiszorgást hallatá, melyet szinte állati nevetésnek mondhatnánk, s mellyel e hű állat ismerőst üdvözöl. Az öreg eszmélt. „Hollá? kiált egy nem ismeretlen hang, nincs senki itt, ki lovamat álba vezesse? He hollá, Miska vagy Sári nem hallo-tok?” — Az öreg sietve ugrék fel helyéből, de színtoly megdöbbenve, s kétes habozó léptekkel tipcgett ki a szobából.

Egy-két perc mulva magas nőalak lépett a szobába. Jelentő keleti vonásai, szép tartása s karcsú termete, szóval igen meglepő külseje volt. Fején csúcsos vörös süveg nyugvék, melynek lehajló vége szinte válláig ért; keskeny fekete prémet keríté a főveget, mely alól hosszú több réthe hajtott s két csinos, gazdag üstököt képző hajtekercs nyúlék le vörös szalaggal átfonva; derekát rövid, testhez szoruló, sötétzöld mentécske fődé, keskeny, riska⁷ lánckészülettel s apró gombokkal. Ez alatt nehéz selyemszővetű szoknya nyúlt le jóval bokán felül, s a kis keskeny alapokat piros szattyán folyá körül. Könnyű ív volt vállán átvetve s szép mívű tör, egyetlen zöld jászp⁸ markolattal s két szárnyas nyílvesző pikkelyezett szíjövőbe szúrva; keze könnyű ostorral enyelgett.

A szép hölgy a szoba közepén állt meg, s leemelvén ívét válláról, az asztalra tevé azt; s a kandalló tűzhelyén foglalt helyet. Arcán békétlen várakozás fellege sötétlék; néha-néha az ajtó felé pillanta, a tapaszos padlatot csapkodva ostorával.

⁶ Üdvözlégy.

⁷ Lovagolni, vadászni, fegyverrel bánni tudó, férfias kedvtelésű nő.

⁸ Aprószemű, finom.

⁹ Jáspis.

Nemsokára belépett az öreg. — Anyám — mond a szép idegen, — hogy vagytok? hol Zsigám? rég nem szorítottam már szívemhez, szólítsd be, jó öreg!

Timárné szótlan állt a nő előtt, mintegy tanakodva magában, mit kellék tennie. — No, — mond amaz, — mit kétkedel? siess! — Az öreg arcán hirtelen sápadtság ömle el, szemeit összeszorítja, s úgy látszik, szólni akar. Szembetűnő volt neme az erőlködésnek az arcában, s inai szinte reszkettek.

— Öreg! — szólta a nő, felvetve nagy, sötét szemeit azzal a kérdő tekintettel, mely többnyire előhírnöke a megdöbbenésnek. — Mi lelt? miért állasz előttem, mintha le volnál a padlóhoz szegezve? mit jelent e síri hallgatás, e szánandólag gyáva arckifejezés, mely semmit mondva, a vért kezdi fagylyalni ereimben? Asszony! az egekre mondom, mi ez? szólj!

Az öreg térdre roskadt előtte, s összetévéen száraz kezeit, fölveté reá szemét. Fájdalom, félelem s mély keserűség valának vésve arcának kifejezésébe, de szólni nem tudott. Mit is mondott, mit is mondhatott volna! Mint szobor térdelt az elrémült nő előtt, ki óriási dühösség hatalmától leigézve állt előtte öklözött kezekkel, öbleikből kikölt szemekkel lángolva, szederjes ajkakkal, egy új Tysiphone.¹⁰ — Asszony! — mond, — ördög! ah nincs név, mely read illenék, nyugalmam hóhérja, rettenetes, szólj! egy szót, egy hangot! — Ekkor egy lépést tön előre, s ököllel üte az öreg homlokára, ki hátra roskadt, s félkézzel a földhöz támaszkodva nyujtá elé mintegy védelmére a másikat. — Irgalom! — szólta az öreg tört, rebegő hangon, — irgalom, asszonyom!

Hol fiam? — folytatá mély, ércetlen hangon a nő, kinek lángbaborult arcán a düh bíborát fakó sápadtság váltá fel. Összeszorított ajakkal, mintegy rövidre szedve indulatainak gyeplőit, állt bosszú-cherubként¹¹ rendítő nyugalomban. — Hol fiam? — mond újra piruló arccal. — Összeégett a szó ajkaidon, nincs-e hang kebledben? hol fiam? oh egek! hol fiam? — Tudod-e nyomorult, hogy én csak ő benne élek? Nélküle nem vagyok, nem voltam. A múltat, mint a jövődöt elnyeli e vesztesség iszonyúsága. Hol gyermekem? borzasztó! — s térdre hullt a nő, rettenetes volt haragjában s fájdalomában, mely szenvedélyes áradásban ömlött el szívébe, szenvedélyesebben mint önmaga. Összeszorítja kezeit: — Isten, — mond, — irtózatoss, de igazságos! amint mondják, Őr! ott fenn, vagy itt alant, szelíd vagy borzasztó, hallj engemet, ha vagy! ha nem képzet hatalmad: add fiamat vissza, s vedd éltemet érte! vagy — mond felugorva, s törét kiragadva szíjából, — ha haszonleső vagy, ha bérért irgalmazsz: szólj, adj jelt, hány életet kívánsz ez egyért, tízet, százat? — mond alig érthetően, s végig omolva a padlón.

Az öreg leírhatatlan rémülésben állott, nem tudta szólni, s látván így ezen iszonyú teremtest ember, Isten s önmaga ellen dühödni s összerogyni, sietve kisurrant a házból. Az ajtóban megállva egy percig, kiáltá be rémült harsány hangon: — Zsiga eltévedt, talán még él! — s ezzel hirtelen becsapta azt, s úgy tetszék, mintha a kulcsot reá fordítaná.

A nő eszmélni kezdett. — Talán él! — kiáltott, vagy inkább ordított örült kacajjal, — hol, hol? — kérdé, az ajtóhoz rohanva, melyet zárva talált, s megragadván azt, óriási erővel megrázta, hogy sarkaiból azonnal kiemelve, reá hanyatlott, s félretaszítván, kirohant a nyíláson.

¹⁰ Tysiphone: egyike az Erinyseknek, vagy Fúriáknak, a bosszúállás istennőinek.

¹¹ Főangyal.

Amíg ezek Alvincen történnek, tekintsünk a Fehérvárról¹² oda menő útra. Ez a Maros mellett vonul el szép hajlatokban. A tágas völgynek, melyet Erdély legszebb folyója öntöz, termékeny szőnyegét menedékes virító hegyek övedzik, két oldalt szőlőkkel, sűrű erdőkkel, s néhol szántóföldekkel, melyek vagy feketén tüntetik ki felszaggatott kebleiket a zöld gyepek közül, vagy sárga kalászokkal dúsan linganak¹³ arany hullámokban. A vidék nyílt, kies, örömet, kényelmet elővarázslón hat egyszerű pompával az utasra. Itt ott a hegyek oldalában, vagy a tágas völgy sima tányerán falvak terülnek el, melyek közül magasan emelkednek ki sötét zsindegy-födelekkel a földesurak mezei lakjai, szellős jegenyétől körülárnyékolva, házi csend s szelíd otthonosság szellemét lehelvén.

E szép vidéken látunk halkkal léptetni egy lovagot. Szép barna kancája leereszti fejét fáradtan, kantárja hosszan lóg le, vagy mint kímélet vagy mint gondatlanság gazdájától, ki iromlását kísérni látszatik összhangzó teste lógatásával. Így látva távolról, gondolhatni, hogy szunnyad, vagy egy közel tanyán terhelt fejét nehezen bírja már. A lovag egész alakján gondatlan önfeledés tűnik fel, nemcsak szinte semmit mondó kifejezésében egyébiránt szenvedhető arcának, hanem szennyes voltából rendetlen öltözetének is. Fiatal, amint látszik, alig húsz, huszonkét évű: hosszas arca be van esve, s fakó sápadtság terül rajta, inkább rendetlen élet, éjtszakázás s kiállott fáradtság következménye, mint betegsége. Nagy fekete szemei szinte idegenül világolnak ki e tört vonásokból, s vékonyodott orra, sápadt ajkai mintegy meghazudtolják a szem elevenességét, mely azonban inkább szesznedvek lángtartalmát szikrázza vissza, mint lelkének lobogását. Fejét nyusztalkapag földi betört tetővel, alig billegve feje hátulsó részén! ez alól fésületlenül omlanak ki sötét hajhullámok, portól s verejtéktől összezsapzottan. Sötét, már talányos színű dolmány, bal vállán félig letörve, földi testének felső részét, nyitva s több gombnak híjával; hasonló színű nadrág s kopott csizma, szarait; oldalról szépmívű ezüst kard lóg számtalanszor összetoldott s kötözött kardszíján. — A lovag félig álmos, félig ittas, de egyike sem annyira, hogy magával jól tehetetlen lenne: közelebb tekintve, gazdag háznép úgynevezett veszett gyermekéhez hasonló. Szunnyadozva s néha felfelkapva fejét, halad az úton elé, keveset figyelve az előtte s körülje terjedő szép vidékre; csendes egyforma menetelét csak nyeregszíjának megtárgalása szakasztja félbe, melyet szorosabban von leszálva olykor. Úgy látszik azonban, hogy a bevett ebéd s az azt kísérő szőlőnedv gözei halkkal oszlanak fejében, amit egyenesb tartásából, s lova nógatásából lehet észrevenni. Így halad ő jó darab ideig.

Már a nap a bércek mögé hanyatlott, haldokló sugarakkal aranyozva taréjukat, s végig nyújtva a völgybe a hegyek árnyait. A Maros zöld tükre hosszú vörös vonallal mosolygja vissza végső világát: mindön lovagunkat távol nyögés teszi figyelmessé. Emberünk eszmélni látszik, de fájdalomtalan egykedvűsége tiltja a további fürkészést; azonban a nyögés haladtában mindinkább közeledik, s az úttól nem messze egy bokor alatt megpillant egy gyermeket. Első tekintetre úgy tetszik, mintha valami hirtelen betegség érte volna azt. Vizsgaság, nem egyéb, bírta a mi mámoros utazónkat közelítésre. A ló horkanva ellenkezett ura nógatásával, ki oda érkezvén,

¹² Gyulafehérvárról.

¹³ Lengenek.

durván támadta meg a gyermeket, miért ijeszti lovát nyögésével; de jobban megtekintve a mintegy kilenc évűt, könnyen láthatá, hogy helyzetének borzasztó volta, nem békétlenség vagy makacsság sajtolá kebléből e szívrepesztő hangokat.

Úgy nézett ki a szép arcú, érdekes tekintetű fiúcska, mint ki súlyos nyavalyából lábbadoz. Azon olvadékony sápadtság, a tört szemek, a néma reszketegség ajkai körül, mely szinte örültségre mutata vagy legalább a rémülés fő fokára, nem mondhatni, meghaták, de legalább meglepék a lovagot. A gyermeknek meglehetősen anyagból készült, bár összerongyolt ruhája tetőst szülőkre mutatott: számos karcolatok halvány arcán s kis kezecskéin, melyeket szótlan kérőleg foga össze, minden erejéből törekedvén fél fekvő helyzetéből fölemelkedni, azt láttaták, hogy szegényke bokrok s tövisek közt bolyongott.

A lovag darab sajtot vévén ki nyeregkapájában függő tarisznyájából, odaveté azt az esdeklőnek úgy, mint ki az ebnek vet falatot, nem félelemből, nem szánakodásból, csakhogy ugatni szűnjék. — Ki fia vagy? — kérdé nem a legszelídebb hangon, — s hol jársz itt? — A gyermek fájdalom s kétségbeesés rángásával vonásaiban szólni akart, de nem volt ereje arra. Alvinc tornya emelkedék gőzlepleben az esti szürkületnek távolról, s födelének csúcsai a búcsúzó napnak aranyában csillámlottak; arra mutatott visszarogyva fekvő helyzetébe.

— Itt, — mond a lovag, az odavetett sajtra mutatva — egy kis sajt, gyél! jó erre majd több utas is, valaki haza vezet: nekem sem kedvem, sem időm reá; de húzódjál közelebb az úthoz; itt, ha szavad eláll, s csak ily halkan nyögdecélsz, az ördög sem vesz észre. — A gyermeknek, a lovag beszéde kezdetével, örömsugár derült kétes habozással arcán, de végzavai néma kétségbeesésbe dönték vissza.

Lehetetlen volt ezen ártatlan kisdedet így elhagyva, s megtörve, borzasztó fájdalomában látni részvét nélkül: de a durva kalandor szívének jégkérge nem oszlék el, s megfordítván lovát, távozni kezdett. A gyermek észrevéven szándékát, minden erejét egybeszedé, s oda vonszolván magát közelébe, fojtott s fuldoklástól rebegő hangon kiálta, vagy inkább visita égbeemelt kezekkel: — Jó uram, az Istenért, ne hagyj itt! az Istenért, oh ne hagyj itt! — A lovag távozik. Úgy látszott arcának békétlen vonásai-ból, mintha unalmára volna a szerencsétlennék esdeklése. A gyermek el-némult, elereszté magát, s földhez szorult arccal zokoga alig hallhatólag; néha harsány kiáltás hatá meg a haldokló fülét. Megállt végre, s nemét a belső harcnak érzé szívében; mélyen s kétesen nyilatkozott keblében valami, ami készteté segíteni, egy belső szózat, a lélek önkénytelen mozdulata: talán újra nem részvét, hanem valami belérzet neme, mely olykor a legromlottabb szívet akaratlan lepi meg. Alvinc nem volt messze, a gyermeknek terhe könnyű, s ott, gondolá: az alkalmatlan súlytól megmenekedhetik az első mezei laknál. Darabig határozatlan állott, végre megfordítván lovát, a gyermekhez ügetett, s leszállván lováról, fölemelé azt, maga elébe helyezvén a nyeregbe. A fiú hála s váratlan örömtől elragadtatva, mintha újra ereje éledne, nyaka körül foná karjait; szép ártatlan arca, sűrű könnyek zápora közt, nevetett, sírt egyszerre. A durva férfiú érzett valamit, maga sem tudta mit, de szívének elfogódása kellemes volt. Úgy látszék arcából, hogy szinte megdöbbsent. Egy jó tett önjutalmának soha nem ismert képe, újságának bájjával karolá szívét körül.

Szabadultának előérzete szavakra olvadt a kisded ajkain, köszönetének ártatlan, szívíg ható, egyszerű kifejezése akárkit is boldogított volna. A

lovag érzett ilyes valamit, de sötétén, mint az éji homályban alakuló, szétfolyó árnyait a képzeletnek. Kérdésére képes volt a gyermek már azon rövid óranegyed alatt, melyet Alvincig töltének, darabolt rebegő előadásban annyit tudtára adni, hogy árva, szegény özvegy tartja pénzért, s anyja néha látogatja meg; hogy juhokat őrizven tegnap, elaludt, s felébredvén, nem látá a juhokat többé, s vélvén, hogy az erdőbe tévedtek, keresni kezdé, így beljebb-beljebb hatva eltévedt, az éjtszakát rémülve s kétségbeesés közt az erdőben töltötte, s alig tudá másnap addig vergődni, hol a lovag találta.

ÜRÖM

Akkor hagytuk el az ismeretlen nőt Alvincen, midőn a sarkából kiemelt ajtót félrevetvén, a pitvarba lépett.

Ekkor hatá meg füleit a kapu nyikorgása; a házi eb csaholt, s az est csendén keresztül dörge egy durva, de ércteljes férfiúhang: — Itthon vagyunk-e már? ajtót nyissatok!

A nő a sötét pitvarban állt, melynek ajtaja zárva volt még, mintegy levarázsoltan a hangtól, mely inkább veszély- mint örömjelző látszék lenni. Az öreg Timárnénak sikoltása hallatszék kívülről, azon neme a sikoltásnak, melyet asszonyokban hirtelen öröm vagy ijedség, szóval valami váratlan szokott előidézni.

— Itt la! emeld le, öreg, a nyeregből! — mond az elébb hallott férfiúhang. Alkalmasint gyaníthatjuk már, kié a hang, s ki a leemelt. Valóban az a lovag, kit a fehérvári úton találtunk, hozta magával a lelt gyermeket, ki nem más volt, mint Zsiga. Azon örömkömlést, mely itt egyszerre minden arcot úgyszólván felbuktatott, csak képzelni lehet; ez kinek-kinek véralkata szerint, kiözönlésének hevében vagy lanyhaságában, egészen egy természetű volt az azt megelőző bánat, fájdalom, kétségbeesés és unalom hullámzásaival.

A nő szenvedélyes mindenben, az volt örömében is; a lovagot szívéhez szorította, amit az szokott egykedvűséggel eleinte, azután a tűz világánál a meg nem vetendő hálaadót jobban szemügyre vévén, durva szívességgel fogadott. Sírt, nevetett a nő, örültnek vélné, ki most látja először. Az öreg, bár hibásnak is hiheté magát, megjövé a gyermek, némi bántódást színlelt s bocsánatkéréseivel fukarabb lőn; mint oly sokszor történik, hogy a hölgyek szándékos hibáikat is mentve hiszik történetes¹⁴ orvoslás által: itt pedig az öreg szándékos bűn nem terhelé.

Legszívrehatóbb a kis Zsigának színletlen égi öröme volt. A gyermek szinte angyallá szépült, így az öröm bíborától körülhajnalzott arccal; s bár anyjának karjai közé futott s ismét futott, bár két kis kezét örömtől resze- gülten s szótlán nyujtá az öregnek: mégis azon elragadtatás, s a hév, mely- lyel a durva lovagon függöttek szemei, tolmácsai forró hálájának, felül- múlt mindent. Ezt látni kellett; toll nincs, mely leírhatná. Vegyük ezekhez a lovagnak feszes tartását, s azon kapkodás nemét, mely a neveletlen oly helyzetekben szokta önkénytelen meglepni, melyek újak előtte, s bizonyos elegyeket arcvonásaiban a meglegedés, az unalom s azon óhajlás közt, bár mindennek vége lenne már; akkor bírjuk azon színeket, melyekkel ezen érdekes rajzot bevégezhetjük.

A fiatal nő ölében tartá fiát, simogatta homlokát, könnyeivel áztatá

¹⁴ A véletlennel köszönhető.

sebeit, s megigazítván az ágyat, abba helyezé gyöngéd gonddal. Nemsokára be voltak kötve sebei, s tálcskában forró leves párolga számára. Minő irtózatos haragjában, s szenvedélyes örömében: oly bájjal teljes, nyájas, s egészen női volt anyai foglalatosságában: szeme részegülten függött gyermekén, minden nyögésire elszápadt, minden kívánatára élénk hévvel ugrott fel, azt rögtön teljesíté.

Valamennyire lecsillapodván az indulatok, a nő hév részvéttel tudakolá a lovag nevét, ki már több ízben távozni akart, de akit a szép hölgy kérései marasztának. A kérdett egyszerűen felelt: — Nevem Abafi Olivér! Nem sokat ér a név — mond durva kacajjal, — annyit, mint gazdája!

— Ah, felelt a nő, — Abafi Olivér! a név szép, édesen hangzik fülemben, mint a tett szívémben, mely azt velem megismerteté. Mi vagyok én! — folytatá, élénken ragadva meg kezét Abafinak, s szívéhez szorítva azt, — egy nyomorult, ki ennyi jót soha meg nem hálálhatok. Oh! szóljon, mit tegyek, mint tehetek? Egy életem van, az a kegyedé holtig, minden perce ennek, minden dobogása szívemnek!

Ekkor a kis Zsiga megszólalt: — Anyám! itt a mellemen nagyon sajog a seb.

A nő felugrott hirtelen, s a gyermek ágyánál termett.

— Hol? — kérdé elhalványodva, — kedves kis angyalom!

A gyermek hevesen szorítá fejecskéjét anyjának keblére.

— Itt — felelt, mellére mutatva, — édes jó anyám! de már nem fáj úgy, mióta mellettem vagy.

A hölgy azonnal leoldá a köteléket a sebről, s azt könnyes szemekkel tekintve meg, újra megmosá s bekötözté; kifejezhetetlen gyöngédséggel s szeretettel szavaiban vigasztalván kis fiát, ki mellől nem mozdult többet.

Abafi bosszúsán toppantott lábával. — Nem tudom, — mond, morgogva magában, — mikor lelem ily melegen a menyecskét többé! — Végre eltávozott, s a fiatal nő kikísérte. — Mi még látjuk egymást? — mond ez, nyakába borulva. — Igen, igen! — felelt a másik, — látjuk, még pedig sokszor.

Suttogva szólottak még darabig, Timárné asszony nem kis bosszúságára, ki örömet hallotta volna, mit beszélgetnek. Heves kézszorítás után lóra ült Abafi, a szép nő fiához sietett.

ABAFI

Abafi Olivér, Abafi Gedeonnak fia, előkelő családból származott. Atyja nagybirtokú ember volt, de egyetlen fiát nem a legnagyobb gonddal nevelteté. Ennek egyrészt sokszori távolléte volt oka, mert ő számtalan csatákban öszült meg, s férfiúban csak hadi tulajdonokat tudá becsülni: másrészt Olivérnek magának kevés hajlama a tanulásra. A gyermek többnyire magára hagyva, bár igen éles esze és fogalma volt, mégis keveset tanult. Hogy ily körülményekben egész tudatlan nem maradt, azt azon szerföltötti könyűségnek köszönheté, mellyel tanul, midőn néha ki nem kerülheté: s nagy emlékezőtehetségének, mely okozá, hogy az egyszer megtanultat nem igen feledé el többet.

Olivér jól-rosszul elvégzé iskoláit, de aljas társaságokba elegyedvén, minden hibák tanyát vertek szívében. Ő szép ifjú lett volna, talán akkor-tájban a legszebbek egyike, ha rendetlen élet, szenvedélyei és folyton üzőtt kicsapongásai a rózsákat le nem hervasztánák arcáról. Mert termete magas

és karcsú, emellett ideges s erőteljes volt, vagy legalább az erő azon anyagát hordá magában, mely később egészen kifejlvén, oly félelmes nagyságra növekedett; s mivé lett volna még rendesebb élet után! — Vonásai lelkesek s nemesek voltak; tiszta római arcél, gyönyörű vágású fekete szemek, finom szájj, jelentő homlok — képét egyé a legérdekesebbek közül tevék. De a termet összegörnyedett; a szemeken álmatlan éjszakák súlya nehezkedett; orra lecsüggött, s ajkain a korhelység egyik bélyege — hámló csereposság terjedt, arcán olvadékony nyavalygó sápadtság terült; s így elgázolva, néha szinte rút volt.

Amint most megjelent előttünk, szíve el volt romolva. Mi a szánakodás, mi az együttérzés, mi a részvét? nem tudta. Lelke örök mámorban ringatva, semmi nagyról, nemesről nem gondolkodott; a jelen élvezete, durva örömök, s tisztátalan, elcsavart szeszély volt azon kör, melyben mozga s éle.

Azonban mind e rothadás közben is, a figyelmes emberismerő bizonyos durva erőt, valami nemét a lelkiületnek nem tagadhatá el egészen; ezen erő mindenből kitetszék. Ha valahol veszekedés vagy verekedés volt, Olivér abból soha ki nem maradt; de vívótársul mindig a legerősbet választá, s többnyire győztes lőn. Ivók közt első ivónak tartatott, s addig nem igen szűnt meg, míg mind az asztal alá nem ivá cimboráit, anélkül, hogy ital neki különösen ártana. Testi gyakorlatokban ritka mulá felül: kopjáját fogadásból merte szegfőre robbantani¹⁵ akár a nem rég divatba jött, de még mindig ritka ravaszos fegyverrel, akár a szokottabb kanóccsal célra talált: lovas, vadász, híres volt. — S ki egyszer markának vagy öklének súlyát érezte, örömet kerülte ki útját, főként, ha Olivérünknek feje nem egészen tiszta volt.

Az örökös dobzódás végre őt nemébe a kábultságnak helyezé, mely oly rokon az örültség első jelenségeivel, s nem ritkán azzá is fejlődik ki; de e mámoros lét világos perceiben néha meglepte őt egy érzés, egy belső vád, melynek romlottságukban is gyáva lények néha önkénytelen hódolnak, anélkül, hogy tisztán értenék a belső sugallást, mintegy szolgálilag teljesítve jól-rosszul a félig értett parancsot; de amely belső váddal, titkos ösztönnel, vagy lelki, szinte emberen túli nyilatkozással, kibén lelki erő van, ha az gonosz irányt vet is, vívni szokott: cáfolja, legyőzi végre, s ha enged a titkos bírónak, egyelőre ez bizonyosan nem jó célból, nem a jónak helyes fölfogásából ered, hanem egyéb okokból; például, összehasonlítja a jót és rosszat, amit tett, s amit a titkos bíró kárhoztat, s amit elmulasztott, amit amaz javall; s így megtörténik, hogy néha talán csupa szeszélyből a jobbat választja.

Abafi nem egyszer volt már oly esetben, hogy történet,¹⁶ körülmények, néha választás őt jóra birták, nem mint jóra, hanem mint reá nézve akkor, midőn a jó történet, kívánatosbra.

Bármily megromlott vala szíve, nem mellőzhető el egyébiránt élénk fogalma s hatós elméje, kézzel fogható következményét egy jó tettnek: hogy az benne, egybeazonosítva a rossz tettek múltó gyönyörével, talán hasznával is, kellemes érzést idézett elő; jótett után többnyire vígabb, nyugodtabb volt. Ő maga ezt eleinte minden további utógondolat nélkül vette észre; később egy nemével a meglepetésnek, tovább-tovább figyelemmel, s végre bizonyos számításal a jótett következményére, mely, miként tapasztalá, soha sem maradt ki.

¹⁵ A szeg feiét eltalálni.

¹⁶ Véletlen.

Ha valahol lármás, aljas társaságban virrasztva, kanták, ütlegek közt töltött egy éjszakát, magát másnap kedvetlennek érzé. Egy vadászatban például, nem vehete azzal a szenvedéllyel részt, mint máskor, s ez bosszantá.

Olykor toppantott lábával, föltéve magában, legalább akkor, midőn két időtöltés közt választása van vagy egyik a másikat követi: föl nem áldozni a kellemesbet, hiúságának, büszkeségének hizelgőbbet a selejtesbért, s mely végződven, egészen megszűnt s visszhangja vagy utóhangja sem a más, sem önméltékében nem marad. Így lassanként Abafiban két párt képeződött, s indulatai, szenvedélyei egyelőre gyöngé, habozó, végre kemény, szilárd ellenhatásra találtak. Mivel lelki erőt Abafitól eltagadni nem leheté, bizonyos durva örömet érzett magában, ha indulatinak olykor ura lehetett.

— Te volnál az, ki tudna szenvedélyeinek parancsolni? te iszos¹⁷ kanta? te szivattyú! — mondta neki egykor ittas társaságban szomszédja.

Abafit ez sértette; s mint durvát, neveletlent, semmi nemesb neméről az elégtételnek nem tudót, nem csudálhatjuk, ha boros szomszédját derekon öltve fölemelé magasan, s körülcsoválván a megrémült ivók fölött, a nyílt ajtón dobá ki s ez hat hétig sínle az önkénytelen repülést; de talán bámulni fogjuk Abafit, ha azon mondását teljesítette, hogy igen is tud parancsolni jó és rossz szenvedélyeinek, ha akar: s három holdig¹⁸ társaságba nem megy, nem iszik, nem verekedik, nem vadász, nem lovagol.

E belső viszály keblében, e kétfelé válása a jó és rossz ingereknek, bizonyos alapult állást von benne halkan. S így ritka tette maradt önbírálatlan; sokszor, talán többnyire rosszabb ingerek, aljasb vágyak vívták ki az elsőséget; eleinte minden utóvád, minden késői cáfolat nélkül; de végre ritkán tehetett rosszat úgy, hogy azt legalább részben s némileg ne bánná meg. Ez az ő lelkületének bizonyos ingatagság bélyegét nyomá fel, mely talán épen azért, mivel soha el nem maradt, lelkületének állományával olvadt össze, s annak kiegészítő részévé lőn.

Ily belső vitában láttuk Abafit nem régiben, midőn Szászvárosra szándékozván, hol háza volt, útjában az eltévedt Zsigát pillantá meg. Csalatkoznánk azt állítva, hogy e belső csatában az unalom, jorai restség és valami között, mi rokon a részvétellel, anélkül, hogy az lenne, — e jó győzött legyen. En azt hiszem, lélektani nézetből, hogy ekkor inkább egy önkénytelen mozdulata lelkének s a jelen pillanatnyi hatása bírta őt jóra.

De maga eleibe ültetve a kis fiút, a vita lelkében más színt váltá. Bizonyos megnyugvást vett önmagában észre. A gyermeknek ártatlan, szenvedélyes halája jól esett nékie, s egy új öröm neme volt, édesebb mindazoknál, melyeket eddig érzett; s aki figyelmesen követi Abafinak élte fonálát, veheti észre, hogy e történet lelkére nagy hatással volt. Kezdte tisztán látni a jó és rossz közti különbséget, s feltevé először éltében ily határozottan magában, e belső megnyugvást, ezen önjutalmat többször is előidézni.

KOLOZSVAR 1594-BEN

Egy érdekes tájt, agg omladékot, vagy csak fatömeget is festőileg leírni, nehéz feladat; mennyivel nehezebb egész várost képzetben előteremteni, összeszedni mint gyűltűkörbe az egyes színsugarokat, míg azokból kép olvadt össze, mely igaz is, érdekes is. De ha mindez nehéz, s a szó teljes értelmében

¹⁷ Iszákos.

¹⁸ Hónapig.

szinte kivihetetlen: még sokkal nehezebb egy tájnak vagy városnak arculatját elővarázsolni, azaz: szavakba önteni azon benyomást, melyet egy helynek minősége idéz elő minden oldalú fogalom után.

Bámuljuk méltán a festőt, ki eredetijének nemcsak vonásait, s alakját találja el, de képes lelket lehelni képmásaiba vagy tájfestéseibe; mert ő holt vászonra eleven életet ihlet, szemci szólnak, homloka jelent, ajka mond, s egésze igéz, hat, vonz vagy visszataszít: szól, festvénye néz, lehel, nyilatkozik. De az író is érdemel némi méltánylást, ki holt írlapjára életet önt; kinek sorain haladva képek fejlődnek le, érdekek nyilatkoznak, s élet s indulatok állnak elő.

Ily szempontból véve a feladást, nem annyira külső alakját, mint arculatát, physiognomiáját Kolozsvárnak e történet korában, szeretném megismertetni.

Kolozsvárnak arca, valamint most, úgy akkor is hasonló volt azon neméhez az emberi arcoknak, melyek általános benyomással nem bírnak, s melyeknek érdekük a közelítő önségéből fejlődik ki; de hasonlítva azokhoz is melyek többszöri látáskor nyerne. Különös, de némileg lélektani fogalom alapul, hogy Kolozsvárnak lakóit kell ismerni, hogy azt szépnak találjuk, s ez a visszásnak tetsző állítás e történetnek korára is illik. Van sok ilyen visszás eset, mely létezik; oka nem magyarázhatatlan, de nem is szembeszökő. Van sok férfiú, ki igen szép ezredes, de igen rút zászló-tartó lenne. Megegyik néha, hogy egy társaságba elismert, szép férfiú lép be; de történetesen éppen ott nem lévén személye ismeretes, semmi benyomást nem okoz, észre nem veszik, ha azonban megnevezi valaki, s így tudva van, ki légyen, azonnal széppé s érdekessé válik. Ebben van valami, mit tagadni nem lehet.

Ha valaki Kolozsvárt van, s főterén megállva, jobbra-balra tekint, s ott egy házat megpillant, melynek külsője tetszetlen, de belsőjének csinosága s a szíves-lelkes gazda ismeretes a néző előtt: ő azt bizonyosan más szemmel tekinti, s ha így minden téren, minden utcában, ház és ház, ablak s ablak mosolyg felé, kedves, mívelt, érdekes lakójával s lakónéjával: a város maga szebbé válik képzetében.

Valóságos fogalma tehát ezen érdekes magyar városka arcáról csak annak lehet, ki számtalan szeretetreméltó családját ismeri jelenben, vagy ismerte e történet korában; s ennek Kolozsvár mint csinos, vidám, egészen magyar szellemű város, a magyar szívesség, a mívelt társalkodás lakhelye, bizonyosan tetszeni fog, s hasonló leend oly ember arcához, ki mellett egyelőre kis részvételt megynék el, kivel másodszer szóba állunk, kit harmadszor keresünk, végre nehezen, igen-igen nehezen találunk el tőle.

E történet idejében a hídlevét s a sz. péteri külvárost kivéve, melyek gyéren hintett egyszerű falusi épületeikkel vonultak el a kapukon kívül, a többi külváros még nem létezett. A várost környező hegyek sűrű erdőkkel borzadtak az ég felé. A Kis-Szamos óriási ezüst kígyóként hajlongott réteken, szántóföldeken s berkeken keresztül, s egész csillámló menete födetlen, látható volt. A körüle virító természet erőteljes ifjú zöldében, regényes bájt hinte maga körül. A város és Kolozs helysége közt tágas hézag terült, a Torda-kapun kívül pedig szinte semmi épület sem látszott még.

Kolozsvár, mint minden kerített városaink, sajátosság tekintetű volt hajdanában. Púztán s fenyegető homlokkal előre nyújtott paizsként könyöklőtték sötét kőakákból emelt falak körül, melyeknek rovátkos gallérja nem állt védtelen s zajtalan, mint jelenben. A falakat széles árok övedzé, s védék izmos négyszögű tornyok, keskeny lövő nyílatokkal ellátva; felvonó hidak vezettek a szeszélyes alakú kapukon keresztül a vár kebelébe,

melynek elejét leeresztésre kész, hegyes aljú rostélyok foglalák el. A kapuk jókor zárattak be, s a lakosok bizonyos hadi-rendhez voltak szokva. Azon vidám élet s szorgalom, pezsgés, mely most szinte köznapi: akkor csak különös, nagybbszerű esetekben mutatkozott, mint kivétel.

Mindezek Kolozsvárnak külről durva, védelemre kész, hadi tekintet adának. Esténként olyan volt, mint zárt méhkas, melyben kétes zúgás morajlott.

Belseje, magas födeleivel, egyenetlen, kiálló sötét színekre kockásan mázolt épületeivel, némi szeszély szellemét önté el rajta, mely talán szép-tani szempontból tekintve ízlés elleni volt, de mégis érdeklél bírt.

Azon része a városnak, melyet most Óvárnak neveznek, volt a leg-épületesb tekervényes utcáival s egyetlen piacával. Az úgynevezett nagy-térről ide vezető utcának egyik szögletében áll még most is azon ház, hol Mátyás királyunk született.

A többi része a városnak ritkábban volt ellátva épületekkel, melyek közt néhol hosszú deszkakerítések vonultak el. A tágas térnek egyik oldalában, a szép, gót ízlésű egyház, akkoron még fennálló tornyával, a tágas térnek alacsonyabb házai közt állott nagyszerű méltóságában, ünnepélyes ájtatosság szellemétől elszigetelve, nyugton, magányosan, tiszteletet s imádást előidézve.

A város lakosainak is sajátos tekintetük volt. A mostanitól egészen különböző viselet, kocsik, nagybbara lovak is, egészen más alakot, s hogy úgy szóljak, más kerítvényt adának nekik. Hosszú bő menték, tágas zekék, térdig érő dalmányok, kalpag, süveg, csákó, a régiség címjét lehelék alakjaikra. Az egészen más arczszellem, durvább nyelv, nyersebb szokások, s a mostanitól különböző módja az öröm, harag s bánat kifejezésének, még nevelék e hajdanszerűséget. Gyakori nyugtalanságok akkori időben elfúvák a városi lakos arcáról azon polgári egykedvűséget, azon kényelemérmet szellemét, mely őt jelenben cimezi.

Az a békés otthonosság, a mindennapi élet csendes, változatlan folyamatából eredt nyugodtság nem létezett hajdan. De több erő, több önértzet mutatkozék az arcvonásokban. Volt valami kihívó, valami feleletre kész és elszánt a szem, a homlok kifejezésében, amit jelenben békés polgárnál hiába keresnénk.

De induljunk a magas, négyszögű bástyától védett, sötét Magyar-kapun be. A jobbra-balra vonuló házak nagybbara hamuszínű s fehér kockákra vannak festve, néhányat kivéve, melyeken vagy kiálló színeik tűnnek ki, vagy avult egyszínű meszelés látszik. Kövezet nincsen, de az utca jól ki van porondozva; a házak mellett itt-ott magas jegenyék s nyárfák nyúlnak fel, melyek közül feketéllik, szürkül vagy fehérlik a magas zsinde- vagy deszkafödél. Csak két magasb ház van az egész utcában egy-egyemeletes, az első közel a kapuhoz jobbra, s másik balra, az utcának dereka táján, a Közép-utcába vezető síkator szögletében; egyenetlen, ízlés nélküli faragásokkal terhelt ablakokkal...

FA-ALKOTMÁNY

(Kolozsvár piacán fekete szövettel bevont nagy fa-alkotmányt ácsoltak össze vesztőhelyül a Bátor Zsigmondtól halálra ítélt erdélyi ellenzéki férfiak számára.)

Hogy e festői csomókba szigetelt néptömegekről, s az egész jelenet sajátágáról fogalmunk legyen: képzeljünk egy magas négyszögű alkot-

mányt feketén bevonva, mely a térnek a Közép-utca felőli oldalához közelebb esik, mint középehez. Az alkotmány körül magas termetű férfiak kék dalmányban s nadrágban, rezes kardokkal oldalaikon állottak hézagokint, a közeledni törekvő népet tartóztatva; fejeiken úgynevezett csatlós fekete süveg nyugvék, hosszan nyúló kéken bélelt szárnyal, kezeikben nehéz fegyvereket tartottak, melyek közül többnek csak gyújtó lyuka volt, minden készület nélkül, s kanóccal sült el.

Miként az egyes lakosoknak, úgy a századokkal ezelőtti népcsoportozatoknak is, a mostanitól lényegesen különböző tekintetük volt.

A mostaniaknak általános színe sötét, ezt a kalapok s divatosb sötét színek okozzák. A ruházat maga karcsúit, testhez szorúl, s a jelen nép együtt véve némi könnyűséggel bír, tán azon méltóság s komoly szellem rovására, mely őt hajdan nemzeti öltözetében, kiáltóbb színeivel, s keletiebb bőségével ruháinak jelelé.

A régiekben e könnyűség vagy élénkség, inkább az arc kifejezésében, s az általános szellemben mutatkozott, mely azon s abból lehele. A vonások jeleltebbek voltak. Nem látszék az arcon a kényesztés gyöngédsége, mely azt jelenben talán szebbé teszi, de bizonyosan nem oly érdekessé, mint hajdan volt.

Bár századokon keresztül a nép, főként csoportozásaiban, ugyanaz marad, mégis a jelen történet korában feltűnt rajta az, mit jobban nem tudok kifejezni, mintha három századdal fiatalabb létének nevezem.

Az alkotmány körül, sűrűn ömledező, a jövők-menők által mindig újuló s változó népgyűrű alakult, körülhintve az oda egyenkint sietők ritkább karimájától. E gyűrűn túl csomókban állt a nép. Egyike ezeknek, hosszasan vonult el a nagy gót egyház mellett; kisebbek, itt-ott a házak alatt. A tágas utcákból folyton folyva a térre szivárgó sokaság több patakot képeze, mely az alkotmány körüli sűrű néptömegbe mint tágas tóba enyészett el, mindig dagasztva, szélesítve annak terjedelmét.

Ezen élénk képet az akkori különös kinézésű sötét vagy tarka színekre mázolt házak keríték körül, milyeneket még most is láthatni a téren, a Magyar-, Híd- és Szin-utcában néhol.

Minden ablak rakva volt nézőkkel; körültekintve a szem, több hölgyet, mint férfiút látott, többnyire bámuló kifejezéssel, csak itt-ott tűnt fel azon könnyelmű egykedvűség, melyet váratlan esetek meg nem rezgertenek; vagy a szívetlen újságvágó, mely nemét a borzasztó kedvtöltésnek találja a legiszonyúbb szemlében.

HÁROM HÖLGY

A nagy térnek azon részén, mely a Torda-utcától balra a Közép-utca felé nyúlik, jelenben a fa-alkotmánytól jobbra esik, a többi házak közt kitűnik egy, közel a Közép-utca elejét képező városházához, széles kiálló erkélyével. Ablakai e gót mívű erkélynek, mely a magas, hegyes boltozatú kapu fölött vonult el, nyitva álltak, s három igen szép hölgyet láttatának. Az első érdekes gyermekképző leánya, alig az asszonyiség előestéjén; az erkély párkányára könyöklött. Úgy látszott, hogy a körüle történőkre nem sokat ügyel; haja művészi tekercsbe gyűrűdzék feje fölött, melybe néhány bogláros tű volt tűzve; a tekercs elejét gyöngyökből fűzött pártá keríté körül. Ez Csáki Gizella volt, árva hölgy, gazdag házból.

E gyermeki alak mellett magas, karcsú, halvány nő állt, leírhatlan kelemű arccal. Egy vala ez azon hajdani jelentő képek közül, melyeket régi köveken s pénzeken látunk még, s melyek szinte eltűntek az élők köréből. Dús sötét hajzat, keskeny sima homlok, kiálló hajlott orr, teljes ajkak, gömbölyű állacska, s a szemek nagyok, lángoló sötétek.

A szép nőnek piros bársony folyt végig tagjain festői redőkben s fején finom csipkékből lehelt főkötő nyugvék, melynek éléből arannyal hímzett fátyol szaladt végig természetén, festői árnyazatát képezve a jelentő alaknak.

Ilyen vala Mikola Margit, Gyulafiné! Ki egyszer látta, soha sem feledé el e lelket s fajt mutató hölgyet. Neme azon érdeknek, melyet ezen arc előidézett, nem volt oly érzelő, melyet közönségesen igéző külső bájol elő. Tisztelet, vonzódás, féltékeny tartózkodással vegyülve, olvadának össze a meglepő hatásra, melyet Margit teremte elő mindenütt, ahol megjelent.

A harmadik végre, egy teljes, kerek arcú hölgy, inkább kised, mint nágy. A szűz egészség hajnala, mely e vidám jóssággal teljes arcon vesztegett, a szelíd mosoly ajkai körül, a hófehér karok, e szépnél szebb gödrös kezcskéik, s az egész tömött, mégis csinos termet, e bájos alaknak látásakor vágyakkal s gerjekkel¹⁰ tölté be a keblet. Ez Zsombori Judit volt, a Mikola-háznak közel rokona, s jelenben látogatóul Margitnál.

— Ki az a szép lovag, ki a Közép-utca felől léptet csendesén felénk? — szólt Gizella, fölemelve magát, s hátra hajtva fejét Judithoz.

— Nem ismerem, — felelt a kérdezett egykedvűleg, kék válla gyöngy-füzérével enyelegve.

— Abafi Olivér, — szólt azon a mély ezüst hangon Margit, mely oly ritka s szinte közép a fiatal férfiú, s az érett asszonyi hang között.

— Olivér! — kiált föl Judit, rábámulva, — lehetetlen.

— Miért? — kérde Margit, reá függesztve azon szempárt, melynek ha egyikét lehellené festő elefánt-agyarra, kiki ráismerne Mikola Margitra.

— Olivér? — kétkedett Judit, — az az Olivér? ki... de nem, nem!

— Igen, mondom, — erősíté sajátságos hangnyomattal Margit, — ezer közül kiismerném.

— Nem vitatkozom veled, Margit! de ha ő, úgy nagyot változott Midőn utoljára láttam itt Kolozsvárt, inkább csatlóshoz, mint Abafi-ivadékhoz hasonlított, s hogy nézett ki! Egek, minő különbség!

— Külsőleg talán! de a lélek, mely annyira tévedt, mint az övé, nehezen változik, — jegyzé meg Margit, mély sóhajt fojtva magába, melynek eltöltölása rózsákkal önté el halvány arcát.

— Ha valóban ő az? de igen, igen! — mond Judit rejthetlen meglepetéssel, — már itt van közel! ő az! minden vonás az övé... A pongyola szennyes öltözet eltűnt, a halvány arc teljesebb; a durva pór gögöt, a nemtelen tartást nemes büszkeség szelleme s úri mozdulatok válták fel. S mégis ő az! Nézd e szemjárást! minő vad, mondhatni kegyetlen tekintete... összeszorított ajkai szenvedélyre mutatnak, mégis minő érdekteljes ember ez az Olivér! mennyi férfiasság, mennyi erő!

— Eszembe jut önkénytelen — szólt közbe Margit, — amit atyám oly sokszor mond Olivéréről: „Meglássátok, ebből mégis ember lesz!”

— S miből gyanítja ezt az öreg úr? — kérde Gizella.

— Sok erő van benne, szokja mondani — felel Margit, — tud akarni; s ki ezt tudja, abban reménylek mindig.

¹⁰ Gerj(edelem).

— Különösek vagyunk mi hölgyek — jegyzé meg Judit fájdalmas mosollyal ajkai körül, — mi a rosszat is érdekesnek találjuk néha, miért utáljuk a hibákat oly határozottan másban? s miért érezzük szívünket önkénytelen meglepetve azon óhajtástól, hogy Olivérnek hibáit menegessük? ...

— Ah! — mond Margit, — ki áll oly fokán a tökélynek, hogy a mások hibáinak mentetegetése ne szolgálna némileg önnyugtatóra? Te is örömezt mented-e ki az Olivér hibáit? jó szelíd anygal.

Önkénytelen szívéhez szorítá akkor a Judit kezét, de szintoly hirtelen ereszté el, mintha megbánná.

— Oh, igen! — szólt ez, — szívemből, — s Margitra tekintett eggyel azon mély tekintetek közül, melyek oly sokat mondanak, s mely láttatá, hogy ezt Judit nem célzás nélkül mondá.

Margit kezét nyujtá újra Juditnak. Festői volt e kéznyújtás, mint minden mozdulata, s mind e mellett nem keresett, hanem természetes, királynéhoz hasonlított a magas erkélyben, kinek egy kézzorítása boldogít, s ki azt nem látszatik tudni, s halkan hozzá hajolva mondá Juditnak:

— Csalatkozol, ártatlan, vidám teremtés! Nem értesz engem. Ah, én magamat sem értem!

RASA-HÁZ

Azon oldalán a térnek, melyen az alkotmány volt felállítva, egy sajátságos külsejű házat mellőzünk el észrevétlen; részint e sok körülé tóduló emberek foglalván el figyelmünket, másrészt, mivel a tér tágasb része s a ház közt a fa-alkotmány maga zárta el látásunkat. E ház azonban mind különös kinézése, mind belső elrendezése, mind végre nevezetes lakója: Carigli²⁰ tekintetében megérdemli a közelebb megtekintést.

Minden időben vannak emberek, kiket ízlésükben, tetteikben, sőt módjokban is némi szeszély vezérel; helyzetök, nevelésök, vagy a magukat ez által megkülönböztetni akarás okozza ezen erkölcsi balgaságot. De valamint az élet érdekes tarkasága őszinte kíváncsósá teszi az irány s a nézetek néholi kisikamlását s a különcöktől, bárminő nevetségesek legyenek, némi érdeket nem lehet megtagadni; úgy ez anyagi tárgyokról is szól. Azon város például, mely egészen szeszélyes épületek tömege lenne, bizonyosan minden helyesb ízlésű embert nevetségre bírna, de egykét épület, mely mind alakjára, mind a rajta enyelgő szellemre nézve, úgyszólván kiválik a többi közül, s a szemnek nyugvó pontot ad, nem kellemetlen.

Ilyen volt az is, melyet említünk. Birtokosa Bogner Imre, gazdag kereskedő, kinek még két háza volt Kolozsvártt; ezt egyedül szeszélyének kielégítésére építette.

A lak emeletes volt, egészen új, szerfőlött magas födele vörösrre festve, s elül hegyes, toronyforma csúcsba végződött s annyira kinyúlt, hogy a legnagyobb záporban ázás veszélye nélkül lehete a ház előtt mulatni. Ezen első része a földének nyitva állt, s igen cifra mívű fa-karzat védte, melybe csak a földélen keresztül lehete jutni.

A felső emelet közepe táján két, az akkori időben szokatlan nagyságú ablak szorosan egymás mellett, szinte egygyé olvadt; csak keskeny,

²⁰ Carigli (vagy Carillo) Alfonz spanyol jezsuita, Batori Zsigmond gyóntatója és politikai sugalmazója.

eleven vörösrre festett oszlop választá el őket egymástól. Mellettök jobbra-balra hat-hat kisebb ablak nyílt, a felső három-három kerek, az alsók négyszögűek.

A felső emeletet, a ház alsó osztályától, egész hosszában elfolyó, keskeny zsindeföldél választá el, mely kockásan vörösrre s fehérre volt festve. A feljebb leírt kettős ablak alatt magas, kerek boltozatú kapu mélyedett s emellett, jobbra-balra két ablak, cifra zöldre festett s aranyozásokkal terhelt rostélyzattal.

A kolozsváriak ezen épületet Rása-háznak nevezték, vagy mivel birtokosa rása-kereskedés által juta annyi tehetségre ily házat építhetni; vagy mivel a háznak tarka, izlésnélküli színei egymásra rakott sok színű rása-szövetre²¹ emlékeztettek. Ritka idegen ment el előtte anélkül, hogy el ne mosolyodjék s birtokosa nevét ne tudakolná, ki nem kis elégedéssel szokta mondani, hogy házat senki sem hagyja egy tekintetre. A kolozsváriak úgy megszokták, hogy szinte észre sem vették többé; mint egy különös tekintetű férfiút előre ki-ki bámul vagy nevet, s kiről végre elhiteti magával, hogy rajta semmi különös nincsen.

A kapun bemelve, jobbra meredek hágcsó vezet a felső emeletbe, deszkákból összeállítva, a tartózkodókat kétfelől zöld kötelek képezék, a lépcsők durva szürke daróccal voltak beborítva. Középe táján e hágcsó megszakadt s jobbra kanyarodott fel egy tágas, négyszögű tornácra, mely előszobát képezve, az udvar felől nyitva állt, védve zöld és vörös sűrű rostélyzat által, mely karzatként vonult végig rajta.

E nyílt előszobának a hágcsókkal szemközti falán két kép függött, ölnyi magasságú; az egyik Loyola Ignácot, másik Ribadeneirát²² ábrázolá egész nagyságokban. A két kép közt oszlop gyanánt állt azon régi tornác-órák egyike, melyeneket még néhol, mint a sötétebb századok emléket, láthatni hazánkban most is.

Hogy világos fogalmunk lehessen a következő jelenetről, megállunk az ajtó előtt. Az előttünk nyíló szobában minden, amit látunk, oly különös és meglepő, hogy részletes leírást érdemel.

A nagy, tágas ajtó, egészen fekete szövevel bevont szobába vezet; szemben nyílnak az utcára azon nagy, széles, majdnem ajtónyi ablakok, melyek kívülről tekintve is, ezen épületnek olyszerű kinézetet adnak, mint amilyenell például egy széles törpe ember bírna, kinek egyetlen nagy cyclopi szeme meredezne homloka közepén.

Közel az ablakhoz balra, tölgy-asztal nyúlik, négyszegű, kikerekített szögletekkel s félkörbe hajló, cifra faragásokkal terhelt lábakkal. Rajta egyszerű fatál, s ezen zöld levelekre elrakosgatva friss fügek.

Mellette a fal felől magas hátú, barna börrrel bevont, mély karosszéket látunk, úgy helyezve, hogy az abban ülő kényelmesen láthat a piacra. anélkül, hogy őt kívülről észre lehetne venni.

E karos székben, amint ülve alkalmasint ki lehet venni, inkább magas, mint közép szerű férfiú ült, fiatal, egészséges arccal, kijellett, de nem úri, nem nemes vonásokkal. Szőke haja sűrű, de rövid fürtökben simult nyakához; homloka egy volt azon kiálló homlokok közül, melyek szinte olyszerűek, mintha toldva vagy dagadva volnának. Szeme kék, nem nagy s kifejezés nélküli! orra görbe, vastag, kiálló, közép a sas- és bagolyorr közt, de inkább hasonló az utóbbihoz; szája közönséges, fogai épek. Ezen arcnak, mely együtt véve, a szó közönséges értelmében rút

²¹ Rása (rázsza) a németalföldi Arras városban készült szövetfajta neve.

²² Ribadeneira Pedro XVII. századi spanyol jezsuita.

nem volt, kifejezése csak további vizsgálat után mutatkozék. Volt igen is e kiálló homlokon s ezeken a kék szemeken valami durvaság s kegyetlenség szelleme; volt azon fogtűntető mosolyban s a feszes tartásban elegye a hiúságnak s büszkeségnek; de figyelemmel tekintve az egészet, önkénytelen meglepetve érzi magát a vizsgáló azon meggyőződéstől, hogy az egész arcon valami habozás, valami határozatlan ingatagság mutatkozik. E fiatal, erőteljes, széles vállú férfiún violaszín bársony, térdig érő dolmány volt könyökig érő bő ujjakkal, melyek, és a nyitott dolmány alól narancsszín ujjas, rövid dolmány sárgállék ki. Mind a két öltöny terhelve gazdag ezüst hímzésekkel; a nadrág combközépig szintűgy narancsszín s gazdagon ezüsttel hímezett vala, alább violaszín s lábát fekete topán fődé. Dereka körül gazdagmívű bogláros, vert s aranyozott öv szorula.

Mellette görnyedező állásban különös alakot látunk, kinek tekintete bizonyos félelmes tartózkodást, s hogy úgy szóljak, veszélyjóslo idegenkedést idéz elő. E magas, száraz férfiúnak arca hosszas és halvány volt; fejének hátulsó részét gyéren lepék körül azon hollószínű hajmaradványok, melyeknek része előre, a homlok elfödésére volt fésülve. Az igen magas homlok felső része sima, redőtlen, de alább a széles, sűrű szemöldök körül, számos redőkre borult. Nagy, kiálló, hólyagos, szembetűnőleg kanccsal szemek tekintetének kísérteti kifejezést adának; szép római orra, keskeny, összeszorult finom ajkai némi gúnyszerűre mutatának; de egész arca színlett ájtatosság s erőltetett nyájasság szellemétől volt körüllehelve. Felső ajkát ritka, s a száj két szögletei felé behajló bajusz fődé; hegyes állán keskeny, gyér szakáll vonult körül. Öltözete fekete volt és bő, derekához fényes szíjjal leszorítva.

Szemben a tölgy-asztallal egyszerű fanyoszolya volt helyezve; a rajta nyugvó szalmát borzas medvebőr fődé; fejénél a széken néhány vastag kötet hevert. Azon két falnak közepén, melyek egyikének közelében az asztal, másika mellett a nyoszolya állt, két ajtó vezetett jobbra-balra a mellékszobákba, melyek jelenben zárva valának. S mivel a szobát fedő fekete szövet ezen ajtókat is borítá, csak kilincseiket lehete közelről kivenni. A szobába nyíló ajtónak jobbára, a szegletben, magas zöld kemence emelkedett, majdnem a gerendás tetőig; baljára pedig tölgy térdeplő állt, melynek felső keskeny párkányát magas fekete feszület, egy halálzó s a fővenyóra foglalák el.

E bútorozás azon szerzetesi egyszerűséget s öntagadást mutatá, mely akkoron a Loyola-szerzet szorgalmas, nagy befolyású fiait jelelé.

A VERES EMBER.

(Az előbbi fejezet végén bemutatott, de meg nem nevezett két férfi: Bátori Zsigmond erdélyi fejedelem és olasz származású orvosa: Bucella. Az ő beszélgetésük következik most, a piac-téri kivégzések megkezdődésekor.)

— Gondolom, orvos! kedves dolgot teszek Isten előtt.

— Mikor ő szent fölsége a büntetői tisztet adta földi helyetteseinek, a fejedelmeknek kezeikbe, egyszersmind belátással is megajándékozta őket, mely szükséges a büntetés helyes alkalmazására.

— Hibázni emberi, Bucella! De ezek, kik szemben szeretetet, hűséget, hódolást színlettek, s mögöttem véres bosszúra esküdtek, megérdemlik a halált. A gyávák!... azt gondolták, mindig nőtlen gyermekkel lesz dol-

guk. Hol van most Boldizsár bátyáknak kevélysége? A Szamosújvárról hozzám írt levele s a Kovasócié, ama tanácsal kész kancellaré, eléggé bizonyítták: mennyire megaláztattak. De hol késik Carigli atyánk?

— Ő, amint famulusa, Cyrill mondá, ájtatosságát végzi ilyenkor a nagy egyházban — felelt Bucella, — s ez nála hosszasan tart.

— A szemle, mely előttünk áll, nem is neki való; bár ő nézetimet helyben hagyja, — jegyzé meg a fejedelem.

— Az én lelkem távol van attól, nagyságos uram! — mond Bucella színlett alázatossággal, — ily fontos viszonyokba avatkozni. Szeretnék mint békeangyal fellépni s a barátság, egyezség szellemét a haragvó keblekbe lehelni; de magasb, szentebb érdek lelkesít s én az Isten legalázatosb szolgálja... nem merek szent sugallásainak ellenszegülni; büntető ujját láttam akkor, midőn a pártosok elfogattak, az övét most, midőn egy részők bűnhődik s méltán bűnhődik! mert kedvesebb a pogány iga s nemtelen szolgaság előttők a szent atya áldásánál, a hatalmas Rudolf pártfogásánál s az istenfélő fejedelem akaratjánál, — utolsó szavait az olasz mély főhajtással követé.

— Sokat tördtem e terven, Bucella! — mond Batori, kis szünet után. — A török jó szomszéd, ha fizetünk, nyugszunk; de ha ő hever, háborog a német: cselszövényei fújják az alvó szikrát hamupalástja alatt; ha pedig hozzá állunk, a török kezében vagyunk, már is koboznak tatárai határunkon s ha Deli Markó nem állna őrt alvatlan szemekkel: a kóborló hordák hazánk veseiben dúlnának. De akármint fontolgatom a dolgot, nekem, ki az országlás nehéz terhét előbb-utóbb úgy is lerázom vállaimról, jobb hazámat keresztény fejedelem védelme alatt tartani, mint török járom alatt hagyni.

— Istenes a nagyságod szándéka, az ő felsége s a római szent atya áldása fogja azt követni. Most állandóság kell, szilárd állandóság.

Közel a Rása-házhoz, egy sötét épületnek ősz kapujából jövének ki néhány barna, bő zekékbe öltözött csatlósok; fejeiken magas, fekete, tekert csákókkal; kezeikben széles élű, hosszú kopjakkal. Közöttük lépdelt csendesen, leeresztett fővel egy magas, erős férfiú, hosszú ősz szakállal; testét hófehér ing födé térdig; szárain meggyzín, gazdagul arannyal terhelt nadrág volt, kezein s lábain nehéz békók csörgettek.

— Ez Kendi Sándor! — mond egy a testőrök közül, — hogy kell a tisztas öregnek így elveszni!

— Nyugtalan, heves öreg, — szólt a másik, — egyébiránt, nekünk mi gondunk rá!

Néma csend fogá el az őrcsapatot.

A fejedelem egykedvűleg nyúlt el a tágas karszékből.

— Bucella! — mond, egy fűgét fölvéve a fatálból, — a fűgék rossz, mint az emberek; rossz, mert ép, virító külsejök fűszeres illatot lehel; de belül rothadásnak indultak.

— Az öreg, büszke Kendi lép föl az alkotmányra — suttogá Bucella, a térre tekintve, s nem ügyelve a fejedelem megjegyzésére, — minő kevélyen tekint szét, mintha sajnálná, hogy ily kevés nézője van hősi halálának. Ő sem kohol több tervet fejedelem vesztére, kit atyaként tanácsolni, vezérteni kelle, nem gonosz cimboraságba elegyedni vesztére.

— Két jó fűge sincs — szólt a fejedelem — Carigli atyánk tálában. Látszik, hogy magas falakról visszavert napsugárok érlték bosszújukban, nem a szép Olaszhon gyöngéd szelleitei. Oh Bucella! mikor visz sorsom oda valahára e sok zűrzavarból!

— Nincs többé — mond Bucella, egészen elfoglalva az irtózatosszemlével — most mutatja fejét körül a vesztés embere.

— Hirtelen bánt vele, — jegyzé meg a fejedelem, arra nézve eggyel azon tekintetek közül, melyek borzadást s irtózást idéznek elő, durva, kielégített bosszúnak villámit szórván.

— Nehéz a fejedelmi tiszt! — szólott Bucella, szemét hunyorítva erőltetett bánattal, — de égből szállt; s adja a seregek ura, hogy Nagyságod soká viselhesse még, az Istennek s anyaszentegyháznak díszeré!

— Csak az erdélyiek is ezt óhajtsák! — viszonzá a fejedelem, dörzsölve homlokát, melyen sötét komolyság kezdte szétvonulni.

— A cél szentsége igazolja a keserű utat annak elérésére, uram fejedelem! a vallás nemtője jóváhagyólag int Nagyságodnak. — Ha ez a párt elenyészett, akkor a jég meg van törve s több ellenkezéstől nem tart-hatunk.

— Kit hoznak most? — kérde Bátor, lopva tekintvén a fa-alkotmányra.

— Literati Györgyöt. A tudós úr nem oly bátran megy a hágsókra, mint az előbbi... ketten vezetik.

Egy-két perc múlva növekedő moraj hallatszik az ablakon be. Bosz-szúság s harag vonult szét az ősz testőrök marcona képein, neme azon bor-zasztó, komoly haragnak, mely oly fenyegető.

— Mi történt? — kiált fölegyenesedve a fejedelem, lángba borult arccal, — tulajdon testőreim hangja ez?

— Második csapásra esett el Literati — felel Bucella, minden fel-indulás nélkül, — oly eset, mely kedvetlen, de nem első s utolsó sem leend!

— Ha végzi munkáját a hóhér, — mond a fejedelem indulatosan — Szamosújvárra²³ vele! Nem szeretem a kínzást...

— A csend egészen helyreállott — mond Bucella, — amott Bocskai lovagol a Torda-utca felől.

— Kit vezetnek elő?

— Kendi Gábort, — felelt a kérdett.

— Nem mondtam-e, hogy ő utoljára maradjon?

— Már hadd menjen a többi után — válaszolt Bucella, — elébb vagy utóbb... mit sem tesz.

— Jó! — mond a fejedelem. — Forrót s Iffiut a tömlőcben végezte-tem ki.

— Félre, nyomorult! — hangzott a térről a szobába.

— Ki ez újra? — kérde a fejedelem, kezére nehezkedve emelvén fel magát félig ülésből, szikrázó szemekkel.

— Kendi, mint látom, nem engedi szemét bekötni.

— A makacs! — mond Bátor, visszaereszkedve karszékébe.

— Félre, mondom! — hallatszott újra, — nehogy kettőnk közül te lásd előbb a túlvilág kapuját!

Zúgás terjedt a testőrök között:

— Nem kell bántani! ne kössék be szemeit, ha nem akarja.

Kendi rémítő nyugalommal állt a bakó mellett a magas alkotmányor. Minekelőtte letérdelne a végcsapást kötetlen szemekkel fogadni, a Rása-ház felé fordult:

— Gyermekek-fejedelem! nem vagy távol ide, gyanítom — kiált ismeretes, átható hangjával, — szálljon minden csepp ártatlanul kiontott vér reád s maradékidra, zsarnok kölyök, hetediziglen.

²³ T. i. az ottani vár börtönébe.

Bátori szemére tapasztá kezeit, arca vonaglott, bosszú és harag dühe lobogott szemében, inte kezével.

— Végezz, hóhér! — sivított ki a Rása-házból a Bucella veszély-jósló hangja.

Egy-két perc mulva körülkerült, üstökön tartva, a Kendi testetlen feje.

Nemsokára megnyitlak az ég csatornái, heves zápor ömlött az alkotmányra s a kivégzettek vérének mosta le. Ezt akkoridőben Kolozsvártt ártatlanságuk jeléül vették.

FOGADAS KÖVETKEZMÉNYEI

Előbb láttuk Abafit a Mikola-ház erkélyénél ellovagolni. Margit ráismert azonnal, de igen kevesen mások Kolozsvártt. Nehéz is lett volna ez annak, ki őt ezelőtt egy évvel látta; a hosszú, száraz, elkényszeredett arc, lélek, szín s kifejezés nélkül, szép tojásdad gömbölyűséget váltott; a redőkebe vonult sapadt homlok redőtlen simává domborodott: a fésületlen fsszecsapzott haj fényes barna csigákban olvadt le vállain, s szemeinek veszélyes tüzők, vérmes karikáik eltűntek, s a szép, sötét, hosszú szálaktól fedett tűzzel és lélekkel teljes szem parancsolni s hódítani látszék egyszerre. Kiegyenesedve férfias, hajlékony, keccsel teljes termete, széles vállai, tartós erőre karcsú dereka hajlékony ügyességre, kis kezei s lábai nemesb fajra mutatának. Így, mint most látjuk, nem volt szebb férfiú nálánál Erdélyben. Végigléptetvén az utcán, senki sem mehetett el mellette, többszöri visszatekintés nélkül.

Feljebb volt említve Abafinak egykor tett nyilatkozása, hogy három holdig mindentől elvonja magát, mi mászor szenvedélye volt. A mostani megjelenése előtt hősünknek Kolozsvártt fél évvel tett el a három hold, s a megromlott aljas Abafi — szavának embere volt.

Mi bírta őt ennyi öntagadásra, nehéz érteni; azonban lélektani szempontból kiindulva, mégis megmagyarázható. Láttuk gondolatának menetét, s hogy neki estek, körülmények által történetesen tévén jót, már fogalma volt tett következményei közti különbségről. Ő akkor tájban, mikor e nemét a fogadásnak vagy inkább nyilatkozásnak tevé, semmi sem volt kevésbbé talán, mint nemes büszke; s így szinte bizonyosan állíthatjuk, hogy nem a nemes büszkeség sugallása, nem annak megmutatási vágya, hogy lelke erősebb szenvedélyeinél, bírta őt ily szilárd ellenszegülésre maga ellen. Könnyen meglehet s valószínű, hogy durva dac egy őt megsejyéníteni akarót megcáfolni, ösztönözte őt kifakadásra, melynek egész terjedelmét maga sem gondolta meg; de ki lévén már mondvá a fogadás, egy neme azon álszégyennek, mely ha alacsony tett kivitelét ígérte volna is, őt a fogadás megnyerésére szintúgy unszólná, erősíté s edzé szándékát.

Nem kis feladat volt ez oly embernek, ki nem írt, nem olvasott; gazdaságát ugarban hagyta, kinek elmés beszélgetés, barátságos közlés — élvezet nem valának, sőt ki a szó nemesb értelmében szeretni sem tudott.

Az első hét unalom közt telt el. Nem egyszer kiálta valamelyik apródjának bor s kánták után. A kántát előhozták, olykor ajkával érinté karimáját; de eszébe jutott elvont gúnykifejezése azon arcnak, mely őt boros kántának, szivattyúnak nevezte s távol vetette el magától a teli edényt, hogy a padlón végigfolyt annak tartalma. Az estéket, az átásított mentjött nap után, az udvari pappal tölté el vagy cselédeivel pörlekedve. Min-

den unalmára volt s óriási erővel vonák szenvedélyei a szokott helyekre s a szokott kedvtöltésekhez; de óriási erő volt e durva tőkében s nemes anyag, ha Isten és körülmény engedi, nagyra idomulandó egykor! s ezen öserő segíté őt, adott szavát szigorú szilárdsággal a legapróbb részletekig megtartani.

Néhány nap múlva Abafiban némi változás volt észrevehető. Jobban aludt, a sok éjszakázástól s a rendetlen élettől elgyengült test észrevehetőleg épült, a rég elmulasztott álom után. Ő egy nemét kezdé érezni azon könnyedségnek és vidámságnak, mely többnyire a rendes életet követi. Derültebben ébredt föl, nem tetszék élte oly unalmasnak; szinte meg volt lepette azon tapasztalás által, hogy így élve boldogabb, vidámabb, erősebb. Ezen önkénytelen s a testi nedvek egyensúlyba jövétele által előidézett jólétnek más boldogítóbb, de szintoly természetes következése is volt. Cselédjei, kik eddig benne csak a házsártos, zsémbelődő, mámoros parancsnokot ismerték, nem viseltetének hozzá azon szívességgel, mellyel kegyes, gyöngéd s engedékeny úr szokott szolgálatni. Most többszöri jókedvét láták uroknak, mintegy újra születtek, kétszeres örömmel s készséggel teljesíték parancsait; meg volt cselekvésekben s alkalmaztatásokban iránta az a kiváló valami, amit durva úr cselédjeiben hiába keresnének.

Kezde Abafi, egészsége helyreállván, kedvet kapni munkásságra. Fogadása tiltá a lovaglást, vadászatot s így azon egy-két nemesb szenvedelmet is, mely előttének mámortalan hézagait pótlák ki azelőtt. Az idő üres és hosszú kezdett lenni az épülő, erőteljes ifjúnak. Gazdasága után látott, előre bizonyosan csak unalomból s jobb híján, később némi növekedő ingerből, mélyet nem tudott magának megmagyarázni; de melynek gyökerére a gondolkozó könnyen rátalál. A siker s halkkal szenvedéllyé váló kedvelése a mezei foglalatosságnak okozá ezt. Két hold múlva a vidékben kíméléssel kezdték az egykor megvetéssel vagy szánakozással kísért nevet emlegetni. Még el nem tölt a három hold s voltak, kik őt tisztelettel nevezték. Ki e változást, vagy inkább nemesülését kedélyének figyelmes szemmel kísérte, nem tagadhatá meg tőle nemét az önkénytelen becsülésnek.

Szerencséjére Abafinak — mert mi sokszor vezetnek körülmények az életben! — udvari lelkésze világos fejű, helyes nézetű férfiú volt, sok észrel s tudománnyal. Ennek ily éleslátását nem kerülheté el az út, melyen hősünk haladott. Ő szerette az ifjút, kit sokszor horda ölében egykor, — valami atyai volt ezen indulatban; adott szavának megtartására ő biztatá leginkább, tudta oly móddal e szép, férfias elhatározást kiemelni, mely Abafinak hízelkedett. Egyetlennek nevezé a maga nemében, s sokszor állítá: ő az a férfiú, kitől minden nagy, szép és nemes kitelik; mert sok lelki erő van benne, csak akarnia kell. Ő figyelmezteté később jó kinézésére, újuló erejére s több következményeire a rendes életnek. — Olivér szerette az öreg szerzetest; előbb ezen indulat durva lelkében csak belérzeti, állati ragaszkodás volt megszokott lényhez, kinek híja terhelő lett volna, mint sokszor vagyunk egy öreg házi arccal, melyet tíz-húsz évig látunk körülünk s mely ha távol van, valaminek híjával érezzük magunkat. Sokszor hű eb vagy megszokott madárka s az udvaron árnyat szétömlesztő agg tölgy hasonló hatást gyakorolnak. De e szokásos szeretet halkkal becsüléssé nemesült, kezdé előbb megszenvedni, később ízlelni, végre óhajítani a tiszteletreméltó férfiú társaságát; s ha néha a tudományos lelkész figyelmezteté őt arra, hogy Erdély nagyjai fegyverrel ellenség előtt, ésszel szóval a zöld asztal körül szolgálják honukat: bizonyos rejtett vágy keletkezett keblében, mely mindig erősebb, tisztább s nemesb alakban tűnt fel,

honáért is tehetni valamit. Ily nemesedési fokon volt jelenben, midőn Kolozsvárra érkezett.

Darab idő óta egy bájos fiúcska volt az Abafi udvarában, udvari lelkészenek felügyelete alatt. Senki sem tudá, kié a gyermek; de aki látta, védhetlen vonzalmat érzett iránta; Olivér szerfelett kedvelte s annak hév ragaszkodása érzéseinek higgasztására nagy befolyású volt. Ki legyen a fiú? gyaníthatjuk.

Abafiban sok bátorság volt; gyakori vadászatok, melyek abban az időben nem egyszeri életveszéllyel párosultak, lélekjelenlétét idézték elő, s azon nemét az önértetnek s önbizalomnak fejték ki, mely a bátorságot edzi és neveli. Első zsenge fiatal évei őt épen romlottsága miatt helyezék durva aljas körökbe, hol megtámadásoknak, pór-bántalmaknak, gúnynak volt kitéve, s ezekre hirtelen kelle néha felelni vagy szóval vagy tettel; adós ritkán maradt az ily vizontorlással, s ez egyelőre benne gyengétlen,²⁴ heves feleletre készséget fejtett ki.

Lassankint ezen aljas körökben sajátjává tett készség, minden gúnyt s kikelést maga ellen visszaidézni,²⁵ — elméjét elkészíté azon nemesb készségre is, mely a helytelen bántalmat méltósággal veri hátra; a feleletek neme nem nyert gyöngédséget mindjárt, csak elméje készséget, s így természetesen, mikor gondolkozása szebb irányt vőn, ez is nemesedni, higgadni kezdett, Abafi halkkal észrevette magában, hogy ő nemesebb tárgyakhoz is bír azon feleleti s észrevételi készséggel, melyet azelőtt durva tréfák visszatörlesztésére használt csak.

E készség s természetes bátorsága, magyarázhatóvá s érthetővé teszik azt, hogy erkölcsének szelidülésre indultok után, némi ingert sejtett lelkében, e tehetséget nagyobb, közhatásúbb esetekben is használni; sejté már, hogy ha egyszer életében azon helytelen álszégyent képes lesz legyőzni, mely őt közhelyeken szólástól tiltá eddig: ő a hon ügyében hasznos munkás részt veend. Meg volt az akarat benne Erdélynek akkori kétes viszonyaiba szóval s tettel belételegyedni.

Volt társalkodási szaválásaiban, mióta rendesebben élt, valami folyó s természetes örömet hallá őt az ember szólni. Lovaglási, vadászati, szerelmi történetecskéit vígan, szeszéllyel tudta előadni; s így a nagyobb dolgokbani szóláshoz is bírt már némi tehetséggel; a durva anyag — hogy úgy szóljak — megvolt, csak tisztulni, higgadni kellett annak.

Nevelése annyira el volt hanyagolva, mint láttuk, hogy ő keveset tudott; de szerencséjére, vették észre azt is, hogy ő sok akarattal bír, hogy lelke lassankint önerejében kezdte bizakodni, nem csodálhatjuk tehát őt, ha az elmulasztott évek úrét acél-szorgalommal igyekezett betölteni. Nagy segítségére volt újra e szándékában nagy tudományú s művelt udvari lelkésze s még többel a Mikola-ház, melyhez vérség, szomszédság csatlák s ennek nemője a remek, egyetlen Margit, ki iránt Abafi egy nemével a remegő, tartózkodó ájtatosságnak viseltetik. Úgy állott előtte Margit, méltán, mint elérhetlen. Ha valaki neki azt mondomta, hogy Margit szeret; ő azt nem hitte s nem színlés volt e nem hívés; nem annak gondolása, hogy oly érzékeny s a szó legnemesb értelmében asszonyi lény, mint Margit, ne tudna szeretni, — nem! hanem azon cáfolhatlan meggyőződés lelkében, hogy nincs férfi, ki őt érdemelné, s különös merő képzelete annak, hogy az érzések határa a Margittal érintésekben — a becsülés.

²⁴ Gyengédtelen.

²⁵ Visszautasítani.

Bizonyosan érdekteljes Abafi lelkének e fényülése és simulása mindenki előtt, kit az erény, az erkölcsiség nemes föltételekre hevít, Abafi kezde lelkében ily érdeket önmaga iránt sejdíteni; s így azon hiedelem, hogy neki nemesülnie kell, s emberien szólva a tökély délpontját elérheti: szinte folytonos, szinte kedvenc képzetévé idomult.

EGY SZÓNOK

Abafi szállásáról, hol keveset időzött, az egybegyűlt ország rendjei közé sietett.

Oly kétségben tudta Bátori Zsigmond a kolozsváriakat tartani, mint fentebb láttuk, hogy senki sem gyanítá a fejedelemnek szándékát, s így a rendek az elfogott hon nagyjainak ügyökben szólának még akkor, mikor néhányan közülök már megszűntek élni.

Abafi volt első, ki fölkelte. Minden szem rábámult; nagyobb része az ott levőknek nem ismerhete rá; oly nagy volt a mostani s egykori Abafi közt a különbség. Egyszerű fekete selyem kamuka dolmány, mellény s nadrág fődé deli, mérték- s idomteljes tagjait oly keskeny készülettel, mely szinte láthatatlan volt. Csak szép-őseitől rámaradt, drága kövekkel terhelt, görbe kardja láttatja benne az agg Abafi-ház gazdag ivadékát.

Bátran kelt föl helyéből; nagy, lelkes szemei körülszárnyalták a rábámuló sokaságot. Neme azon habozásnak, mely szinte félelemmel páruul első felszólaláskor, nagy gyülekezetben, lepte meg őt; arca elhalványult, komoly kételkedés vonaglott keresztül vonásain; szemei előtt, mintha hálózva lennének, szikrák szökdeltek, s a nagy, tágas egyház boltjairól, úgy tetszék neki, — mintha az embertömegre alatt sűrű köd ereszkednék.

Rebegő volt a hang, mellyel megszólalt, de azon lelki erő, mely fővonása volt lelkületének, halkkal győzedelmes lőn álfélelmén és álszégyenén. Mindig teljesebbé, mindig ércesebbé vált hangja, s végre minden szava a szép gót egyház legtávolabb rejtekeiben is hallható s érthető lett.

Tiszta, minden keresetiségtől ment s egyszerű volt előadása. Nem kárhoztató a fejedelemnek azon óhaját, hogy keresztény frigyeseket keresen; kívánta, bár a szelíd, égből szállt vallás mindenhová terjeszthetné szárnyait, boldogítva s közelítve embert Istenhez. De épen e tiszta, égből szállt hitből húzá ki bizonyítványait: adott szó s eskü megtartását e vallás parancsolja. Leírá röviden azon nyugalmat, mely Erdély völgyein terjedt a bölcs Bátori István idejében, — s minő jó s nyugalmas szomszéd tud az ozman lenni, ha kívánatai teljesülnek; mennyiszer engedett, hol tisztán tudta Erdély a teljesítendők lehetetlenségét bizonyítani. Eleven színekkel feste azon hatalmat, mely ha felizgattatik, oly sokszor vesztére volt a honnak. Kinyilatkoztatá, hogy jelenben is az erdélyi rendek habozása s a fejedelemnek ismeretes szándéka, a török iránti hitet megszegni, tatárok csordáit csalta az országba; végre a természet egyszerű szavaival azon inséget, melyet a tatárfutások okoztak; családokat s egyeseket nevezett, kik örök fogságra s szolgaságra jutottak. S ha — mond — van egy párt országunk megszagattott keblében, mely az adott eskü iránti hűségből s a közel veszélytől tartástól ösztönözve, nem örömet áll vagy állott a fejedelem óhajtatására: oly bűnös, oly kárhoztató-e? — Tagadá, hogy azok, kiket a fejedelem fogságra vettetett, élete ellen törekedtek volna, azon őszinte hódolás, visszatértekor Kővárról, eléggé bizonyította, mily készek a rendek választott fejedelmőknek hódolni. Lélekkel s erővel teljesen tére ki a hős

Boldizsár, a lelkes Kendiek, az Iffiú és Forró dicséretére, s kérte a rendeket, hogy követség által igyekezzenek a veszélyt hátrálatni, mely fejők fölött összevonult.

— Ne féljen, — mond szép hévvel szavaiban s lelkes kifejezéssel arcában, — a Batori István unokaöccse Erdélyben; vonjunk ércfalat: a hűség, a magyar bizalom s egyezés ércfalát a fejedelem körül; de ő is feledje a multat, adjon bizalmat bizodalomért. A fejedelmi jogok legszeb-bike, megbocsáthatni a vétkesnek vagy tévelyedettnek; s kiket ellenségeinek hitt, barátjai lesznek! s ám legyenek! mert nagy szükség lesz közös akaratra s erőre, ha a török ellen hitet szegünk, ki emelt karddal áll készen hatá-rainkon.

Minden ember bámult Abafira; nem az egyszerű beszéden, melyben sem erő, sem bizonyítvány elég nem volt a körülmények veszélyes nagy-ságához képest; de a bátorságon s nyílt egyenességen, mellyel Abafi ily veszélyes időben, midőn vélemények különbsége a vesztőhelyre vitte Erdély legelkeesebb férfait, szólni mert.

Többen is hallatak véleményöket, többnyire a kivégzendők ügyében; s a gyűlés határozata szerint, számos követség járult a fejedelemhez.

A hirtelen zápor megszűnt, az ég tiszta volt újra; a Kendiek, Forrók, Literati stb. megszűntek már élni, mikor a követség a Rása-házhoz érkezett, számtalan sokaságtól kísértetve. — Batori kijött eleikbe; Carigli állott mel-lette, egyszerű szerzetes öltözetében komoly tekintetű férfiú, szabályos római arccal s mély tűzű szemekkel és Bucella, a fejedelem házi orvosa. Testőreinek szoros félköre képezett kék, zordon medvebőröktől átfonott falat háta s oldalai mellett. Abafi szólalt fel újra, az őt remegve s ijedten követő sokaság közül. Nyers, élénk, érthető volt már a hangja s szemében a lelkesedés szép tüze lobogott; hajtott fővel kezdé beszédét, inkább mellére a fejedelemnek, mint arcára sugárzó szemekkel; de később halkkal föl-egyeneseték, s úgy tetszett, mintha magasról tekintene le az őt körülözo-nló sokaságra; aki itt ismeretlen, őt tartaná a fejedelemnek: annyi méltóság, annyi fonség lebegett egész férfiasan szép alakján.

Azon bátor tartással s szép, teljes hanggal, mely úgyszólván minden Batorinak sajátja volt, szólt a fiatal Zsigmond a követséghez.

Kinyilatkoztatá, hogy a kivégzettek vesztére s életére törekedtek, mé-reggel, törrel, fegyverrel szándékoztak őt kivégezni, a tatárokat akarták az országra hozni; hogy a magokat kisebb csoportokban a széleken mutatni kezdő tatárok is az ő biztatásokra jöttek. Mindezeket, mint ígéré a feje-delem, oklevelekkel fogja bizonyítani; de ami soha sem történt meg. Egyéb-iránt kérte, hogy ne nyugtalankodjanak, mert őt erőszakot nem kíván tenni; sőt amint hiszi, több szüksége van a rendek hűségére s együttmunkálatára a török ellen, mint hogy őket el akarná idegeníteni.

Komoly tünődéssel és sok veszély előérzetével széledtek haza a jöttek.

A fejedelem Abafihoz fordult. — Mi a kegyed neve? — szólt azon a rezzen, megvető hangon, mellyel nagy urak szoktak valakit megszólítani, ki előttük kellemetlen, s kinek mutatni kívánják egyrészt hatalmok s hely-zetők föntebbségét, másrészt azon kicsinylést, mely oly szégyenítő és sértő egyszersmind.

— Abafi Olivér — felelt a kérdezett szerényen.

— Abafi Olivér! Még emlékezém — mondá a fejedelem, hosszú tekin-tettel végigjártatván szemcit Abafin — egyre; Olivér — igen, igen; de az nem kegyed! a Gedeon fia? egy neveletlen, vesztegető, aljas ember, kit csak rossz híreről ismerünk?

— Nagyságos uram! — válaszolá Abafi, nem rejthetvén el megszá-

gyenülését, melynek lángja körüllobogá arcát, — hiszem, hogy valóban nem azon Abafi Olivért látja maga előtt, kiről a hír talán nagyítva, de nem egészen igaztalanul, annyi rosszat hozza Nagyságod elébe. Legalább azon erős elhatározott akarat él keblemben: magamban soha amaz aljas Olivérre nem ismertetni.

— Értem — viszonzá Batori tetszhető megvetéssel vonásaiban; — egy megtért juhocska! igen — folytatá gúnymosollyal, az ilyen mindig kedvesebb a nyájórnek! De ha még a tókély-hágcson nem haladt kegyed oly magasra, hogy jó tanácsot be ne vehessen: jusson eszébe, hogy az egyszer eltévedtet szemmel szokták tartani, s hogy — bármi nyájas legyen, nem üdvös a kolompot nyakába kötni, nehogy a nyájt maga után tévessze.

Abafi értette a vágást, melyet a fejedelem szavai foglaltak magokban.

— Minden óhajtasom az, — felelt szelid hangejtéssel, rezzentséget magába fojtva, — hogy tetteim ismeretesekek legyenek, nagyságos uram! még a rosszak is, mivel azoknak megemlétesők vagy kárhoztatások nem fog süket fülre, nem zárt kebelre bennem lelni. A kolompra nem vágytam soha, s nem is engem, a serdülőt, érett férfiakat illet az, — folytatá célzással teljes tekintetet vetve a fiatal Zsigmondra.

A fejedelem rövid főhajtással érteté Abafival, hogy távozhat.

Volt valami e veszélyt jölő főhajításban s a sötét tekintetben, mellyel mintegy átszégzé Abafit.

— Még egyet — mondá hirtelen megfordulva, s igen közel lépve Abafihoz, lángba borult arccal s átható hangon: — El ne felejtsd, ifjú barátom! hogy a tévedt juhra ha valaki kolompot kötné, le szokták tépni nyakáról s a hirtelenség miatt — folytatá a kegyetlenség sajátságos mosolyával, — néha a nyak is oda vesz!

A fejedelem hirtelen eltávozott. Abafi néhány percig gondolkodva állott még, azután a Mikola-ház felé vevé útját.

VENDÉGLŐ

A Torda-utcából jobbra kanyarodik be egy keskeny, tetszetlen utcácska, a kolozsváriak szólásmódján sikátor, az úgynevezett Búza-utca, melynek közepe táján egy magas, kiálló földelő, hosszú alházban lakott Gúti Mózes uram, kit már egyszer pillanatra láttunk: becsületes, középrendű polgár, s első kovács Kolozsvártt, hű nejjével, Orsolya asszonyommal. — A műhely a háznak jobb végén volt.

Történetünk korában csapszékek, korcsmák, méhser-szugolyok s több ezekhez hasonló aljas gyűlhelyek voltak Kolozsvártt. De a magyar vendégszeretet-gyakorló számos úri család szükségtelenné tette a vendéglöket. Azonban, mint tudjuk, van egy neve az embereknek, mely inkább szeret parancsolni, mint magát máshoz alkalmazni, s főként mikor mulat, a fesztéséget gyűlöli; még azon nemét is, mely csupa szívességből, s az ember iránti gondoskodásból, marasztásból stb. áll. Ezekre számítá igen okosan Gúti Mózes uram azon tervét, hogy házánál jó fizetésért, gyűlések, ünnepek s farsangi hetek alkalmára, terített asztalt tartson; neje főzte ízes kolozsvári étkekkel, főként káposztával s a már akkor ismert kolozsvári kenyérrel s a vidék legjobb boraival rakottat. A magyar konyhának középrendű malasztjaival, az akkori csemegékkal, mint székely s tordai pogácsa, mézzel készített gyümölcsök, méhser s több efféléekkel toda mindig udvarlani vendégeinek. E bőség, a gazda vidám szívessége s Orsolya asszonynak ismert konyhai nézetei, ismeretei, asztalát ritkán hagyák vendégtelen.

Egy az utcára ablakozó hosszú terem volt e nem egészen haszonvagy nélküli vendégszeretetre szánva. Hosszú, keskeny tölgyasztal, mindig tiszta, bár nem finom asztalossal terített; magas kemence, négyszegű kályhából összerakva s farostélytól védve, több szalmaszék, néhány kis lóca, melyekre a vendégek lábaikat helyezék, s egy rostélyozott pohárszék, felül üvegkarikákkal berakva, s alul három széles fiókból álló — egészíték ki az egyszerű bútorozást, két kisebb asztalkával, a jövőmenő ivók számára. — Két ajtajának egyike a kapu közébe, másika az udvar felé nyúló mellékszázába nyílt.

Három nappal az előbbi szakban történtek után látjuk Orsolya asszonyt tiszta kötővel s egy rakás közönséges tányérral az asztal körül sűrőgni, — Mózes uram verejéktől fénylő homlokkal érkezett nem rég a műhelyből s a kemence közelében álló rostély mellett ült tág szalmaszéken, lábát egy kis lócán elnyújtva.

Hű nője a pohárszékből egy tányér keskenyen vagdalt, s csinosan felmáglyázott székely pogácsát vett ki s azt az asztalra helyezé. Míg így nagy gonddal készülne a közel vacsorára s a tányérokat rakosgatná: a kis Tóbiás, a ház örököse, holdvilág képű, alig kilenc évű piros gyerkőce, lopódzék be a csenddel nyitott ajtón, s az asztal alá suhanván, míg anyja előre-hátra tipeggett, nagy ügyességgel kezdé a székely pogácsa szeleteit lesikkasztani az asztal alá.

— Ma kettővel mindenesetre kevesebb vendégünk lesz, — jegyzé meg a nő. — Nem hiszem, hogy Abafi és Betlen urak eljőnnének a tegnapi vita után. Csak azt bánom, hogy benn nem lehettem: bizony csendesebben végződött volna.

— Ugyan mondja ked, miként volt az egész dolog; tegnap úgy elhadtart, hogy egy szót sem tudok belőle.

— Betlen és Abafi a szép asszonyokról beszélgettek — felelt Mózes ásitva, — ki egyet, ki mást dicsért. A Mikola-ház jött szóba. Vetted-e észre — mond Betlen, — a kis Gizellát Mikoláéknál? égnek nincs szebb anyaga nálánál!

— Gyerek, — felelt a másik, — szép, de ügyetlen; megszólításomra fülhegyig elpirul, s ha reá tekintek történetesen, úgy lekapja rólam szemem, mintha bünt követett volna el; s aztán a Mikola-háznál ki vehetné őt észre?

— Igaz — mond erre Betlen, — neked csak egyre van szemed ott, Margitra. Az ízlés nem rossz. Tudok valakit, ki egykor azt nyilatkoztatá, hogy egy csókjáért Margitnak kész, választva, egy falut adni. Nekem nincsenek oly bővén faluim, de egy öreg telket magam sem szánnék.

Erre összeráncolá Abafi homlokát.

— Elég! — mondá.

De Betlen folytatá: — Nem szánnék; de a csóknak azon hosszúk — negyedórái tartók — egyikének kellene lenni.

— Elég! — szolt újra, fölkelve helyéből Abafi, lángoló arccal. — Betlen! ha barátok akarunk maradni, több tisztelettel szólj egy asszonyról, kinek én nevét sem merem hiába felvenni.

— Te tréfálsz! — felelt Betlen, különös tekintettel jártatván végig Abafin szemeit, melyben inkább valami kihívó, mint engesztelő látszaték. — Nem remélem, hogy itt az oktató szerepét akarnád magadra venni; s mi sértő lehet abban, ha Betlen Mikola Margit csókjára vágyik?

— Sem én, sem Betlen; sem Isten, sem ember! ha csak nincs szándéka oldalom mellett vesztegelő törököm vasával ismeretségbe esni. Készen áll az mindig — mond Abafi mind arcának kifejezésében, mind egész tartásában

dühösen, — ellened gyermek, s azon kérkedő szájhős ellen, kinek azt hiszem, több a faluja, mint józan esze.

— Ez furcsa! — kiált fel Betlen, — s amint látom, a dombai bor szőlőből; de hibázasz, ha véled, hogy Betlen valaha Abafi előtt hátralépjén: jó magyar vas lóg oldalam mellett s a te pogányodnak megfelel mindig. Csak a másik ne feleljen meg neked oly hamar; annak több vasa áll készen. Az ily nyíltszívű nyilatkozók számára a falut Bátori Zsigmond ajánlotta. De nyugodt lehetsz, tölem meg nem hallja.

— Ó, vagy akármik — felelt Abafi durva kitöréssel. Így váltának néhány pár szót még, s kirohantak.

— Hm! sopánkodott Orsolya, — sajnálom, hogy házamnál történt; de azt hiszem, Margit mélyebben nézett az Abafi szemébe... s ez az oka.

— Kell is — mond fejbillentve Mózes — neki az oly úri nő; ő nem igen válogat!

— Ki tudja, ha igaz-e? Én nem tudok Abafiról annyi rosszat hinni, amennyit róla mondanak. Valami szeretetreméltó van abban az emberben, s ked maga ellen szól; még tegnap hogy eldicsérte.

— Az igaz, — viszonzá Mózes, — hogy más ember, mint csak egy évvel ezelőtt; de még sem jó vele egy tálból cseresznyét enni, mint tegnap vevém észre. Egyébiránt a dolog nem ütne szeget fejembe, ha az a különös két ember, ki darab idő óta estenkint negyed kupáját issza amott a kis asztal mellett, nem lett volna jelen; ezeknek különös gondjuk van Abafira, mindig szemmel tartják.

— Ki tudnám én találni, — jegyzé meg suttogva Orsolya, kik azon sötét képű emberek; de jobb hallgatni.

Az öreg fölkelte helyéből, halkkal folytatván, mintha félne, hogy valaki meghallja. — Csakugyan igazad lehet; de vajjon mit véthetett Abafi, hogy ily gondnal kísérik lépteit?

— Nem hallád? — mond Orsolya, némi felsőség szellemét sugárzó arccal. mint ki érzi magában, hogy figyelmét semmi sem kerüli el, hogy a fejedelem szándéka ellen szólott a gyűlésben? az olyan embert most szemmel szokják tartani.

A KIS TÓBIAS.

Még tovább is folytatná talán a házaspár beszédét; de a nyílt ajtón Betlen, Kenderesi, Tolcsvai s többen jövőnek be s otthonos könnyűséggel tevén s vetvén le jobbra-balra a székekre s a pohárszék alsó széleire süvegöket s kardjaikat, helyet foglalának az asztal körül. Orsolya asszony figyelmes szemmel nézett Betlenre, kinek jobb karja fekete kendőn nyugvék nyakáról, azután étel után látott. Mózes gazda is az üres kancsókat kezdé szedegetni az asztalról.

Az egész társaságon azon neme volt a komoly elszórtságnak, melyet egy szomorú közhatású esett szokott előidézni; s bár a jöttek közt volt néhány, ki a közdolgokban részt nem vett, s lelke nem ismeré azon együttérzést, mely egyesén történt bajt közössé varázsol, még sem hangzék az öreg kovács szobájában a könnyelmű tréfa-viadal s azon vidor zaj, melyet máskor a Torda-utca szögleteig lehet hallani.

E komoly odabámulást egy veszélyes időszak történeteire, könnyen megmagyarázhatja az, ki a három nappal ezelőtt történetekre visszaemlékezik. Erdélyben majd minden családot vérségi s baráti kötelék olvaszt össze; s így ritka volt, ki vagy rokonát vagy barátját ne siratta vagy féltette volna.

Komoly, tompa tűnődés s a bosszúnak, a rezzentségnek egyes kitörései hatalmas indulat-kiömlésekben nyilatkoznak egyelőre, úgyszólván mindenki kárhóztatá a fejedelem tettét, és szomorú előérzettel edzé szívét több hasonlóhoz. A fájdalom s a meglepetés első sajgó szívszorulatai táguván, kiki szokott élte fonalát fűzé odább, a fiatalság régi gyűlhelyeit kezdé látogatni: de az azokat más körülményekben körülsugárzó élénk kedvcsapongás hibázott.

Orsolya nemsokára párolgó talakkal raká meg az asztalt.

Tolcsvai szembe ült Betlennel, kinek arca halványabb volt a szokott-nál. — Farkas! — kezdé ez a részvét kifejezésével szép vonásaiban, — mely-e a seb, melyet kaptál?

— Szót sem érdemel, — felelt Betlen, — csontot nem sértett, s anyámnak csálhatatlan gyógyszerre már is sokat könnyített fájdalommon. De hol Abafi? nekem ígérte ide jöttét.

— S ő sértetlen maradt? — kérdé Kenderesi, egy komoly tekintetű szőke ifjú, gazdálkodván magának az előtte párolgó tálból.

— Most igen — felelt nevetve Betlen, — hatalmas vágást ejték vala karján, de kardom lapjára fordult, s a felelet reá ez volt, — folytatá, karjára verve tenyerével.

— En az Abafi bátorságát s erejét — jegyzé meg Tolcsvai — tudom becsülni; megvallom, ha azon neme a bátorságnak, mely a kar erejében áll csak, egyedül létezik, mintegy elszigetelve, s a bátorság más nemesb nemének híján, nem sokat tartok róla; a durva gladiatort csak megvetni tudnám.

— Hibázasz — szólt Betlen, — ha benne csak gladiatort látsz; ő a szó nemesb értelmében is tud bátor lenni: mutatja azon félelmelten nyilatkozás a gyűlésben s a fejedelem előtt, mely adja az ég, vesztére ne vezesse.

— En egyszer bámultam lélekjelenlétét — mond Kenderesi. — Tudod-e Tolcsvai! a belény-vadászaton, midőn egy folt belényt azon borzasztó magasságról a mélységbe ugrattunk? Ő legelől volt, szélsébséggel űzött két belényt maga előtt emelt kopjaival, midőn hirtelen, alig két lépésnyire tőle, ása a az örvény feléje. En közel valék — elveszettnek hívém. Ekkor hirtelen kantárrántással ada más irányt lovának, mentve lőn. De im itt jó, Isten hozott Olivér! jer közénkbe! csillog a piros bor a kancsókban előttünk, s van ok búfeledésre, jer!

Abafinak egész tartásában valami különös volt; aki őt tegnap látta, alig ismert volna reá. Egyszerű barna zekéje nyitva állott ingének felső részével, s láttatá széles domború mellét; kardját egy szögletbe veté, veres süvegét az asztalra; arca lángolt, szemei szikráztak, leveté magát egy szalmaszékbe, közel Betlenhez, némán nyújtva kezét neki különös kifejezéssel arcában, melyben részvét s vad dac valának vegyülve.

— Isten köztetek! — mond Tolcsvaihoz fordulva. — Igen, bort ide! és sokat!... Mit is tehetünk jobbat! — mond vad kacajjal. — Rossz ez a világ! gyáva és aljas. Aki itt jobbulni akarna, csörgő süveget kellene rakni fejére... Bort, mondom, bort!

Betlen s a többiek bámulva szegezték reá szemeiket.

— Mi lelt Olivér barátom? — mond az első, — szólj! Mióta vér folyt közöttünk, szorosabban van szívem hozzád csatolva; felel, mi a baj!... Ört álljak-e egy zordon éjjel helyetted? vagy megvíjjak tizzel éretted? mi bánt?

— A világ, az emberek, magam, s minden, — felelt Abafi, az asztalra ütve öklével, hogy a kanták táncoltak körül. — Egy fejedelmi gyer-

mek öleti le hazánk első férfiai; egy gyermek szabja árát a Mikola Margit öleléseinek, melyek ördögöt istenítenek.

Betlen fölemelkedett helyéből, kérdőleg függesztve szemeit a szólóra.

— Nem téged értelek! — mond ez, kezét nyújtva, hah, — pokol! hogy ezt kell látnom s túrnöm! Gyáva félelem fogja el az ősz férfiakat, kik a had viharai közt váltak azokká, s mind ez kiért, miért? ... Ah, hagyjatok hallgatnom, mert szégyenleni kezdem, hogy rokka helyett kopját szorítok markomba... Bort, mondom, bort! — s az előtte álló kancsót felragadván, utolsó csöppig kiüríté s egy szögletbe vágta, hogy cserepei szétugráltak a szobában.

— Ördögöt! — kiálta fel Tolcsvai, — te hadat izentél az emberiségnek, Olivér? Tudod-e, hogy veszélyes időkben kell helyt állani az észnek. Hideg erő s fontolás ellenmérge az erőszaknak, nem bosszú, mely szavakban árad; s nemde, Abafi vér foly ereidben?

— Értelek, — felelt Olivér, — az Abafiak hűsége ismeretes. Nem gyűlölöm én Bátorit; de irtózom tetteitől, melyek minden szívet elidegenítenek tőle; s gyűlölöm Gesztit,²⁰ az olaszokat, kik körülre sűrögnek s előbbutóbb vízre viszik a habozó, ingatag fejedelmet... Legyen hideg, ki tud: én nem tudok. Egy pokol lángja feszíti keblemet, s amit visszafojték óriási erővel öbleibe, most tör ki.

— Tudod-e barátom! — szólt közbe Kenderesi, — jó lesz egy kis higgasztóval élni; ha forrásban a vér, hűtni kell: hült erő az igaz erő.

Míg így beszélgetének, a kis Tóbiás besurrant az ajtón, s azon figyelmet, mellyel Mózes és Orsolya a beszélgetőkre ügyeltek vagy megállva hátaik mögött, vagy kifordulva kívánsaikkal teljesítésükre, igen tudta használni; szétjártatá nagy kerek szemeit a szobában, az asztalon, a székeken, az ablak párkányain, míg végre a pohárszék tetején biztosított mézes máglyán nyugodtak meg, mely vágyainak világító tornyaként pillongata reá, a magasból. A kis Tóbiás azon csintalan összeszedésével arcának, mellyel a gyerekek a figyelmet kívánják kikerülni, emele föl egy faszéket, s közelíté vele a pohárszékhez, meg-megállva, s ha anyja vagy atyja arra tekintének, a szék elébe vonula, hogy kis termete azt elfődjé. Így haladt ő halkkal, míg célt érve, széke a pohárszék közelébe volt helyezve. Ekkor hasonló ügyességgel a kis lócák egyikét emelé föl s a székre illeszté. Így a hágsó készen lévén, csendesen fölmászott előbb a székre s onnan a kis lócára, emelt karral próbálgatván, ha elérheti-e a tányért.

Mózes uram ekkor vette észre, miben jár a kis ház örököse; s lekerítvén nadrágszíját, azzal a kárvágyó mosollyal, mely némely szülőknek sajátjuk, ha gyermekeiket csínyben érik, közelített feléje. A kis csenész hátra tekintett s atyjának szándékát észrevevén, hirtelen el akarta bocsátani a tányért; azonban elvesztvén egyensúlyát azzal együtt, melybe fogódzni akart, nagy csörömpöléssel a földre zuhant; s épen az ajtó felé közelítő Abafinak lábáig hempergett, fülhasító ordítással.

A gyermek jót ütött az orrán, mely vérzett; de mind e mellett is Mózes gazda szíjával szeldelni kezdé, szorosan tartván a kézzel-lábbal kapálódzó fiút gallérjánál, kinek az ajtón bejövő Orsolya segítségére érkezett, minden erejéből igyekezvén férjét lecsillapítani.

Abafi darabig szótlán nézte a sajátságos jelenetet; arcán komoly felleg vonult el, úgy tetszék, mintha mély gondolatok lepnék meg, mintha valami kétés visszaemlékezés világolna agyában. — Ne kínozzák a szegény gyer-

²⁰ Geszti Ferenc, a fejedelem rokona és bizalmasa. Az ő tanácsára fejeztette le Batori Zsigmond az ellenzéki urakat.

kőcét! — mond érzékeny hangon, — a kárt megfizetem én. — Ezzel a többiekhez fordult. — Isten veletek! — folytatá határozott hangon, — én itt maradok.

— S te nem jössz? — kérde Betlen.

— Nem! — felel Abafi kurtán.

— Nem! s miért? — mond Tolcsvai s Kenderesi egyszerre.

— Ej! — szólta Betlen, — hagyjátok! ő nem jó, ha kimondotta; ismerem az Abafi-főt. No — tévé hozzá nevetve, — Isten veled, Olivér! ... máskor ...

Ezzel mindnyájan kimentek. Abafi csendesen foglalt helyet a kemence mellett.

— Mi az idő, Orsolya? — mond, magához intve a kis Tóbiást s simogatva képét.

— Tíz óra lesz már, felel ez.

— Még egy negyedórát pihenek itt — mond Abafi, — aztán haza megyek.

A férfiak a kis asztal mellett suttogva beszélgetének együtt; az ifjabb néha-néha Abafira szegzé szemeit, s tekintetének vad lángja mély gyűlölségre mutatott. Nemsokára fölkeltek, s elhagyták a szobát.

Mózes bizodalmasan közeledett Abaifhoz.

— Uram! — mond, — vette-e kegyed észre ama két bagolyt a kis asztal mellett?

— Nem először — felelt a kérdezett, — mi közöm velek!

— Nem tanácsképen szólok, uram! — folytatá Mózes félsuttogó hangon, — de ezek nem jóban járnak.

— S hiszed-e, — viszonzá Olivér mosolyogva, hogy két ilyen nyomorult megijeszthetne?

— Az nem, uram! de ki tudja, mi a szándékjuk, s hányan lehetnek!

— Ne aggódjál, jó gazda! — folytatá búcsúzva, — lelkem tiszta, kardom éles, szívem helyén: mitől tarthatnék?

Mózes rázta fejét. — Én gyanítok valamit, de lelkem nyugodt, mert kimondám. Jó éjtszakát! — folytatá, búcsúzva a távozó Abafitól, ki e közben kardját kötél fel, valamit nyomván a kis Tóbiás kezébe, kinek arcát örömsugár borítá el.

— Jó éjtszakát! — viszonzá Abafi.

SIKOLTAS

Többször az életben egy csekélységnek nagy következményei vannak. A büszke ember hányszor tulajdonítja egyedül lelki fönségének s erejének néha egy kis körülményke következményeit.

Gondolhatta-e Orsolya asszony, midőn gondosan szeldelé a tordai pogácsát vendégei számára, hogy ezeket a kis Tóbiás fogja megtizedelni? s hogy e tettének következménye egy ember fejében oly eszmének fog életet adni, mely őt a helyes útra téríti, ki talán megízeltvén újra az aljas örömeket, örökre elveszett volna a jónak.

Midőn Abafi a kis Tóbiást földön látta maga előtt: eleven színekkel állott előtte életének egyik legérdekeseb jelenete, a kis Zsigának megmenetése; jutott tisztán eszébe, szívének, lelkének akkori aljas iránya. Emlékezett, hogy ez vala indulatinak úgyszólván napforduló pontja. Lassan, fénysugáronként világultak elméjében azon szép, nemes föltételek, melyeket még kevés napokkal ezelőtt oly forrón ölelt kebléhez, miként hívé, hogy

lelke nemesülhet; s gondolá, hogy halad óriási léptekkel a tökélynek. Szorulva érzé szívét, szégyenleni kezdte, hogy abban oly kevés erő van azon az úton, melyet tűze ki magának, megmaradhatni. — Nem! — mond szép fölhevüléssel, — nem térek ki az útból többé. Mi pótolja, mi pótolhatja az életben vissza azon égi nyugalmat, melyet jótettek öntudata önt el a kebelbe? Erzem az erőt lelkemben. Nem! útálva legyen örökre minden aljas! S e pillanattól fogva erősen és szilárdul a rény tiszta ösvényét követem.

Igy fűződék gondolat gondolathoz. Abafi átlátá, hogy az, ami őt szinte visszasszűlyeszté fájdalomtalan semmiségébe, még nem oly körülmény, melyet férfiú-erő le nem győzhetne.

Az igaz, hogy szégyenülten tekintett szét a gyűlésben; s látva azon sok rémült arcot maga körül, neme a megvetésnek lepte meg szívét. Első fölléptének a polgári pályán nem volt sikere... S bármiként okoskodjunk, oly tettnek sikertelensége, mely nagy lelki erőbe került, igen visszajeszto, s mintegy cáfolatát tekintí első nézetre az elme azon cél helyességének, mely vezérlé tettünket... A fejedelem szavai szívét mélyen sebzék. Bár e szavak némileg helyzetének fontosb voltát jelelék ki, amit Abafi elméje igen is tudá észrevenni. Szándékának tisztasága szűz lobogásában tűnt föl képzetében; nemes volt, mit óhajta. Lelkes honfiak ügyében szólalt fel, s azon keserű érzet környezé őt, mely minden emelkedettebb kedély előtt oly ismeretes, s mely ólomsúllyal nehezedik a lélekre, midőn tetteink nemes célzása félreértetik; s midőn szép, boldogító remény helyett sivatag, lelketlen valót talál a cselekvő útjában.

Igy fölhevülve, s visszaidézve fellengéseiből a köznapi aljnak avába, nem bámulhatunk Abafin, ha beteg, szenvedő lelke, mint a sínló test, érzékenyebb, bántalmakra rezzenhetőbb lőn. S talán a lelkes, érzéssel teljes, bár kissé könnyelmű Betlen célzás nélküli enyelgése, őt jobb órában szint-oly enyelgő tréfa-cáfolatra bírná, milyen ártatlan volt a megtámadás. Az a szíves közelítés, mellyel Olivér fellobbanását s annak véres következtét kívánta kárpótlani s a regényes lángoló barátság, mely a két ifjút holtig csatlá egymáshoz, elég bizonyítványa az egykori s a mostani Abafi közti különbségnek.

A Betlenneli összecsapásban, lélektani elvekből kiindulva, visszaesést az emberismerő nem talál. A legnemesebb lelkekben vannak fölhevülések, s a legjobb ember lehet pillanatokig igazságtalan, főleg ingerlett állapotban, s ha az indulat, mely vezérli, nemes. Ilyen volt minden tekintetben, amely Olivért lobbanásba hozta: nővédelem, lovagi tartozás.

Az oly természetes visszaesések egyike leginkább hősünk panaszos kikelésiben mutatkozott, s azon odaengedésben, mely őt szinte aljas öröömök örvényébe süllyeszté... A tökélynek indult Abafi mélyen érzett, hallgatott, és cselekedett volna, ha azt szükségesnek látta vala; a tökély útjából kitörő panaszokodott, ingadozott szép feltételeiben, s kétségbe indult önmaga iránt; de a visszaesésnek legcáfolhatatlanabb jelensége, az okokon kapkodás volt e visszaesések mentségére.

Az ő nemtője vagy történet, vagy egy kis körülmény azonban, mint láttuk, visszaigazíták őt a helyes ösvényre, s állíthatjuk, hogy azon szép elhatározás: többé aljast nem tenni, aljast nem gondolni, nem volt még soha ily szilárd, ily erő- s akaratteljes benne, mint jelenben.

Csendesen haladt Abafi az éji sötétben; a roppant egyház szeszélyes tornyának árnya széles reszkető vonalban olvadt keresztül az egész tér hosszán: magasról bámult le az éj királynéja, fénylő udvarának seregéből

a komoly hadi tekintetű városra, s ezüst párázati átömlendeztek a gót torony faragásain, dicskoszorút ívezve körülök. Minden utca néma s néptelen volt; csak azon esti nesz, mely néha suhan a légen keresztül az acol-hárfa elhaló hangjaiként, enyelgett az Abafi halló érzékével. Egy mécsesnek vereses ragyogványa látszék még a Rása-háznak nagy ablakából, kétes világot ömlesztve körülé, egy hosszú árnyék vonult el s vissza a széles ablaknál, alkalmasint az álmatlan Cariglié. Olivér folytatá útját. Amint a térnek majd közepe tájára érkezett, halk susogást hallott mögötte, olyat, mint a selyemszöve a sima deszkázaton; hátra tekintett s csendes léptekkel sötét köpönyegbe burkolt lényt látott maga után haladni. Abafi megállapodék. Több bátorság s több bizodalom volt emberünkben, ismert, úgyszólván óriási erejéhez, mint hogy e kullogónak követése némileg nevetséges ne lenne előtte. Azonban kardját előbbre rántá s nyugton ment odább: alig ért a széles Közép-utcába, midőn hirtelen egy sötét kapunak öbléből három ember rohant ki meztelen kardokkal. A támadók arcainak alsó része kendőkkel volt beburkolva, s öltözetük sötét színű.

Olivérnek úgy tetszett, mintha kettejében a Gutí Mózes szobájában ivó kétes alakokra ismerne.

— Add meg magadat! — mond az egyik mély hangon, — minden védelem sikeretlen.

Abafi kardot rántott s a felelet e megszólításra hatalmas vágás volt, mely a szólót azonnal földhöz teríté. A más kettő heves viadalt kezdett. Hősünk nem feledvén az őt követő rejtélyes személyt, nehogy hátul támadtassék meg, a fal felé vonult, sebes kardcsapásaival hátrálva az ellentőrekedők sűrű vágásait.

Míg így vívna kétes szerencsével, a közel Mikola-ház erkélyének egyik ablakából halk sikoltás hasított az éj csendjén keresztül.

— Ürdög szállt-e beléd! — mond egyik a vívók közül, félrevetvén kardját s buzogányát ragadván elő, mellyel hévvel támadá meg Abafit.

— Ketten egy ellen! — megszólalt ekkor egy, Olivér előtt nem ismeretlen hang, s a buzogányos férfiú földre terült.

Abafi hirtelen torkon ragadá a megmaradt harmadikat s visszafordult a védelemre jöthöz, kiben az őt követőre ismert. — Nem köszönöm — mond, — éji madár! közbejöttödet; hátulról ejtéd el támadómat, s az nem férrias.

— Veszni hagyjalak-e? — felelt az ismeretes hang, félrelépve. — Egy ellen nem védnelek. Orgyilkosok ellen nincs lovagi szabály.

— Te vagy! — szolt Abafi észrevehető meglepetéssel, — te! nem kértelek-e — folytatá szelíd, de mégis szemrehányó hangon, — hogy ne kövesd lépteimet?

— Taníts meg előbb, érzéketlen! arra, hogy ezt tenni tudjam — felelt a segítségére jött szép ifjú, s mély bánatos kifejezés ült keleti vonásain. — Nem kívánok én semmit, Olivér; de míg vér buzog ereimben, a nap, mely éltetmet világítja, te vagy! S mégis mi csekélység az, mit én tehetek, ahhoz mérve, mit te cselekedtél s cselekszel!

— Elég! — mond Abafi kitérőleg, — elég! — Ekkor kezét nyújtá az ifjúnak, s mondhatlan szívességgel hangjában, folytatá: — Nincs balul véve, te jó, hív, hálás lélek, de távozzál; jó éjtszakát!

A kétes lény hallható zokogással távozott, Olivérnek kebléből önkénytelen sóhaj emelkedett.

— Te pedig — mond megtámadójához, ki meredten, mintegy kővé válva veszteglett vas markának súlya alatt, — harmadrésze azon nyomom-

rult egésznek, mely Abafival akart mérközni, igen kicsiny vagy bosszúmrá! sem a te, sem a küldőd, sem a társaid nevöket nem vágyom tudni. Itt — folytatá, erszényét a porba vetve, — emlékezzél ezen órára, melyben kezem tartott közböborként maga előtt! — S ezzel egyet fordítván rajta, a két másakra zuhantá, s távozott. A védelmére jött ifjú más felé vevé útját.

Ekkor fölemelkedett a lesujtott orgyilkos, fél ülő helyzetben öklére támaszkodva; arcán a dübösség lángja lobogott, s felragadván törét, Abafi után hájtá; a tör ennek füle mellett sivitott el s egy-két lépésre előtte fúródott a földbe.

Abafi egy lépést tön hátra, megállt, s hosszú, megvető tekintetet vetve a nyomorult gyilkosra, szótlan távozott el.

Az ifjú hirtelen felkapta a tör a földről s a gyilkoshoz sietett.

— Ne bánts! — kiált hátra parancsoló hangon Abafi, — távozzál!

Az ifjú a tör keblébe rejtette, küzdeni látszék magával, s vontatva távozott el, mintegy varázshatalomtól nógalva.

— Én, én egyedül vagyok ellenséged, Abafi! — rebege a gyilkos, — én, s leszek, míg vér forr ereimben! átok reád s minden lépteidre, nyomorult. — Utolsó szava szinte fuldokló volt, s fájdalmasan hánykódott a földön még pihegő, vérbe ázott társai között.

A MIKOLA-HÁZ.

Vannak egyes családok, egyes háztájak, melyeket, ha megismerünk, általános képzetünk leend egy egész nemzet bizonyos osztályának háztartásáról.

Ily mutatványi, vagy minta-család volt Erdélyben a Mikola-ház. Ki ezt látta, annak alkalmasint lehete általános képzele minden gazdag erdélyi család háztartásáról, szokásairól, kedvtöltéseiről azon korban, melyben törtenetünk mozog.

Akár falun, akár városon mulatott ezen érdekes család, feltűnt körében azon egyszerű szíves emberszeretet, a fitogtatás nélküli vendégbecsülés, azon bájló mód, mely mindenkit kényelmes helyzetbe tud tenni, s kevés percek alatt házinak, ismerősnek varázsolja a legidegenebbeket. Gazdag aranyzott bútorok, nagy-értékű szőnyegek, nehéz selyemkárpitok; ezüst a legnagyobb bőségben, szinte minden szükségre, még konyhaedényre s lópatkóra is használva; számtalan cseléd, az akkori ízlés szerint, kiáltó színekbe öltözve; egy pár óriási csatlós, apródok, irnokok, tiszték, számtartók, kulcsárok; egy tisztas, vídám tekintetű, nyájas udvari lelkész, s végre az udvari bolond, mint szükséges kiegészítő része az akkori fényes háztartásnak.

Nyárban nyitott ajtó, ablak; könnyű, többnyire selyem vagy rása öltözetek, nyérítő ló az udvaron, ugató ebek sokasága, s egy barna, kurta, zömök pecér hosszú kürttel s rövid vaskos lábakkal, ásítva a sötét kapu homályában.

Télben meleg lobogó tűz a nyitott, szeszélyes alakú kemencékben vagy falba vájt kandallókban. Csinos, bő, finom prémzetű téli öltözetek. Egy tágas leányok-szobája, a nyitott kandalló körül gyűlt fonó asszonyokkal, kik vfg mesélgetéssel úzik a hosszú téli est unalmait, s köztük néha az annyira ismert, erdélyiesen holtig szép, éltes háziasszony; vagy mosolygó, rózsapiros, galambszelíd leánya. S mind e kedves, háziás jeleneteken a szép egyetértés, a gondos rend, s a magyar otthonosság bájos ihlete állt ragyogva; a fagyos udvarról belépő, zúzos bajuszú vadász, vagy lovaglásából csatakosan hazatérő, kedvelt, várt és félt háziúr, számtalan mosolygó

arctól fogadva, s az udvaron borzas, fülhegyig burkolt, medve- vagy belény-vadászok izmos kopjakkal, toporzékoló apró lovakon.

Nem volt Erdélyben látogatabb, szerettebb, becsültebb háznép akkor, mint a Mikola-ház, s oly varázssal bírt azon kedves elfogadó szellem, mely rajta előmlött, hogy neki azt magaénak tekintte. Jól esett a szelíd hölgynek, ha szép dolgozással szaporíthatá ékítményeit; a zordon vadásznak, ha őzet aggathatott a konyha előtti fogasra, vagy buzogányt, kopját cserélhetett az öreg Mikola Miklóssal, kinek arca az ő mindenkori vidám, kényelmes, egészséges kifejezésével szinte jól esett a szemnek.

Mikola Miklós mintegy ötvenhét évű, középférfi, teljes, erős, ideges férfiú volt, félig őszbe vegyült, s a feje tetején igen ritka haját többnyire gazdagon zsinórral terhelt bársony süveg fődé, melyet csak az asztal előtti és utáni imádság közben, s az egyházban szokott leemelni. Arca kerek, piros, egészséget lehelő, s igen vidám kifejezésű volt, kék szemeiben a szíveség sugárzott; szép horgas orra, ép fogakat előtűntető ajkai, s többnyire redőtlen homloka, azon kellemes érzést idézők elő, mely az embernek oly jól esik valakinek ellenében, kit többnyire vidámon talál.

Mint mindenütt azonban, úgy a Mikola-háznál is emelkedtek fellegek néha, melyek a házi csend, az otthonos örömek egét, mely ez életvidor család fölött boltozott, alkonyíták. Margitnak férje, Gyulafi Bálint, történetünk kezdete előtt négy évvel hunyt el; nemskára követé őt Mikola Miklósnak neje, Abafi Mária, Erdély egyik legszebb s leglelkesebb asszonya. Mindkettőnek halála mély gyászba borítá nemcsak az egész családot, de az egész háznépet. Ezek az emberek nem úgy örültek, mint mások. Volt valami összes, s valami sajtáságos e közös bánatban, melyben az utolsó cseléd is részt vón. Az első fájdalmat később ábránd, komolyság követte, s végre az idő enyhíté, s a Mikola-családba az otthonos öröm köszönt be újra.

Egy fia s egy leánya volt Mikola Miklósnak. A fia jelenben, alig tizenhat évű, Bátori Zsigmond udvarában nemes apródi szolgálatot tett, s majd mindig a fejedelem közelében volt. Leánya Margit, Gyulafiné, a szép özvegy, mintegy huszonhét évű lehetett.

Margit egy volt azon ritka, regényes lények közül, kik mindenütt, hol megjelennek, élénk érdeket s tündéri bájt terjesztenek magok körül. Szépsege, a méltóság, mely őt körülsugárzá, bizonyos eredetiség minden mozdulatában s tettében, őt a köznapi világtól elválasztva, mintájaként jövődő, felvilágosodottabb század élőinek tünneté elő; s ezen átszivárgás a jövődéből a jelenbe, oly hajdanszerű, oly szabályteljes alakban mutatkozott, hogy benne egykori századok asszonyát, jövő századok világától körülfényelve lehetett képzelni.

Volt valami Margitban, ami távol tartá a legmerészebbet. Nem kevélység, nem hidegség, nem tekintetének méltósága, hanem azon báj, mely varázsihletként sugárzott ki belőle, s nemét a mesés igézetnek képezé.

S e lelkes, remekszerű lény, kinek minden tette hibátlan, minden mozdulata festői, minden hangja égi, nem volt szerencsés. Feltűnt valami benne, főként fiatalabb korában, mondhatni túlvilági, földön nem honos, ami okozá, hogy őt földi öröm egészen boldoggá nem teheté. Alig tölté be a tizenhat évet, mikor férjhez ment. Férje gazdag, szép, talán jó is bizonyos tekintetben, de könnyelmű ember volt. Se nem érté, se nem méltánylá nőjét, kit atyjának óhajta s nézetei vezetének karjai közé. Egy fiacskájok volt, ki Gyulafi távollétében jött világra; s úgy látszék, azon hív ragaszkodás, azon szenvedélyes szeretet, mellyel Margit a kisdédhez viseltették, őt hono-

sítani kezdék a földön, s kibékéltetni sorsával; de férjének halála előtt még elveszté fiacskáját. Az udvari pap meghitteinek megjósolá a gyermek halálát jóval előre, mire őt különös körülmény indítá. A kis Bálintnak jobb vállán születésekor kis fekete kereszt vala látható, mely különös és sok beszédre alkalmat adó jel azonban, születése után néhány hét múlva eltűnt, s a fiú bár vonásaiban keveset változott, jóval szikárabbá lőn.

Férjének halála bizonyos ábránd²⁷ komolyságot árasztta Margit képeire. Ő Gyulafit talán soha sem szerette; de oly hibátlan teremtés, kinek egész lelke csupa gyöngédség volt: nem élhetett ily közel viszonyban valakivel anélkül, hogy lelke teljes erejéből ne igyekeznék azzal a képzetel megbarátkozni, hogy szíve is vonz férjéhez. A lelkes hölgy a hármass veszteség után sem volt megtörve; s habár az emberismerő bizonyosan erőtetésre akadt is reá egész magaviseletében: a többség benne mégis a komoly ugyan, de nyájas, semmiből magát ki nem vonó háziasszonyt, a mindenkihez illően szíves hölgyet találá. Sokan igyekeztek a gazdag, felséges özvegynek szerelmét megnyerni, de célt távolról sem értek; s ami ezen egyetlent oly kiválólag különbözteté több nőtársaitól, az volt, hogy őt egy visszaidézett kérő sem gyűlölhette. Mindenki szinte nevetségesnek tartotta Margit ellen szólni vagy őt hibáztatni; oly önkénytelen, oly legyőző volt az írantai közvélemény.

E feltűnő tulajdonokat Margit egyrészt lelkes anyja nevelésének, másrészt vele született gyöngédségének köszönheté. Hamari özvegysege s anyjának halála őt jókor önállóvá tévék. Az öreg Mikola sem volt ment azon tartózkodástól, mely Gyulafinak ellenében önkénytelenné vált; s így azon elsősi viszonyt akaratlan s öntudatlan gyakorlá Margit, mely egy családban a feltűnő tulajdonokkal jár, akkor is, ha ezeknek birtokosuk idejére fiatalabb azoknál, kikre lelkének föntségével hat.

E két gyermeke mellett volt még Mikola Miklósnak egy közel rokona, Csáki Gizella, a háznál; tizenöt évű leányka, ki, gazdag szülei elhalván, Mikolánál mint nagybátyjánál s gyámnokánál lakott. Előző²⁸ szelídséggel s rekonszeretettel ölelte az anygali gyermeket Mikola s lelkes leánya Margit, ki özvegysege óta atyjánál tartózkodott.

Ha Gyulafiné, mint idomteljes szobor remekebb korból, hajdanszerű tisztult, szabályos vonásaival, szobrászi tagjaival, visszaemlékezetként művészibb századra, lepte meg a nézőt: Gizellában, az egészen női Gizellában is sajátos érdek volt. Mint a fejlődő rózsza, mely a tavaszi harmat gyöngyeit szívja először félig nyílt kelyhébe; mint a madár, mely anyafészkében első kiröpte után pihen, körülbámulva azon légkört, melyet egykor szabad országként hasítand szárnyacskáival keresztül; mint a lázas betegnek első éber gondolatja, mely őt magának az életnek s kedveseinek adja vissza, oly varázs, oly tündéri báj ömledt el e bájos gyermekben. Érzékeny a szó legszebb, legnemesebb, lágyabb értelmében; olyan volt szíve, mint az acol-hárfa, melyet egy gyöngye szellet sohaja hangokra olvaszt. Ami mást kemollyá tett, a Gizella sötét kék szemcibe könnyet csalt, s mi másnak édes kinnal szorítá keblét: az őt felmagasztalá, túltevé a világon. Egy anygal volt ilyenkor, akin át- s körül sugárzik a mennyek mennyének dicse. Tagjai mintha nemesb anyagból olvadtak volna össze; érzékei mintegy kapcsolatban lévőek régiebb, emberen túlibb szellemekkel, oly finomak, oly benyomást fogadók, oly hirtelen izgathatók valának. Félénk, külső

²⁷ Ábrándos.

²⁸ Előzékeny.

veszélyekkor egy csattanás elejté lábáról: egy ismeretlen fény remegésbe hozá, s mégis poklát a kinnak tudá szótlan hókeble alatt szendergetni.

Artatlan mint angyal, tiszta mint a lilium tavaszi leple. Ő mint tizenöt évű, gyermekebb volt sok nyolc évűnél; oly tisztult, oly szentesült volt e kedves teremtés, hogy mindent átlátszóvá szűrt, megnevesített maga körül, s a legdurvább szóhajtó, nemét a védhetetlen varázsnak érzé körében, mely őt tiltá ezen égből szállt előtt illetlent vagy szögést vagy tisztátlant szólani, bár szólhatott volna bátran; mert neki, a tisztának, minden tiszta volt.

Abafi Olivér, mint egyik legközelebbi rokona a Mikola-háznak, megjelent ott néha, már igen fiatal korában s atyja életében. Első megjelenései a Mikola-háznál egészen érdek nélküliek voltak. Sokkal fiatalabb volt az öreg Mikolánál; vadabb, neveletlenebb, mint hogy a lelkes Margit, vagy annak később férje is, ki bár szeszélyvel teljes és könnyelmű, egy volt Erdély legműveltebb ifjai közül, vele örömmel társalkodhatnék. Ő a Mikola-háznál többnyire a szótlán, asztal végén ülő, bús magyar szerepét játszá, duzzadt arccal, melyen könnyen látható volt, mennyivel jobb szívvel mulatna bagoly-kunyhójában, vagy ismert kopók s agarak társaságában.

Az öreg Mikola volt az első, ki az akkor ép, ideges, elhatározott tekintetű gyermekre figyelmes lőn, s másokat is figyelmeztetett; de mind e mellett is Abafi sem kedves, sem kedvetlen jelenés nem volt, s egy maradt azon szánandók közül, kikről, elmentük után, a jelenvoltakat elszámolván, utoljára szokják mondani: „ő is ott volt“.

Azonban az emberismerő, ki e durva gyermeket némi figyelemre méltatá, veheté észre: mint függeszti ájtatos bámulással olykor nagy sötét szemeit Margitra; mint örül, ha ez megszólítja, milyen kész lángoló arccal parancsit teljesíteni, s hogy mindez nem azon gyöngéd szerelmet lehelő odaolvadással, hanem egy nemével a remegő tisztelőnek történik, mellyel néha tanítvány viseltetik oktatója iránt, kitől félni tanult, de kit tisztel is, s kinek kedvét keresi; mert jóváhagyásával tisztelve érzi magát.

Szinte lehetetlen gondolni, hogy a bár ritkán megjelenő, de iránta mindig egyiránt hívő tisztelettel viseltető Olivérnek legfiatalabb korában s durvaságának ellenére is szinte fellengő, bár többnyire néma hódolását Gyulafiné észre ne vette volna. Az a Margit, ki senkit meg nem különböztete, ki mindenkihez angyali szelídséggel s méltósággal teljes nyájasággal viseltetett: Abafi iránt némileg el látszék elveitől térni. Az igaz, hogy iránta sem volt melegebb, közelítőbb, sőt talán hidegebb, figyelmetlenebb; de mivel őt még is észrevette, mivel néha önfeledéseit, helytelen tetteit mentegeté; mivel néha egy vagy másnak teljesítésére felszólítá az úgy szólván megvetettet, senkitől észre nem vettet, s ki iránt legközelebbi rokoni bizonyos felsőségi viszonyt vevének föl; ezt Abafi természetesen mint megkülönböztetést tekinté, ha nem is maga iránt, legalább a mások vele bánásokkali egybehasonlításban; s ebből világos, hogy Margit csak az Abafi szemében tért el szokott módjától, a valóságban mindig hasonló maradt magához.

Atyjának halála után Olivér gazdag birtokába lépett. Fékét eresztvén ekkor szenvedélyeinek, mindig mélyebben s mélyebben süllyedt. Aljas cimboraság, durva kedvtöltségek tölték be a napok s éjek mámoros lézágait. Csak vadászat s lovaglás válták fel nemesb foglalatosságként néha az előbbenieket s edzék meg benne azon természetes makacs bátorságot, s azon szinte óriási testi erőt, melyek természet ajándékai valának. Ritkábban jelent meg a Mikola-háznál, hol az öreg Mikolának jól vélt gúnymosolya, s a lelkes Margit csendes, szomor, feddő tekintete terhére valá-

nak. Így haladt több idő szennyes örömek közt, aljas körben átélve vagy áttombolva, nem egészen világos percek híján, addig, míg őt ezen történet elején a fehértvári úton találtuk először. Ezen idő óta láttuk gondolatának menetelét, s e villámsugára egy nemesb iránynak lelkében, őt újra a Mikola-házhoz kezdé vonni. Tündér fénykörében tiszta erkölcsiségének állt újra Margit előtte, gyermeki éveinek bálványa, kit félt és imáda; serdülő fiatal-ságának horgonya, mely őt szebb, nemesb világhoz ragasztá s Kolozsvártt létekor már majd mindennapos volt a Mikola-háznál.

Gyulafiné igen jól ismerte azon szelíd hatalom erejét, mellyel ő Olivért hódolásra bírta, s némi érdeket kezdé keblében sejdíteni, Már Kolozsvárra érkezte előtt is, oly ifjú iránt, ki csupán lelki erejének sugallásából önállást kezdett nyerni magának, alapot lépteinek, irányt gondolkodásának. Margit érzé magában, hogy ő nem üres szótlan személy e nézőjátékban; tudta, hogy egy tekintete, jóvánhagyó mosolya, kézszorítása minő hatásúak; tudta, hogy egy szava szívesen adva, s a maga helyén, nincs elveszve soha. Bámulhatunk-e, ha mindezek összevéve, érdekessé tevék előtte azon férfiút, ki közfigyelmet kezdett gerjeszteni, s kinek minden tette jóslás volt nagy jövődre.

Ritkán fejlík érdek férfiút iránt asszonyi szívben azon gyöngéd szellemi elegyek nélkül, mely az arca bíbort, a szívbe melegebb dobogást idéz elő, s így nem lelke egyedül Margitnak, szíve is részrehajlóvá lön Olivér iránt. Talán nem volt szerelem, amit Margit érzett; de bizonyosan igen rokon indulat a szerelemmel. Sokszor kétség keletkezett a hölgy keblében iránta. Lehet-e ember nemes valaha, ki már nemtelen, aljas volt egykor? Megbírja-e földi kebel azon harcot, mely szükséges, hogy valaki úgyszólván önmagából nemesüljön ki? s e kétség őt komollyá tevő pillanatokra. De a hölgyi szívnek sajátja azon bizodalom, mellyel ragaszkodik az iránti képzeleihez, ki érdekes előtte. Így Margit is bízott Abafiban; kezdé hinni, hogy ő győzend, s lelki ereje letiporja végre minden aljas szenvedélyek rugódzásait; s e hiedelem nevelé, magasztalá, edzé azon gyöngéd részvétet, mely őt kegyencéhez vonzá; s néha ejte szót, villant tekintete, emelkedék sohaj, melyek gyaníttaták, mennyire érdekes Abafi előtte. Annyi bizonyos, hogy Margit önérzetei iránt nem volt tisztában, midőn már némelyek bizonyosnak hitték, hogy ő Olivért szereti.

Abafiban azonban ily indulat nem volt. Gyermekkora óta Margittal növekedvén, legközelebbi rokona a háznak; szeretetében valami testvéri, valami egészen szellemi volt. Ő, mint föllebb is láttuk, Gyulafinének lényét még fellengőbb szempontból fogta föl, mint a többi látogatói a Mikola-háznak. Már azon ájtatosság neve, mellyel ő Margitot tisztelte, minden földi vágyat kirekesztett kebléből; s bár különös, de mégis igaz, hogy ő nem hihette, hogy Margit valakit szerethessen a szó földi értelmében, s a szentségtörés egy nemének hitte volna, az inkább anyaként tisztelt iránt hiú vágyakat edelgetni keblében; azért változhatlan tartózkodás jelelé azon ájtatosságot, mellyel ő Margitnak hódolt, s melyben a nemnek különbsége egészen ki volt feledve.

Leghűsebb s zártabb Olivér iránt a kis Csáki Gizella volt. Tudjuk, hogy ő volt első, kinek Abafi szemébe tűnt, midőn a Mikola-ház erkélye alatt ellovagolt. Ha a vidám Judit ezt néha enyelgésből említé Gizella előtt: fülhegyig felpirult, s néha meg is haragudott.

Ha Abafi megszólítá, úgy látszott, mintha szígyen borítaná el, s a vidám gyermek Abafi jelenlétében szinte duzzadt s szótlan volt. Margit azt hitte, hogy ellenállhatlan idegenkedés ez, amit Gizella Olivér ellen érez, s ez sebzé őt. Nem egyszer szólt magasztalva róla, Gizella lesüté szemeit

s hallgatott. Szembetűnőleg kerülé az Abafi társaságát, s ha néha történetesen szeme a deli gyönyörű ifjún nyugvék: hirtelen, megszégyenülve kapta le róla.

Sokan különbözőül magyarázták a serdülő szűznek e különös magaviseletét. Tudni, hallani kellett neki a Mikola-háznál Abafinak előbbi rendetlen életét; s gyöngéd tisztasága lelkének kellemetlenül lehetett érintve oly ember jelenléte által, kit ő megromlottnak hitt, bár Gizellának arról, mi a romlottság, tiszta képzele nem volt, s ő attól csak mint ismeretlen rossztól borzadt. Más azt hitte, hogy talán Abafinak kevés figyelve iránta, okozá e visszavonulást, mert Olivér úgyszólván reá sem nézett, s őt egészen mint gyermeket tekinté; s mind megcsókolásban, mely ezeriben egyszer történt, mind enyelgéseiben volt valami, ami Gizellának ellenében csak gyermekhez szólt.

Sem dicsérni sem gyalázní, sőt még említeni sem hallá senki Gizellától Abafit, mióta többször járt a házhoz, s ha néha víg kedvvel beszélgetett leánytársai között, vagy a fiatalabb férfiakkal: Olivérnek csak meg kellett jelenni, hogy Gizella azonnal elnémuljon.

Egyszer kérde Margit:

— Miért gyűlölöd Abafit? aki, bárminő megromlott is lehetett egykor, most egészen megváltozott, s egy a legérdekesebb fiatal emberek közül Erdélyben.

— Én nem gyűlölök, — felelt lesütve szemeit Gizella — senkit. S mi érdeke lehetne ily gyermek becsülésének Abafi előtt, ki engem észre sem vesz?

— Okát én sem tudom megfogni — viszonzzá Margit, — de azt hiszem becsülni fogod, ha mélyebb tekintetet vetsz szívébe. Ő mindenesetre nem mindennapi ember.

— Kérlek — mond Gizella lángba borult arccal, — Kedves Margitom! ne említsd őt; én még gyermek vagyok, nincs is annyi ítélő tehetségem. valakinek érdemeit átlátni. S ha szeretsz, ne szólj Abafiról többet; ígérd ezt nekem! — mond, angyali jósággal nyújtva szép kezecskéit Margitnak.

— Nem tudlak megfogni,²⁰ Gizella! Ám legyen, én elő nem hozom többet; de ha jön, légy barátságosabb iránta: észrevehetné hidegségedet s fájna neki!

— Fájna! — mond Gizella kétkedő mosollyal. — Ő azt nem fogja észrevenni, Margit! — S ekkor kérve emelé szemeit Gyulafinéra, mintha az egész beszélgetés terhére esnék.

Margit elhallgatott, s halkkal meggyőződött arról, hogy Gizellának hidegsége Olivér iránt orvosolhatlan, vagy ismeretlen körülménynek okozatja, melyet kifürkészni tiltá gyöngédsége.

ELEVEN SZOBOR

Az éjjel, mikor Abafi Gúti Mózes uramtól haza ballagott s megtámadtatott, sikoltást hallottunk a Mikola-ház erkélyéről, s így gyaníthatjuk, hogy valaki az Abafi viadalát észrevette. Ez úgy is volt.

Mióta a véres jelenetek kétes aggodalomba süllyeszték az elméket Kolozsvártt: az ijedség s borzadás a kis Gizellára veszélyes befolyást gyakorlott. Nem alhatott; néha szorult keble mély sohajjal látszék magán könnyíteni akarni, s az egész lényén szembetűnő elcsüggedés mutatkozott.

— Később fekszem le — mond egykor Margitnak, — talán jobban elalhatom

²⁰ Megértteni.

— S ez föl nem tűnt senkinek, mivel Gizella nem egyszer varrt vagy font, ami akkori időben a legnagyobb házaknál divatban volt, késő éjfélig.

Ő a szép fűszerteljes augusztusi éjekeket az erkélyben virrasztá, míg önkénytelen süllyedt késő álom szemhéjaira. Miért ült ő itt és nem másutt, mi űzte álmát, mi emelé szűz keblét, miért csillogott ragyogó gyöngye a fájdalomnak titkon s látatlan selyem pilláin? ki tudná megfeyteni. Egy világ az emberi kebel, s érzések ezrei számtalan vegyületben hullámanak titkos redőiben.

Azon éjjel is, midőn Olivér a tiszta holdvilágította éjen csöndesen folytatá lépteit a néptelen téren keresztül: az erkélyben volt Gizella; az oda nyíló tágas szobának egyik nehéz, faragásokkal terhelt asztalán hal-doklott a félig olajtalan mécesnek hármas lobogványa, mint az aggkor végnapjai, néha-néha percegve föl, halk nessel, s elsötétülve megint.

Ott ült a szép gyermek, gyermek-alakban s ártatlanságban, szűz vágyakban s érzésekben; szép halavány arcán a zsenge, fejlődő vonalak szunnyadtak, előérzeteként egy szebb, egészen kifejlendő idomteljes jövő-dőnek; félig bágyadtan nehezkedtek nagy éjsötét szemeire annak héjai; s így tekintte föl az ég csendes királynéjára, mely sugárpalástjának közepette komoly-nyájasan olvada földhöz, ezüst habokban. Ki az ő keblébe látott, ki tudta volna, mi zajong ott, mi fenyeget azt szétrepeszteni? bámult volna rajta: ah, de ezt senki sem tudta!

Látta Abafit csendes haladtában, s fölkelvén székéről, kísérté szemcivel: ábránd, komolyság tűnt fel vonásain, s valami fájdalmas egész tekintetében. Sikoltása bizonyítja, hogy a viadalt látta; igen is látta, miként támadtaték meg Olivér, minő nyugodtan nyúl kardjához, miként rogyik össze előtte az első, ki kardot emelt reá; mindezt látta, de többet nem. Neme a lázas hidegnek szaladott végig minden idegein; tagjait feszülve érzé; hirtelen forróság szinte perzselve ömlött el, váratlan követve a tag-jain zsibbadó fagyot; ólomsúly nehezkedett szemeire, térdeit érzé megtörni, s egy sikoltással rogyott végig az erkélyen; välla egy széknek szögletét surlá hullásában, s vakító haván keresztül fiatal vére serkedezett.

Minden mély álomban volt a Mikola-háznál. Margit, ki már a múlt napokban megszokta Gizellának késő lefektét, rég az ágyban pihent; leike álom karjai közt merengett, s álmak üzték egymást, létesítve avagy sem-misítve legtitkosb vágyait lelkének.

Éjfél után lehetett: az éji őr, az akkor divatos, hosszú kürtön hallató kísérteti énekét; s még hangzék távolabb s távolabb egyhangú dala, több társainak halkabb visszhangjától ismételve.

Gizella megmozdult, fölveté égő szemeit, a méces el volt aluva; a halvány hold adott ezen éjjeli jelenetnek késes festői világítást; föl-emelte fejét, maga elébe bámult. Valami őrült volt e hideg, fagyaló tekintetben. Végre fölemelkedett egyik kezére támaszkodva, s így ült némán, gondolat, erő, nézés nélkül egy szoborkővé vált tekintettel: Phidiás vagy Praxiteles,³⁰ a kétségbeesés oda bámulását így véste volna ki a hideg márványból.

Darab ideig ült így ő; azonban Margit fölébredt, s a szobájában pis-logó méces világá meggyőzé őt, hogy Gizella még le nem feküdt. A hó-fehér ágynak kárpitjai szétvonva tüntették ki a nehéz, arannyal áttört szövetű paplant, mely félig hátra volt vetve, — s a nyomatlan dagadó pár-nákat láttatá; hol Gizella ily későn? gondolá s a termeken át hangzék dal-szerű hangján Margitnak: — Gizella! Gizella!

³⁰ Phidias (Kr. e. V. század), Praxiteles (Kr. e. IV. század) az ókori görög szobrászat nagy mesterei.

Másnap este felé középnyagságú terem nyílik fel előttünk; falait sötét-vörös kamuka fõdi.

A magas ajtótól balra helyezett ágynak kárpitjai félrevonvák; lábánál tágas karszék nyugszik, s ebben látjuk Mikola Margitot ülni; lelkes szemei a legmélyebb részvétellel vannak az ágyra függesztve. Egyszerű házi öltözete folyt le szép tagjain, könnyű redõkben, s egyik karja a szék jobb párkányán nyugszik. Az ágyban látjuk, mint egy patyolat-fellegetben, a kis Gizellát fekünni. Csendesben látszék szunnyadni. Ekkor megnyílt a szobának magas ajtaja s egy éltes, komoly férfiú széles, õszbe vegyült szakállal s hosszú, redõzött öltözetben lépett be, melyet derekához sima szíj szoríta; hóna alatt kis céderfa-ládácskát tartott, rakott mívút, s néhol gyöngyházzal ékesítettet. Csendesben közelített az ágyhoz, helybenhagyó fejintéssel viszonzván a Gyulafiné figyelmeztetését az alvóra.

— Hogy van betegünk? — kérdé az öreg férfiú suttozó hangon.

— Álma, úgy látszik, csendesebb, mióta az erkélybõl magán kívül ide hoztuk — felelt Margit fojtott hangon. — Még ily nyugodtan nem volt. De jó volna, édes Áron, ha üterét megtapogatná; én úgy látom, most sem egészen ment a forróságtól.

— Azt hiszem — viszonzá Áron hasonló hangon, — ez a láznak közéletését jelenti, egyébiránt az álom legjobb orvosi szer... ne háborítsuk. Néhány óra múlva újra ide jövök: addig az elõbbi szert jónak látnám mással fölváltani. — Ezzel kivévén ládácskájából egy üvegcsét, oda nyújtá Margitnak. — Itt — mond, — a csillapító nedv, melybõl nem több öt cseppnél tiszta vízben lesz adandó; de csak a láz közti nyugodtabb szakában a betegnek. Margit helybenhagyólag intett, s Áron csendesesen, s a betegtõl észrevétlenül távozott.

Akkori idõben, ha voltak is néhol honi orvosok, a legnagyobb házaknak több bízodalruk volt külföldrõl számos bizonyítványokkal érkezett idegenekhez, kik között nem egy zsidó vala. Ilyen s méltán nevezetes volt Áron, s azért mind a fejedeleemnél, kit Kőváron veszedelmes torokfájástól mentett meg, mind számos erdélyi úri családnál bejárta.

Az orvos távozása után, úgy látszék, hogy azon nyugalmas alvást, melynek édjét⁸¹ mosolygó ajkakkal éldelé a kedves Gizella, nyugtalan lázzal hánykolódás váltja fel. Szemeit félig nyitá meg, s föl-fölemelgetvén fejét, kezét jobbra-balra voná el képe elõtt, mintha füstöt akarna elhárítani tekintete elõl. Ajkai mozdulni kezdetek, mint azé, ki szól; de hang nem hallatszék.

Oh! — mond végre megrázkódva s felnyitva szemeit, melyek hirtelen behunyódtak újra — minõ égi lakhely ez! Olivér, nézd!... ott a rózsabokor!... mennyi nyílt rózs!... minõ színvegyület? — Elnémult újra; kis szünet után arcát a legszebb pír futá el, szemei ismét felnyíltak, egész tekintetében sugárzó magasztaltság tündöklött. Égi volt, valóban égi s szinte félelmes, avatlan szem elõtt; mind azon nemében a betegségnak, mely a kórt testin felüli tehetségével a tisztán látásnak ruházta fel. Leírhatlan szép arcának öröm s boldogság lehelt minden vonásaiból.

— Kedves, héven szeretett Olivérem! — mond — szívem választottja, jer, ülj ide mellém!... hogy háláljam meg neked szerelmedet? Oh, boldogság! — folytatá szinte dalhangon, — te szeretsz, te enyém vagy! Ez álom!... nem, nem!... úgy-e nem? — rebegte, előre nyújtva két kezét,

⁸¹ Édességét.

mintha más kezeket szorítana. — Ezek a te kezeid, Olivér! azok, melyekkel Gizelládat oly édesen, oly lágyan, oly forrón szorítod szívedhez!

Margit eszmélt.

— Egek! — mond — most értek mindent; ő szeret! — s kezeit szemre tapasztván, fakadó könyüket törte azokon szét. — Igen — ismétlé, — ő szeret. Ami lángolva ég, bár elfojtva, keblemben: most érzem egész védhetlen erejében én is... Szegény gyermek! oh, több ez láznál! ezek jelenségei az örütségnek. Istenem! mit tegyek? hívjak-e valakit? ... most csendes újra? — folytatá tűnődve. — Nem, nem! ... E tiszta, ez angyali gyermek legmélyebb, legrejtettebb titkát adjam által másoknak?... Nem... ez szentségtörés lenne.

— Ah! — mond hallhatlan, mintegy lelkében, — én is asszony vagyok, gyenge asszony! s én hihetém... balgatag csalódás! hogy ment vagyok minden gyöngeségtől. Minő érzet ez, mely engem meglepett! Én Olivért szeretem, én Olivért félttem: neme a gyűlötségnek emeli fejét érzésim zajából e tiszta angyal ellen, ki némán tud ennyi szerelmet szűz keblébe fojtani, s ki most sem szól, hajh! csak örütsége függeszt szavakat ajkaira! S van-e jogom Olivért félteni? szeret-e ő engemet? ... Oh, ne csald meg magad, hiú nő! nem szerelem, nem azon gyöngédségből szállt indulat az, mely őt hozzád vonja: megszokott tisztelet, nem egyéb; s én szeretem, én imádom! — folytatá kitörő könnyekkel. De nem! ne lássa soha senki Margitot gyengének, ne a világ, ne Abafi — tevé lágy, szerelemteljes hangon hozzá, — ne senki!

Margit változó érzések közt merengve hallgatá a szép angyali beteget, s hol lágy kezecskéit szorítá gyengén, hol homlokát törülgeté.

— Szegény — mond, — ily ifjú, ily mélyen érző, ily szenvedélyes! hová vezethet ez? Oh, ha őt boldoggá tehetném, őt és Olivért! Igen, ez igen kedves, igen boldogító lenne reám nézve is.

Margitban nem volt azon lanyha, beteges érzélgés, mely oly sok hölgyben feltűnő. Ő szeretett, önmaga előtt sem tagadhatá többé, s e pillanatban mélyen s cáfolhatatlanul nyilatkozott lelkében ezen öntudat. De miként maga minden köznapin túli fönségével bírt az érzésnek: úgy benne az indulatok is nemesek voltak, s lelki ereje nem engedé, hogy szenvedélyei őt ferde útra téveszthessék.

Érzé mélyen lelkében Margit, hogy minden nemes lélek az életben bizonyos célra törekszik, s ha nem teszi, nem élt, vagy élte állati tengessé aljasna. Atyjának hanyatló napjait otthonos örömök szelíd bájaival körülövedzeni, gazdag birtokaiban a nép jólétére mindent elkövetni, fohászokat szüntetni, könyüket törölni, titkon, nem látva senkitől: az vala azon szép, azon jóltevő kör, melyben szerényen s zajtalan éldelé szívörömeit. Most, midőn a Gizella titkos szenvedélye ily különös uton nyilatkozik előtte: komolyabb gondolatok környezék lelkét. Kezdé fontolgatni, hogy ő Olivérnél idősb, s talán egykor nem tudná őt oly egészen boldogítani, mint azt nemes szíve óhajtá, s mily mérhetetlen fájdalom lenne azt, kit annyira szeretett, maga iránt hülve látni; de hát ha azon hódolás, így fűz odább gondolatát, mely sokkal szembetűnőbb volt, mint hogy észrevétlen maradhatna, nem is szerelem! ... Volt egy szózat a Margit keblében, mely ezt neki mindig s mindig újra sugallá: „Ő testvéri szeretetet érez irántad, ő tiszteleten épült barátsággal vonzódik hozzád, s miért szenvedélyek lobogását elegyíteni ezen érzések szelíd melegéhez! Így mindig fog ő irántam érezni! igen, s talán mindig forróbban, s én leszek legigazibb, legmeg-

hittebb barátnéja." Így űzte egy gondolat a másikat. Minden föltétele Margitnak a jövődöre, nemes lelki erővel teljes s hozzá illő volt.

Ő látta, tudta, hogy Olivér Gizella iránt semmit sem érez, sőt az ártatlan gyermekét szinte észre sem veszi.

— Oh — mond magában, — nem volna-e isteni, dicső e két szívet egymáshoz közelíthetni? — Újra mélyen látszék Margit gondolkozni; de folytatá: — Ha Abafi kitörne azon útból, melyet magas lelke szép pályaként tűze elébe, s ha visszaszülyedne aljas szenvedélyeinek özönébe: Gizella, az ártatlan, a tiszta, az égi! csak köznapi ember közelébe jutna, s mindazon fájdalomkért s azon keserű csalódásért magamat kellene vádolnom. Nem, nem! ez irtózatos lenne.

Szép nagy tervnek vázlata kezdett a Margit nemes lelkében alakulni.

— Igen! — mond, s könnyű ereszkedik szeme héjaira, s keble magassabban emelkedett; — Gizellát kiművelni, a nemes anyagot a tökélyre fölvezetni, s hatni az Olivér lelkére, megedzeni szép föltételeit, biztatni útjában; s ha így egymáshoz érdemesekké idomultak, ha egymást észrevették, megismerték, talán szeretik: kezeiket egybe tenni s a mennynek gyönyörét éldelni egykor oly boldogságban, melyet, legyőzván önszenvedélyét, maga teremte elő. — Ez volt terve Margitnak, s bár szíve megtörnék, kivívandó a sors maga ellen.

CSETATYE BOLI.

Erdélynek egyik legszebb barlangja messze a havasalföldi szélektől, a vulkáni szoros közelében van, s jelenben neve Csetátye Boli, ami magyarul Boli várát teszi, s egy Boli nevű pórtól veszi nevezetét, ki itt egyedül több hétig védé magát száguldó törökök s tatárok ellen.

Hegyes, egyenetlen sziklahegy, majdnem meztelen hever, virító zöld fatömegekkel borzadózó halmok közt, mintegy biztos helyzetében kevélyen éghoz tekintve föl. A nagy útról kanyargó ösvény vezet a hegy tulsó oldalához, hol feketén, avult torokkal tátong a Boli barlangjának sötét nyílása. Néhány lépéssel beljebb hirtelen kiöblül, magasan dagadva fel, óriási egyházként mutatkozik a vándor előtt: kiálló sziklaormain két oldalról természetes karzat vonul magasan, számtalan üregekkel. A tág öböl éjféli végein zuhogva csattog kövecseken keresztül egy hegyi folyam; szélessége, több ölnyi mélysége ritka helyt kevesebb könyöknyinél. A barlang keblében ásott utat magának a jéghideg folyam sötétzöld habjaival, s meredek falait nyaldosva hajlong bús morajjal jobbra kanyarodva a sziklák alatt, s medrével utat képezve a hegyeken keresztül, vagy barlangit, vagy ahol földet len, az ég azurjától kárpitoltat.

Azon időben, melyben a jelen történet fonalát felfogtuk, a barlang élénk képet bájol előnkbe; magasan, füstgomolytól fátyolozva, tűz lobog annak húsében, nagy hasábokon átrecsegve; oldalában hosszú sorban lovak rágódnak eleikbe halmozott zöld fűvön, nyírítve s tobogva; a tűzhöz közel, lombokra terített farkas-bőrökön hever hordócskára könyökölve egy meglepő tekintetű férfiú: amennyire ezen helyzetben kivehetjük, teste zömök s ideges, arca komoly; magasan költ homlokán kevés hajszálak tengenek, nyíltan hagyva fejének egész felső részét; kora mintegy hatvan évre mutat; fejének alsó részét sűrű, sötétveres haj födözi, tömött csigákban lapulva nyakához; homlokának felső része sima és hófehér, mint azoké, kik azt többnyire födve tartják, közel a szemöld íveiből azonban, tetszhető redősor mutatkozik, keresztül metszve két mélyebbtől, melyek szemöldei közt

vonulnak fölfelé, s indulatos hevessegre mutatnak. Vékony, magas, vége felé hirtelen legörbülő orra tekintetének némi sajátságot ad, melyet kihólyagzó, igen világos, nagy kék szemei még növelnek; finom ajkai széles szájának félig nyitva állanak s hosszú hófehér fogsort tüntetnek elő, erőre s épségre mutatva; állát sűrű veres bajusz és szakáll fűdi. Ültözete egyszerű, nyitott barna zekéből áll, mely alól szétnyílt inge fehérlik, szőrös, naptól sült mellét kitüntetve; szárait bőrnadrág folyja körül, évek szennyével fénylő, s lábain durva tág csizma van.

Nem messze e férfiúhoz, kinek némi felsőségi tekintete látszaték lenni a többiek közt, a tűz körül festői csomókban állanak magas, napsütötte képű emberek, vagy nehéz vasfonalinglekben, vagy hófehér farkas-kacagá-nyokban, súlyos fegyverekkel s azok nélkül; tovább az itt-ott halomzó romokon ülnek néhányan komoly arccal s élénk kézmozdulatokkal; egy-két lapos követ, vagy üres hordót, melynek feneke fölfelé van fordítva, könyöklének vagy térdelnek körül, mások, harsány szóváltás és kacaj közt, kockákkal űzve unalmokat. Ezen elcsomózott embertömegek közt szállor-ganak egyesek föl, le, a tűz s lovaik körül.

Az egész arc- és alakvegyületen némi durva erő szelleme lehelt, s a sajátságos csoportozatok körül a máglya sötétpiros lobogványa ömleszté kétes habozó fénytét, óriási rémekként nyújtva fel a barlangnak szirtoldai-n sötét árnyait a bennlevőknek. A jelenet nagyszerűen regényes volt.

Körültekintve e vészjósló tarka tömeg közt az ember, őket tolvajok-nak vagy hadfiaknak vélné.

Különösen szembe tűnt két csinos férfiú, mind arcuknak fehérsége, mind öltözetüknek finomsága által.

A két beszélő Cseszeliczki Boldizsár, előkelő, igen eszes fiatal ember, és Lónyai Béla voltak. Az első eszéről, az utóbbi vitézségéről ismeretes férfiú, kinek megkegyelmezett ugyan a fejedelem: de jószágait elszedé, s Lónyait száműzé.

Sólyomnak nevezték Cseszeliczkit gyorsaságáról, Csatárnak Lónyait hadi híreért.

E seregben mindenkinek álneve volt.

— Soká kalandoz Villám — szól a farkasbőrökön ülő férfiú, Csatár-hoz fordulva, — aligha nem szúrt le egy pár tatárt útjában; csak baja ne lenne.

— Ne féltsd Markó — vigasztalá Csatár, — a tűzről pattant leányt; ez is jobban illenék férfiúnak, mint hölgynek. A minap két kóborló tatár vette űzöbe, de alig vette észre szándékukat, azonnal visszafordult. Úgy-segéljen, nem bánta volna a két tatár, ha ment volna; egyik ott hagyta fogát, a másik jó nefelejtset vitt magával.

— De villám is jó ütleget kapott kopjanyéllal, — szól közbe Sólyom közelebb lépve — szekéren vontuk a barlangba. Most is látszik a nehéz keréknek vágása a pataokban.

Aki Csetálye Boliban járt, a kerékvágást mai napig is láthatja; talán azóta sem járt több szekér arra.

— Igaz! — viszonzá Markó — de esküt is tőn, hogy ide hozza fejét a tatárnak, aki akkor megszabadult.

— Ej! — mond nevetve egy zömök férfiú, közel Markóhoz kopjára támaszkodva — ki is lehet azt szemelni a sok közül! meglakol az első érette, kit talál.

Tompa kúrtrivalgás hangzott be a barlangba, százszorozva az öblökbe vonult visszhangtól. A férfiak azonnal fölugrottak s fegyvereikhez nyúl-

tak, a barlang nyíllásához vonulva, melynek sötét torkán ugratott egy komoly tekintetű lovak be. Ültöztetének keresetlen egyszerűsége, kék dolmány s egy körül kanyarított medve-kacagány őt az itt-levők egyikének jelelé. Mintegy harmincöt évű lehetett, arca szabályos, hideg, komoly, de jelentő volt; a szenvedély kora redőket szántott homlokára, mely ritkás hajjal nyúlt fel magasra.

Halló, Dandár! — kiált rá a vezér visszatérve a tűzhöz — nem vártalak ily jókor! Mi a hír Kolozsvárt? Látom, jól megszalasztád a Karvalyt, szakad a tajték róla. — Ezzel újra leheveredett a farkasbőrökre.

— Jól jöttem — felelt a megszólított, leszállva lováról. — Vezessétek, de csak itt a barlangban; kívül nem tiszta a lég: tar-főket láttam a sűrűben bolyongani, s mint baglyoknak, csillogtak szemeik a rengetegből felém!

— Mindenesetre, — folytatá Markó, — készen állunk. Bár Villám volna már itthon.

— Villámot nem félttem, — szolt közbe Botos — száznak is túljár az eszén!

— Ülj ide Dandár! — szol Markó az újon jötthez fordulva, — a tűz mellé, s ti is közeledjete! Itt a kulacs! tudom, szomjas vagy, vad toborzó, igyál s szólj!

Dandár jót húzott a kulacsból, s leheveredett, végignyújtva ideges tagjait a bozontos farkasbőrökön.

Az egész csoport a tűz köré tódult, szemeik figyelemmel voltak Dandarra szegezve.

— Tudjátok-c, kezdé ez, — mi a legújabb hír? Déván hallottam. Szalánczy Lászlót tulajdon kastélyában, Branyicskán, a fejedelem emberei összevagdalták.

— Mióta a törökkel bomlik a frigy, keveset gondol a fejedelem az okos követtel. — S hát a fejedelem? — kérde Markó.

— Ő készül, — felel Dandár. — A törökkel, mint mondják, egészen felbomlott a béke.

— Úgy gyűlni fog dolgunk! — kiálta fel Markó. — Gondoltam én azt előre, mihelyt a Boldizsár és Kovasóczi kivégeztetésöket Szamosujváron hallottam; s a Kendi Ferencét s Bornemissza Jánosét Gyaluban.

A határok királya vagyok, — folytatá felállva, s büszkén tekintve maga körül Deli Markó. — Ha jó dolga van Zsigmondnak, nem fog ujjat húzni velem! ... Itt, Sólyom! ezt hozták a napokban Kornis Gáspártól. — Ezzel egy tekercest nyujta Sólyomnak.

Sólyom a tűzhöz hajolva, végigfutotta a sorokat.

— Hm! — mond, — a fejedelem jókor gondoskodik magáról; Mihály s Razván vajdákkal már kezét fogott, s a szélek őriásának tesz most ígéretet. No — folytatá vígan, — szép birtokaim, kincseim, pénzem, minden — oda! a fejedelem vette el; ő tudja miért; de mégis, — mond ki-rántva kardját s lobogó arccal körütekintve: Éljen Erdély! éljen a Bátor István rokona! En Erdély mellett állok, míg szívem dobog, míg karom feszül: s ki úgy érez, mint én, rántsa ki kardját!

S a kardok csörtetve zajgának ki sok hüvelyből s a barlang odvai rivalgák vissza: „Éljen Erdély!”

Markó komolyan tekintett maga körül. — Éljen Erdély! — ismétlé nyugodt hangon; — de ne hirtelenkedjünk! A török hatalmas. Jó lesz őt darabig kétségben tartani az iránt, melyik párt legyen az, melyben állni szándékozunk; amit úgy is — folytatá kevélyen — én fogok elhatározni.

— Emlékeztetek — szól Csatár — ígéretedre; én Erdély ellen kardot nem rántok soha.

— Én sem, én sem; — mond Sólyom és Botos egyszerre.

— Mi sem! — zúg még néhány szózat a tágas öbölben.

— Legrégibb baj- és hadtársad vagyok Markó! — kiált fel Dandár. — Nekem senkim sincs a világon! atyai házam a te sereged, világom a baj s a csata! Én követlek, merre s hová akarod!

— Tudom — felelt Markó komolyan, — mi köt le hozzám, vad kopjavető! mennyire s meddig számolhatok reád; — s egy gúnymosoly vonult el ajkai körül. — Ti pedig zajgók! tudjátok, hogy csak annyit kívánok tőletek, amennyire köteleztétek magatokat. Ez így szokás nálam! — Most csend legyen! — szól mély hangon, s mint villámcsapás után, néma csend lőn.

Újra letelepedének a tűz mellé.

— S mi egyéb hírt hozasz Dandár! — kérde tovább Markó.

— A fejedelem házasodni fog; mondják, styriai Károly leányát várja.

— Hogyan? — jegyzé meg Markó fél mosollyal, — hiszen Jósika Istvánt nem rég küldé Olaszországba hasonló célból.

— Igen — felelt Dandár, — de míg ő visszatér, a szép Cristiennát hozzák Kolozsvárra. A fejedelem, mint hallatszík, álruhában elébe ment, egyjével olasz bohóci közül. A készülétek szerfelelt nagyok; Bognernek, mondják, amennyi kék és sárga szövete volt, mind megvette a város; s még Szebenből is hoztak a sorompók behúzására.

— S mire a sorompók? — kérde Sólyom.

— Lovagi játékokra, melyekben több lengyel s német úr vesz részt.

— Karddal? — kérde Csatár, — úgy megugratják a lengyel urakat.

— Hosszú dsidákkal, németesen! — felelt Dandár, — a német hercegi hölgy tiszteletére, s talán kelevézzel is, ha arra kerül; úgy a lengyeleket ne féltsd!

— A német dsidaviadalt — jegyzé meg Sólyom, — gyűlölöm; többnyire testi erő határoz benne, nem ügyesség és bátorság. Én a kardot kedvelem. De mégis szeretnék egy párt a homokba dönteni a vendéгурakból. — Ördögöt! mégis bosszús,³² hogy ebből ki kell maradnunk!

— Mit gondolsz — kérde Csatár, Sólyomhoz fordulva, — vinni fog-e Abafi?

— Oh — felel ez, — nincs kétség benne! s ha igen, — győzni. Az ily viadal éppen neki való; ő kettőt is leterít egyszerre!

— Aligha vehet részt benne! — szól Dandár nehezen rejtett buzgósággal.

— Talán számúzték őtet is? — vág közbe Sólyom, — úgy hozzánk kerül, fogadom.

— Azt nem hiszem, — mond Dandár, s arca szinte kékké sötétült — nem is közünkbe való! Poharak és lágyszívű hölgyek közt helye, nem a barlangok arslányának körében! Egyébiránt is — folytatá redőkébe vonva homlokát, — hatalmas ellensége lehet. Ekkor elbeszélte Abafinak megtámadtatását a kolozsvári piacon.

— Bucella, mondják — szólt Markó, — titkos ellensége, s a fejedelmet bujtatja.

— Ha ez igaz — mond Botos, — jó lesz, ha jókor gondoskodik magáról; csak azon bámulok, hogy a fejedelem oly titkon járat nyomába; másokkal rövidebben bánt.

³² Bosszantó.

— Annak tudnám én okát — felel Dandár, nem egészen habozás nélkül, melyet azonban lehetőségig el akart titkolni. — Mikoláékkal nem akar ujjat húzni Bátori. Abafi közel rokon a házhoz! de ez sem fogja őt megmenteni, — folytatá összeszorítva ajkait.

— Ha darabig kikerüli a fejedelem haragját — jegyzé meg Sólyom, — minden el lesz feledve; ismerem én Bátori Zsigmondot.

Amíg így beszélgettek a barlangnak sötét hadfiai, két lövés hallatszék külről. Újra fölugrottak mindnyájan azon készséggel, mely gyakori váratlan esetekre mindig éber lényeket jelel.

— Ez tatár vagy Villám! — mond Deli Markó, körültekintve a félkörbe szorult hős tömegre.

— Villám! mondom én. — szólt mély hangon Dandár, s valami nyugtalanság tűnt fel egész alakján.

— Villám vagy tatár — felelt Markó nyugton, — nem más.

VILLÁM.

A barlang száján vágatott be e pillanatban egy fiatal lovag; a bennlevők előtt mint szeszélyes festvény tűnt föl, körülölelve a nyíláson beömlő légnak azurjától.

Szép karcsú volt a mén, mely játszva hordá könnyű terhét; igaz erdélyi faj, nem a későbbi ivadék korcsos agyagjából gyúrott, fél spanyol, fél meklenburgi, fél arab... szóval minden, csak erdélyi nem. Száraz egyenes kis feje, tágan nyílt pirosló orr-öblökkel, karcsú, nyúlánk nyak, vékony fátyolként rajta elfolyó sörénnyel; nyílegyenes derék, száraz, de ideges, nem igen vékony lábak, erős, biztos alj. Ilyen volt a lovag paripája, tiszta csiki faj, tizennégy markon jóval felül. Elevenzöld cafrangja veres rojtjaival lógott le fején, s szépen illett almás-fakó színéhez; magyar nyereg magas kápával, medvebőrrrel fődött, szorult karcsú derekára; előrekapó lába s eleven vidám szemjárása a könnyűség s délceg negéd képzetét létesíték.

A lovag meggyász, rövid dolmányban volt, melyen fölül ezüst fonalból láncozott hadi ing fénylett, szabályteljes tagjaihoz olvadva, félkönyökig erő ujjakkal, s derekához hosszú keskeny, törökszővetű kendővel övezve; szárain szerföldrött bő, törökös nadrág folyt le majd szoknyaként, s kis lábaihoz nyalkán sárga saruk szorulának; fején rövid csikóbőr-kalpag hosszú struccotlall, három s többől összetoldva, mely a hátulsó nyeregkápáig érhetne; de most önkozta szellőtől keringetve, messze nyúlt lovagja után.

— Ez Villám! — mond egy hangon az egész csoport, előre nyúlt kopjakkal állva, rendítő nyugalomban.

— Honnan kóbor gyerek? — kiált elébe vígan deli Markó, — porverejtek lepi arcádat.

— Nem jó Villám üres kézzel! — kiáltott fel Botos, feléje lépven s lova kantárát megragadván, mely lesütött fővel vonszolá a váratlan feltartóztatót egy-két lépéssel előre magával.

Lángoló arccal állt a szép ifjú a hadi tekintetű vad férfi-sereg közt; baljában a kantár, jobbában vért csepegtető tátongó borzasztón, üstökénél tartva egy tatárfő; s nyergén ül szépívű török kard volt keresztül fekve.

— Itt apó, a vásárfia! — mond Villám, mert ő volt; s egyet csóválván a fővel, a porba sujtá Markó elébe — S itt — folytatá, a cifra ezüs-

tös kardot emelve ki nyergéből, — magamnak is valami! — Sólyom által-
vevé a kardot, azonban Villám könnyen szökött le lováról, veregetvén
nyakát. — Ma meg vagyok elégedve — hízolge, csókot nyomva homlo-
kára, — Fecske! nem lesz panaszod az abrakra. — Ezzel intett Botosnak,
ki a lovat beljebb vezeté a barlangba.

Villám csinos karcsú termetű volt, inkább nagy, mint kicsiny, s mint-
egy huszonkét évű, bár különös férfias öltözetében alig látszék húsz évű-
nek. Arca tojásdad, keletien barnás és szerfelett érdekes. Vig könnyelmű-
ség, kis rátartás ködével lebegett eleven jelentő vonásain. Mozdulatain,
szókijtésén sajátságos kecs volt, melyet szép ezüst hangja növelt.

Visszatérvén a férfiak előbbi helyzetökbe, Markó kezét nyújtá leányá-
nak, ki kínálás nélkül nyúlt a farkas-bőrökön végig a tűz mellett, levetvén
kalpagját, mely alól, mint fogházból omlottak ki gesztenyeszín, bokáig érő
hajtekercei.

— Oldjátok le saruimat! — mond fél parancsoló, fél mosolygó hangon.

Dandár azonnal közeledett.

— Nem te! — mond, egy kemény tekintetet villantva a lehajló Dan-
dára Villám, s hirtelen rántá vissza lábát.

Dandár fölegyenesedett, egész lényén elfojtott bosszúság volt feltűnő.

A hölgy küzdeni látszott magával, ajkai mozogtak, mintha szólni
akarna.

— Nem! — szólt kis szünet után, szembetűnő megvetéssel jártatva
végig Dandáron szeméit, — nem árullak el! de az egekre! őrizkedjél, mert
ismerlek.

Dandár némán állott előtte; tekintete átszegezte Villámot, s valami
oly mélyenbús és egyszersmind dühös volt e tekintetben. mi a vért fagyfalá.

Sólyom udvariasan hajlott le eközben kiszabadítani a szerfelett kicsiny
s keskeny lábacskákat sárga födelökből.

— Mi lelt benneteket? — kérde Markó, oda bámulva, s váltva Dan-
dára s Villámra sülyesztve tekintetét.

— Ó tudja! — felelt Dandár daccal.

-- Semmi! — szólt Villám röviden, mindig szemmel tartva Dandárt.
— Te pedig apó! — folytatá, — bort hozass! szomjas vagyok.

— Eredj, Vidor! — parancsolá az egy közel álló ifjúnak, — nézd
körül a kamrát, van-e még abból a pirosból; mert kényes a gyermek, bár
elég röviden tartottam!

— Fejedre nőtt, vezér! — jegyzé meg a fiatal, szőke Vidor, sietve
menvén a barlangnak egyik kisebb öble felé, honnan nemsokára fa-kantá-
val tért vissza. — Itt — mond, — ami megmaradt! fehér van elég mind-
nyájunknak.

— Idd meg magad, ha kell! — szólt Villám; jót ivék az odanyújtott
kantából, s letevé az közel magához.

— Hol jártál, beszéld el! — szólítá fel Markó simogatva homlokát,
— hol tévél szert azon üstökös gombra? az sem lehetett bakja a tatárnak.

— Eléggé megforgattak a pogány ebek, — felelt Villám. — Alig egy
órányira innen észrevettem három kóborló tatárt; úgy látszék, sietve kot-
ródtak a hegyek felé. Fecske! mondám lovamnak, jó volna elválni útjokat;
de egy három ellen! ... Ej, gondolám, aki mer, az nyer! ... Sarkantyúmat
neki szegzém a fakónak, s míg ezt mondom, szemben valék a három ebbel,
kik azonnal kopját eresztének utánam. Tudjátok, hogy veti a tatár kop-
jáját: előbb megcsóválja feje fölött, aztán célra néz, megáll, s úgy robbant.
Míg a kopja röpült, a fakó nem hevert; s a három kopja Villám helyett

földet ért! Ekkor sivtá az enyém mellben az egyik tart, ki azonnal földre zuhant. De két másik rám rohant görbe kardokkal, s míg vívtunk jó sokáig, port keverve magunk körül; szemben egy csoport had fia tűnt elő.

— Törő volt, — szólt közbe mosolyogva Markó.

— Igen, — felelt Villám, — ő és társai! Ahogy a két tatár megpillantá őtet, tovaillejték; én is le a lóról. Gombodat itt nem hagyom! mondtam: arany bére Fehérváron. S leoldva a tatár kardját, lenyiszáltam, mint tudtam: a kard s fő ide jött velem! Hé, nem elég ez hölgytől? férfiak!

— Istenemre elég! — mond kezét nyújtva Markó. — férfiútól is. Már halomra gyűlt a tatár-fő: húsz van, úgy-e Csátár? holnap küldjük Fehérvárra.

— Nemsokára sűrűdni fog bajunk! — szólt vígan Sólyom, — a török készül, s az erdélyiek sem hevernek.

— Ej, — mond Villám, minél több, annál jobb! csak kedv legyen s egészség, úgy-e fiúk!... Eljen a baj s a csata! — kiált, vígan emelve föl a fa-kantát.

FEKETE LOVAG ÉJFÉLKOR.

De térjünk a fejedelemhez vissza. Bátori Zsigmondnak ismeretes, túlságig habozó cselekvései, kegyetlen ölettetései őt nagyobb részénél az erdélyieknek, sőt a külső udvaroknál is, gyűlöletessé tevék. De mind emellett tagadni nem lehet, hogy bizonyos varázs ömlé körül a Bátori nevet Erdélyben, mely részint a Bátori István bölcs s Erdélyre nézve mindig emlékezetes uralkodási szakából magyarázható, másrészt azon egyes kijelölt tulajdonokból, melyeknek híjával, — úgyszólván — egy Bátori sem volt. Ezek okozták, hogy mindegyiknek volt felekezete, regényes hűséggel hozzá ragaszkodó.

Ha Bátori Istvánt, a bölcs ésszel s erénnyel dús fejedelmet, imádta Erdély, mint később Lengyelország; úgy bámulta Andrásban tudományát, tapasztalásait; szereté azon fényt, mely egyházi építéseiben mutatkozott. Boldizsárt hasonlóul sokan kedvelték. A szép, élénk, bár könnyelmű s cselészövénytől nem ment férfiúban hajdani lovagi szellem vegyült, finomabb s az akkori időben ritkább műveltséggel; s neki, főként Erdély szebb s fiatalabb női közt, nem kis pártja volt.

De Zsigmond maga is tudott olykor egyeseket lekötelezni, s bírt nemcsak azon köztvéti személyes bátorsággal, mely oly mindennapi a katonai életben; hanem némi vezéri felsőséggel is, mely nála némely esetekben szinte meglepő volt, amint ezt a törökök ellen folytatott, darabig szerencsés háborúi bizonyítják.

Innen magyarázható, hogy a Bátori névhez még mindig ragaszkodó erdélyieknek nagy része hajlandó volt jó reménységgel fejében Bátori Zsigmondnak kegyetlenkedéseit, ha nem egészen megbocsátani, legalább mentesíteni, s fiatal korának vagy rossz tanácsadóinak tulajdonítani, kik igen ismervén ingatag gondolkozását, azt hasznokra tudták fordítani, s néha önszenvedélyeik aljas viszontorlását vagy bosszúvágyát a fiatal, gondatlan fejedelem rovására kielégíteni.

Szembetűnő bizonyítványai valának e személyes gyűlölség mutatkozásainak azon sokszerű üldözések, melyeknek többen ki valának téve, anélkül, hogy üldöztetéseiknek okát tudnák.

Nagyobb része a kolozsváriaknak az Abafi megtámadtatását a fejedelem titkos bosszújának tulajdonítá, kinek meghitt orvosa, Bucella Abafit

egy gondatlan nyilatkozásaért személyesen gyűlölte. Abafi egykor ország mételyének nevezé őt, s ezt a korzikai, viszontorláshoz szokott komoly olasz nem igen látszatott feledni akarni.

Még valószínűbb lett e hiedelem azon körülmény által, hogy Bucella Lengyelországba küldetvén a fejedelem által, Abafin több baj nem történt.

Mások gyanítják, hogy Bucella ezen orgyilkolásra nem volt megbízva a fejedelem által; de hitték, hogy ha célt érhet, Bátor a dolgon inkább örült, mint nehezelt volna, fel lévén ingerelve Abafi ellen, kinek bátor felszólalása az országgyűlésen s a fejedelemmel szemben, kellemetlen volt elötte.

Aki Bátor Zsigmondot ismerte, egyáltalában nem csodálható, hogy az Abafi elleni üldözések egyszerre megszűntek; még akkor sem, ha ezeket egyenesen a fejedelem parancsolta volna. Szokott dolog volt Bátor Zsigmondnak kegyében látni azokat holnap, kiket ma gyűlölt, s viszont. Minden tette e szeszélyes uralkodónak ingatagság bélyegét hordá homlokán, s kegyének mint gyűlölségének állhatatlansága közmondásos volt Erdélyben. Egyébiránt a Mikola-ház egy volt azok közül, melyeket a fejedelem leg többször látogatott meg, s Margitnak magas lelke vele szemben is kitünteté hódító varázsát. Ő a fejedelmet önkénytelen vonzá magához s mégis illendő távolságban tudta tartani. De mind emellett is, hogy Abafit, mint a Mikola-ház közel rokonát, kímélni látszatott, nem legörömeztobb szolt róla, s őt nyugtalan, bár nem veszedelmes embernek tartotta.

Ha voltak sokan, kik ezt s ehhez hasonlót gyanítanak, s ha valószínűek valának e gyanítások: mások azt hitték, hogy az Olivér megtámadásának más az oka. Mert ha ő ellenére lenne a fejedelemnek, vagy ez tartana tőle: bizonyosan vele is úgy bánta, mint másokkal, kiket veszélyesnek tartott; vagy módot lelheté őt kevesebb zajjal ártatlanná tenni. Szintoly hihetetlennek látszék, hogy Bucella orgyilkosok által kívánta kivégeztetni, kinek kevésbe került volna a fejedelmet nyílt erőszakra bírni ellene. S ha a regényes hűséggel a Bátoriakhoz ragaszkodó Abafiai egyike a fejedelem szándéka ellen szegzé is magát, s ez őt bosszantá: Olivérnek egész föllépte új volt, s Bátor többet elégnél gondolt tenni, midőn őt meg akará szegyeníteni; miben célt is ért... S így némi titok látszék az Abafi viszonyain lebegni.

A fejedelmet naponkint várták. Nevezetes nap volt a kolozsváriakra Bátor érkezése szép anyagi nejjével, kinek híre jóval előzte meg jöttét, s kit az akkori lovagi erdélyiek, hozzájuk illő méltósággal kívántak fogadni. A fejedelem, miután őt álruhában látta, Szászsebesen várta be, hova sietve tért vissza, megelőzvé Crstiennát.

Ha most valahol nemzeti ünnep tartatik, vagy más alkalommal, sokan és sokképen akarnak vigadni: kevés fejtörésbe kerül ezereknek látni s hallani, vágyát kielégíteni. Remek színészek, híres énekesek, műlovagok, kötél és földön táncolók, nagy lovagi és katonai gyakorlatok és szemlék napokat s heteket töltenek be; s habár mindezen látványok mentek azon őskori erőtlől, azon élénkebb indulatokra s érzékekre hatástól, mint hajdan: épen műveltebb, higgadtabb gyöngédségök egy más szelídebb s talán bájosabb módon hat az emberre.

Történetünk korában egy nevezetes napnak hézagait, kellemes idő- s kedvtöltésekkel betölteni, nehéz feladat volt, főként távol Erdélyben, honnan a gyakori nyugtalanságok a művészi élvezet szelíd lengését messze tilták.

Néha vetődtek alakosak, kik szabálytalan s nem legillendőbb darabjaikkal mulattaták a közönséget, s az ország egyik végétől a másikig úzték kalandos éltüket; egyes nagyobb tehetségű uraktól pártolva, vagy a fejedelmi háztól messzeföldről s nagy költséggel rövid időre, oda rendeltetve. Egy híres erős ember, vagy íjász, vagy kopjavető láttatá olykor ügyességét; vagy cigány hangászok úzték el a hosszú téli estvék unalmait; de néha, nagyobb alkalmakkal, mint országszerzte hangzó egyes eset, történtek lovagi s gyalog viadatok, vagy hosszú dsidákkal lóháton, egészen német tornák szellemében; vagy kardokkal, a magyar könnyű lovag-viadalt képezve; vagy kelevézzel törökösen, mely mind irányzó tehetségét, mind lélekjelenlétét a lovagnak volt képes kifejtetni. Az estvéket népes, arany-s ezüsttel pompás táncmulatságok tölték be. Ezek s egy ünnepélyes kíséret, lakadalmi vagy egyéb alkalmakkor, valának azon kedvtöltések, hol az erdélyi, akkoron jóval keletiebb fényűzés mutatkozott.

De míg a fejedelem megérkezik, nem lesz érdektelen egy tekintetet vetnünk a Mikola-házra s Abafira.

A kis Gizella nem könnyen ugyan, de mégis néhány hét múlva, kiépült betegségből, mely egyedül váratlan rémülés következése volt. Margit éjjel-nappal ápolá őt, s volt valami magasztaltság azon részletes gondoskodásban Gizella iránt, melynek nagyobb részt köszönheté kiépülését oly betegségből, melynek egyes szakai veszélyjóslók valának. S nem testvéri, baráti, hanem anyai volt a szorgalom, mely Margitnak minden tettéből tetszék ki, a benső jutalom égi gyönyöre sugárzott lelkes vonásain, midőn e szép gondosságnak sikerét látta. Gyulafinének természetes gyöngédsége tiltá őt Gizellával csak távolról is sejtetni, hogy avatottja titkának. Kettőzteté barátságát iránta, kiből felgyógyulása óta nagy változás történt. A láz megnyujtá tagjait; ágyból felkölte után bár gyenge s halvány, de egészen kifejeletnek látszék; s midőn halkkal szép tagjait az egészség újra kiidomítá, bár kedves arcáról a rózsák elköltöztek, ő volt Erdély legszebb leánya; de azon vidámság, mely őt annyira vonzóvá tevő, azon gyermeki kedvesség, mely minden csekélységben örömet találja, melyet minden oly hamar izgat s lobogtat, eltűntek. Szelíd, nyájas maradt az anyagi teremtés; de komoly ábrándozás, s neme a bús elszóródásnak vona felleget egész lénye körül. Ő nem gyánítá, hogy Margit őt áttekinti; titkát szívének legmélyebb redőiben vélte elrejtve. Ő szerencsétlen volt, mert remény és kilátás nélkül szeretett. Gyulafinéről hívé, hogy Olivért szereti; azért mindenkép titkolta szerelmét, mert Margitot imádta s becsülte. Ő nyugodtnak látszék.

Sokkal tisztább tapintata volt Margitnak, mint hogy a Gizella lelki erején ne bámulna, s azon áldozatot, melyet ezen angyal érette tenni kívánt, ne érezte s, méltányolta volna. Ő mindezt látta, tudta, s lelke bámulásba olvadt össze Gizelláival.

— Ő a serdülő leányka, mülja-e őt felül lelki erőben? ő tegye egy reményteljes, fejlődő élet egész hosszú boldogságát mérlegbe, a Margit minden tekintetben kisebb áldozatával? — ezt kérdé Gyulafiné magától. Mert, bár ő lelkének teljes erejéből szerette Abafit, amit már maga előtt sem tagadhatott; de nem hívé, hogy közte s Olivér közt egy házasság — ha valaha annyira jőne is, — boldog lehetne. Abafinál jóval idősb, lelkének gyöngéd szerénysége tiltá sorsát az ifjúéval összeolvasztani; mi egyéb-iránt talán akaratjától függött; oly mély vala Olivérnek ragaszkodása a nemes hölgyhöz, bár mint bizonyost állíthatjuk, egészen másnemű a szerelménél. S így Margit föltevé magában, lassanként a Gizella elméjét azon

gondolattal megbarátkoztatni, hogy ércfal a bájos gyermek s álmainak hőse közt nincsen, s hogy Margitnak nincsenek tervei jövődre.

Abafi gyakorta látogatója meg Gyulafinét, ki őt néha Gizellára is figyelmezteté. Hősünk a bájos gyermeket szépnek s érdekesnek találta; bár szívében egy húr sem pendült meg élénkebb hévvel érette. Többszöri látás azonban s az Abafi figyelmesb alkalmazása iránta, kezdék őket közelebb egymáshoz; többször, s néha komolyabb tárgyakról szóltak együtt. S valami oly jósággal teljes, oly nyugodt, oly szelíd volt a Gizella egész alkalmazásában, hogy Abafi öröme kezdte véle mulatni, némi érdeket iránta venni. De csatlakoznék az olvasó, ha e közelítésben távolról is a gerjedő szerelem első sugárait gyanítaná. Mindig kiválólag feltűnő volt a különbség azon élénk, forró csatlakozás közt, mellyel szerelmesek keresik egymást, mely némaságban oly jelentő s boldogító, — s azon nyájas, udvarias alkalmazás közt, mellyel Abafi, Gizella iránt nem hódoló, hanem kellemes, vidám társalkodó volt csak.

Igy teltek hetek s hónapok. Olivér nagy részét ezen időnek falun tölté gazdaságával, szép lovaival s nagy vadászataival elfoglalva. Betlen Farkas volt leggyakoribb látogatója, mivel barátsága naponkint szorosb lőn.

Abafit mindenki kezdé színlés nélkül becsülni, s már nemcsak e szép lovagi, mindenütt finom magaviseletű férfit; hanem a tudományost, az idegen nyelvekben jártast s az olvasottat; mert Abafi idejének nagy részét új, fontos ismeretek megszerzésére fordítá, s nagy sikerrel.

Minden héten elzárkózott egy nap; Abafi magas várának rostélya le volt eresztve; senki sem volt ilyenkor nála szokott látogatói közül, még Betlen sem, ki e szeszélyét barátjának kímélettel tűrte; de midőn a vár ősz tornyában éjfél kondult el: átrázva érchangjait néma éjjeleken: egy lovag közeledett az Abafi várához, — lova, öltözete egyszerű, fekete volt; háromszor fűtt rövid kürtjébe s a felvonó híd leereszkedett. Ha fellegek csatáztak az éjfél égbolton, ha villám futosta át a fekete fellegekárpitot, ha vihar dühöngött, s az óriási bükkök nádként ingadoztak: a fekete lovag nem maradt el; — s ha zápor özönlött vagy a jég zuhogott le fényes fellegekből; vagy üvöltve álltak őrt éhes farkasok vonítva szirtgerinceken: a sötét lovag éjféلكor a kapu előtt állott, s a toronyőr a hármast kürtjelre leereszté a felvonó hidat. S ha néha utas találta a néma lovagot jőni s az ábránd hold világítá keleti vonalait fakó fényével: arca oly vidám, oly örömteljes, oly sugárzó volt; de ha találta, midőn a várból tért vissza, könny csillogott szemeiben; s ha menve sivító fellegeként tűnt el sebes szárguldtában: megtérve, halkkal léptetett csak, ... s vissza mindig ... mindig visszatekinte.

Az egyszerű természetes eset sok mondára nyújtott alkalmat, s a babonás nép ajkain néhol regévé alakult.

TANCTEREM

A szép Cristierna e közben gyorsan közeledett Kolozsvárhoz. Mihelyt a határokba lépett, azonnal tapasztalá azon lovagi szellem mutatkozását, mely akkor távolléte mellett is Európa műveltebb tartományaiból sehol otthonosabb nem volt, mint Erdélyben. Magyar őszinte szívesség tevő a lovagi tisztelkedéseket a szépnem iránt érdekesbökké. Minden helységben, minden nyughelyen újabb meglepetések várták a fejedelmi hölgyet, kinek szelíd erkölcsétől s már hírében ismert szépségétől jóltevő következményeket jóslottak az erdélyiek a nyers, habozó, túlságig változékony Zsig-

mondra. Megérkezének estjén egész Kolozsvár ki volt világítva; több sorban fényltek az akkori kisebb ablakokból a mécsesek, s néhol a világítónak szeszélye kiáltó színekre mázolt képekben, vagy a történet jelességére célzó írásokkal kívánta örömét kifejezni.

A fejedelmi csarnok minden tereme s szobája pompásan ki vala bútorozva, s a szem mindenütt nehéz selyem- s bársonyszöveteken nyugvék. Arannyal áttört kárpitok, aranyozott székek, acéltükrök, török szőnyegek voltak mindenütt láthatók, s a falak kamukáin sárkányok s griffek bámultak ezer vegyületben a nézőkre.

Erdélynek völgyeiből ide gyűltek a tehetősb családok, s vetekedve kívánták az óhajtott fejedelemasszonynak rövid ott mulatását kellemessé tenni.

Nagy körtisztelkedés előzé meg a pompás vacsorát, melynek alkalmával Erdélynek hölgyei mutattattak be Cristiernának. Ezek közt volt Gyulafiné, a szép Mikola Margit; s első megjelenése azon kellemes benyomást idézé elő a Cristierna szemeiben, melyet Margit sehol sem hibázott el megtenni. A fejedelmi nő középnagyságú, finom termetű hölgy volt, arc-éle nemes, római; fürtjei selyemsímák s világos szőkék, szemei gyönyörű vágásúak s égszínűek valának. Egész tartásában feltűnt azon nyugodt önbizalom, s szerénység, mely nem ereszkedik le máshoz, de azt emeli gyöngéd figyelemmel föl magához. Mindenkiel szólott, a férfiakkal többnyire latinul, mely nyelven ha nem tökéletesen, de igen csinosan beszélt; a nőkkel franciául, használván néha azon szavakat, melyeket útjában a magyar nyelvből sajátjává tön.

Elvégződván így azon körtisztelkedés elfogadása, mely egyes kérdésekben s rövid feleletekben áll: a fejedelmi nő Mikola Margittal, Kornis Gáspárral, Keresztúrral s másokkal beszélgetett. Valami oly szelíd és hódító volt egész alakján elöntve, hogy ezen első megjelenésekor soknak megnyerte szívét, még azoknak is, kik a fejedelemnek más nőt óhajtottak Olaszhonból. Az akkoron számos olasz Zsigmond udvarában nemzetének egész műveltebb hódolásával kívánta a fejedelemisszonynak kegyét sajátjává tenni, kinek azonban kiválólag nyájásba maga alkalmazása az erdélyiek iránt feltűnő volt.

Abafi ezen ünnepen nem volt jelen. Sokan úgy vélték, hogy vagy áttal a fejedelem előtt megjelenni, kinek neheztelése még emlékében van, vagy nem akarja magát újabb töröknek kitenni, s ily nevezetes alkalommal ez által figyelmet gerjeszteni.

Margitnak mindjárt feltűnt távolléte, s Betlen Farkastól tudakolá őt, ki maga sem tudott egyebet mondani, mint hogy néhány nappal ezelőtt vadászon látta barátját épen s egészségesen.

Bátori azon közidőt, melyet a szép Cristierna másokkal beszélgetéssel töltött el, használni kívánván, Margithoz közeledett s az est nagyobb részét velei társalkodással töltötte. Lehet, hogy a lelkes nő ezen alkalmat használta a fejedelmet Olivér iránt megengesztelni; annyi bizonyos, hogy Betlentől — kit Zsigmond, bátorságaért s azon regényes szellemért, mely őt oly érdekessé tette, szenvedhetett, — tudakolá hollétét.

Betlen újra erősíté, hogy őt a vadászon látta.

— Örülök — mond a fejedelem nyájás mosollyal, — ha leventéink edzik erejüket s bátorságukat; lehet, hogy rövid napon komolyabb alkalom fogja azt szükségessé tenni, mint vadászat.

— Erdélynek fiai, — viszonzá Betlen azon szép férfias tartással, melvben kecs és méltóság párosultak, örülni fognak, ha Nagyságod őket csatákra vezetendi, s bizonyos vagyok benne, Abafi barátom nem lesz az utolsó

egyike, ki a Bátori-ház és Erdély java mellett fegyvert fog.

— Igen, akarjuk — szólta Bátori nevetve, — hogy igazat mondjon kegyed. Inkább szeretjük őt, — folytatá gúnymosollyal, — buzogánnyal kezében, mint a szószéken látni, hol nem igen látszik helyén lenni.

Betlen csendesen állt a fejedelem előtt s úgy látszék, hogy felelni akar; de ez folytatá:

— Holnap, reménylem, hogy a lovagi Betlen nem fog hibázni a sorompók közt. Jeles kelevéz-hajítók vannak vendégeink között: a fiatal Zamojszki, s amott ki Kornisnéval beszél, Szápia Kázmér; ezektől a babért elragadni igen szép volna.

— Nagyságos uram! — felelt Betlen, a kelevéz-játékra be vagyok írva, s az egyik csapat vezérségével tisztelt meg.

Bátori jóváhagyólag intett fejével. — Sajnálom — jegyzé meg bosszúsággal arckifejezésében, — hogy a nemes játékból ki kell maradnom, nem a legjobban érzem magamat, s Bucella minden hevesebb mozgást eltiltott. — Ezzel nyájas főhajítás után a közel álló Lugosihoz fordult a fejedelem.

A teremnek egyik oszlopa mellett a szép Zsombori Juditot látjuk, deli tagjain szalmaszín bársonyváll s szoknya foly le gazdag ezüst hímzéssel, s egy remek művű pártá, drága kövektől s gyöngyöktől csillogva, őt valamivel magasbnak láttatja, mint aminő valóban. Ő ezen este közfgyelmet gerjesztett. Mellette állt Bánfi János, magas, halavány ifjú, szép magyaros vonásokkal, s nagy barna szemekkel.

Beszélgetésök tárgya Cristierna volt. — Úgy látszik — mond Bánfi fél suttogó hangon, — hogy a mi kedves fejedelemnénk nem oly vidám s boldog mint új nő közönségesen szokott lenni; amint hallom, a fejedelem maga is nem azon szorgalmas előző, ki ily szelíd teremtéssel el tudná távol hónapát felejtetni.

— Csáki Gizellát, — mondá Judit, el akarván fordítani a beszélgetés tárgyát — holnap fogják a fejedelemnénk bemutatni.

— Egészen egészséges tehát?

— Igen, kissé halvány még, de szép; oly szép, minél szebb nem lehet! A fejedelemné néhány hölgyet óhajt az elsőb családokból maga körül; aligha Gizella ki fogja kerülhetni választását, pedig ő nem örömet válna meg a Mikola-háztól; Margitban ott testvért, barátnét s anyát lelt egyszerre.

— S Gyulafiné is, úgy hiszem, nehezen tudná őt nélkülözni, bár vigasztalhatlan nem maradna... Abafi sokszor van a Mikola-háznál s Margit az ő szemeiben a hölgyek elsője.

— Magam is azt hívém — jegyzé meg Judit, — hogy azon tisztelet, mellyel Abafi iránt viseltetik, nincs egészen szerelem híjával; de később meggyőződtem arról, hogy Abafi valóban nem érzi azon gyöngéd hatalmat Margit iránt.

— Oh, mond Bánfi, — szerelem egy Proteus, ezer alakba öltözik; s megvallom, mindig veszedelmesnek hiszem, ha kezdete lassú, s más alakot vesz fel, mint például tisztelet vagy barátság. Azon neme a hirtelen szerelemnek, mely pillanat munkája, sokszor hirtelen is lobog el.

— Az igaz szerelem — mond Judit némi magasztaltsággal, — legyen évek vagy pillanat műve, egy és örök!... s ha szűnik... nem volt soha szerelem!

Többen közeledtek e pillanatban az érdekes párhoz. A beszélgetés közönséges lón: a fejedelem útjáról, a holnapi lovagjátékokról, a terem eddig ismeretlen fényű s ízlésű bútorairól s díszítményeiről folyt a beszéd változtatva. Itt-ott a szögletekben fontosb érdekek s országos viszonyok

jövének szóba. A mellékteremben megzendült a hanga,³³ s a fiatalság egyenkint a gazdagon világított mellékosztályokba vonult.

A fiatal Zamojszki, a Bátor-háznak rokona (mert bátyjának neje Bátori Gizella volt), a fejedelemnéhez járult, s őt lassú lengyelre szólítá fel.

Ezen első párt követék a fejedelem Mikola Margittal, s többen különböző öltözetben, melyek közt feltűnők voltak még azon német lovagok, kik a fejedelemasszony kíséretében érkeztek Kolozsvárra, s kik közt Zobel s Tattenbach közfigyelmet gerjesztének, mint több tornában győzelmeikről nevezetes lovagok.

Bucella, az orvos, egyszerű fekete olasz öltözetében; Bazili egy olasz festő s több idegen adá a jelenetnek részint árnyát, részint tarkaságát.

TRENCSI-VAR

Kolozsvárnak a közép-kapu előtti külső tere, a most úgynevezett Trencsi-vár, volt a lovagjátékokra elkészítve. A Magyar-kaputól kezdve e tágas tér felé, hosszú, széles fenyő-sétasorok vezettek, s ezek közelében jobbra-balra, hirtelen készült erdő terjedett — egy meglepetés, mellyel a kolozsvári tanács a fejedelemnek kedveskedett. A megkívántató fenyvek a nem távoli havasokból hozattak, s rejtett helyen valának lerakva; a lovagi játékokat megelőző éjjel szúráttak a földbe festői csomókban, hol ritka csoportozatot, hol sűrű tömeget képezve, hol egyenkint állva: s így a széles, tágas térségben egy egészen természetes ligetet képezve, melynek közepében volt a lovagi csatatérre vezető út hagyva.

A Trencsi-várban egy tágas négyszöget látunk, magas deszka sorompókkal körülkerítve, melyek kék és sárga szövettel vannak bevonva. Felettök házagonkint kék- és sárgára festett oszlopok emelkednek sisakokkal, vérttel s paizsokkal fölékesítve. E kerítvények azon részen, mely a város felé nyúlik el, magas széles páholyos, rostélyozott karzatokkal van emelve, hasonlóul sárga s kék szövetekkel bevonva, veres, sátoralakú mennyezettel boltozva. A város felől tágas, menedékes lépcsők vezetnek a külön erkélyekbe; ezeknek középsője, a többinél sokkal több pompával s választékonyssággal van ékesítve s azokat terjedtségben meghaladja.

A leírattal szemben egy magas egyes páholy emelkedik, hasonló készületű, a harcbírák számára. A csatatérnek közepette egy magas, gót-mívű faoszlopot látunk, toronyalakút, tetején négy lobogóval, az erdélyi, styriai, lengyel s császári színekkel, melynek üres, öblös közepében azon számtalan szép díj van lerakva, melyeket a fejedelem a győzőknek készített, mint fegyverek, billikomok, tigris-kacagányok, gyönyörű nyeregtakarók, több rendbeli cafrangok, csujtárok,³⁴ mind selyemből, arannyal s ezüsttel terhelve.

A Torda-kapu felőli oldalon a sorompók felnyithatók; a magas páholyok előtt ülések foglalják el a helyet, a számos néző számára, melyek közül a hátulsók mindig magasabbra emelkednek. A négyszögnek más két oldala szabad, nehogy a hajított kelevézek sértők lehessenek.

Azon pillanatban, melyben a sorompók elé érkeztünk, az egész igen élénk meglepő képet mutat.

A fejedelem nevével már elfoglalta a középső páholyt, mögöttök Kornis Gáspár, Geszti, Keresztúri erőteljes férfi alakok díszes öltözetben

³³ Zene.

³⁴ Csujtár, csótár: nyeregtakaró.

s a fiatal Zamojszki láthatók; Cristierna mellett két vidámképű éltés nő sisakalakú főkötőkkel s hosszú fátyollal. A többi páholyok is tömve voltak, csinosan, sőt részint gazdagon öltözött nézőkkel. Ezeknek egyikében, mely jobbra harmadik volt a Bátorietől, Mikola Margitot veheté a néző észre; jobbjára Zsomberi Judit, baljára Gizella ült. A szögletben foglalt az öreg Mikola helyet, Gizella mellett, s mellette állott szép fia, ki ma nem volt szolgálatban. Judit mögött látjuk a csinos, magas Bánfi Jánost.

Gizella szembetűnőleg halvány, de valami oly bájló van egész lényén, hogy minden szem rajta csüng, s mindenki vágyik ezen érdekes teremtesnek nevét tudni.

A sorompók körüli lépcsőkön pezseg a néptömeg, nincs egy üres hely is: házagonkint a fejedelmi őrsereg hadfiai állanak medvekacagányaikkal s nehéz fegyvereikkel.

Közel a Mikola-páholyhoz áll egy, szerfölött érdekes arcú ifjú, kit ha jobban megnézünk, úgy tetszik, mintha a keleti vonásokat, e sötét szemeket, ezt a karcsú termetet, s az egészen sajátságos lényt, már több ízben s több alakban láttuk volna, még sem merjük ráfogni, hogy ő az; annyira különbözik a kétes lénynek minden megjelenésekor alakja az előbbtitől, hogy szinte biztosabb most is őt idegennek hinnünk; mert talán csak némi visszaemlékezéseket idéznek elő az érdekes vonások. Az alig húsz évű ifjún, egyszerű, fűszín térdig érő zeke van, mely tagjaihoz simulva, azoknak szobrászi szabályosságát még emelni látszik, s hasonló színű a nadrág; szerfölött kis lábait sekete szattyán borítja. Bővebb zeke, hasonló színű, tágas, felül hasított ujjakkal, van alsó ruhájára öltve, melyet sima bőröv, gazdag boglárokkal elhintve, szorít derekához; kerek, hasonló színű süveg, keskeny tigris-prémmel, s ingadozó hosszú, széles, veres tollal, nyugszik barna fején; gesztenyeszín haja vagy nyírott, vagy süveg alá van rejtve; csinos mívű ezüst kard, melyet mintha már láttunk volna valahol, lóg válláról, veres különös csomókba fűzött kardkötőn; keresztbe font karokkal áll csöndesen, néha-néha vetve fürkésző, szinte kérdő tekintetet az őt körülbolygó embertömegre, mintha valakit keresne.

A várfalak taréját számtalan nép lepi el, s a sorompókon kívül, a magas fenyvek alatt, apróbb tömegekben állanak a különböző színekbe öltözött emberek. Az úgynevezett Felek hegyének azon részét, mely a város felé tekintőnek baljára emelkedik, a szomszéd falvak lakói lepték el, a nagyszerű szemlének életvidor, tarka s változatos tekintetet adva, melyet a köröskörül felállított hintók, cifra készületű paripák s cselédek még elevelebbé varázsoltak.

A harcbírák páholya mellett két felől állított trombitások végre dobzó által kísért jelt adának, melyet a város bástyáira szegzett tarackok dörgése viszonzott.

(A következő fejezet címe: TORNYA MÁTÉ. A lovagjátékok birkózóversennyel kezdődtek. A roppant termetű és erejű Torny Mátét legyőzte s földhöz vágta a karcsú, gyengénck látszó, de ügyes Betlen Farkas.)

HATTYÚ-LOVAG

A legérdekeseb nemei közül az akkori lovagi gyakorlatoknak volt a kelevéz-játék, úgy mint az több keleti népeknél, s Európában mai napig a töröknél gyakorlatban van.

Hogy e kedvtöltést az erdélyi leventék Cristiernával s számos ven-

dégeivel egész sajátságában megismertessék, annak külről is egészen keleti színt kívántak adni: hoszonnégyszögű lovag az első erdélyi családokból; a jelenlevő lengyelek közül a fiatal Szápia és Zamojszki, s a német lovag Zobel kívántak benne résztvenni. Két csapatra voltak a vívók felosztva, kék és veresre; az elsőnek Betlen Farkas, a másiknak Bánfi János voltak vezérei. Mindnyájoknak derekát rövid, hófehér, gazdagon s ízléssel arannyal hímzett török ujjas fődé, eredeti sawl-lal derekukhoz övezve; ezen felül hasonló fehér szövetből rövid, nyitott öltöny volt húzva, melynek vállain, ujjak helyett, szögletben végződő, aranybojttal ékesített szárnyai voltak. Az első csapatbelieknek szarait kék, a másiknak veres bő nadrág fődte; lábaikra sárga topánka szorult, sarkantyú nélkül, melyet a széles arab kengyelréz pótlta ki; oldalaikon török, becses kövekkel terhelt, sarlóalakú kardok függöttek. A keleti veres süveget fejeiken hímzett patyolat folyó turbánalakban körül, melyre tenyérnyi boglár, mellé hófehér kócsagtoll volt tűzve.

Minekeltőtte a munkához fognának, körüllovagolták a viadal terét kettenként, a legszebb s nemesebb fajú paripákon, tigrisbőr nyereg-takarókkal; fejeiket s szügyeiket veres vagy kék, arannyal terhelt cafrangok, a csapatok színei szerint, lobogták körül. Minden vívónak két egyszerű életlen fenyőbot vagy kopjanyél volt kezében, hasonlóul a választott színre festve, két végeiket kék vagy veres festékkel terhelt labdák foglálák el, úgy hogy a talált helyet az azon maradó szín kitüntesse; csak azon foltok tekintetvén sebeknek, melynek derékon felül a hófehér öltözetben igen tisztán lehetének kivehetők.

Megkerülvén a sorompók közti helyet, melynek a páholyok felőli oldalaiban több gyalog csatlós állott, számos, a fentebb írt módon elkészített kopjanyelekkal, leventéink kétfelé váltak s a játék elkezdődött.

Köröskörül nyargalták szélsébséggel a tágas küzdőhelyet; előbb egyenként kihíva egymást, később mindnyájan együtt víva.

Bámulatra méltó ügyességgel kerültek ki egymásnak kelevézeit, lehajolva, nyargaló lovaiknak hirtelen kantárrántással más irányt adva, vagy a repülő kelevézt kifogva kezeikkel s rögtön visszarobbantva a támadóra. A csatázók neki hevültek már, s lángoló arcaikon lobogott a kedvtöltés gyönyöre; a lovak magok is, melyekről darabokban szakadt a tajték, víg nyertéssel s prüszköléssel látszottak a játék örömeiben osztozni.

— Ez szép volt! — mond a fejedelemné, az egyik éltés nőhöz fordulva, — Zamojszki három kelevézt került ki egyszerre; Betlen jeles lovag! — Az idős nő helybenhagyólag intett fejével.

— Nézd Bánfit! — szól Margit Gizellához, — már kettőt talált, s még tiszta. — Gizella folytva érzé lehetét; minden sebes fordulatra összeszorítá ajkait, vagy szemét fődé el kezecskéivel.

Zamojszki s Szápia váltak ki a többeknek mindig apadó száma közül, nemcsak azon lélekjelenlétet, mellyel lovaikat azon pillanatban tudák oldalt vetni, midőn a néző már hitte, hogy a sorompókba zúzatnak, vagy azt odább sodorják magokkal: hanem oly ügyességgel is, mellyel mindcddig hófehér öltözetük folt nélkül maradt; bár sűrűn cserélt kelevézeik mindig találtak. Már alig maradtak hatan a sorompók közt, s ezek számában még mindig sértetlen: Betlen és Bánfi. Mindazok, kiknek derékon felül két foltjuk volt, a harcbírák, mint legyőzötteket, kiidéztek a sorompók közül.

— A lengyel urak, — mond a fejedelem, — aligha nem győznek e gyakorlatban; nekik a kopja s kelevéz kedvenc fegyverök.

— Betlen, Bánfi és Tasnádi igen ügyesek e játékban, — felelt Kornis, a fejedelemhez fordulva. — Kár, hogy Abafi nincs jelen, ő alkalmasint sokáig kétséggé tenné a viadalt.

— Csodáljuk, — jegyzé meg Bátori hidegen, — hogy nemes gyakorlatból kivonja magát, főként ha azokban némi tökélyteliséggel bír... Egy fiatal leventéről van szó — folytatá, Cristiernához hajolva, — kire sok panaszkodott egykor, de aki, mint halljuk, nagyon megváltozott.

— Bizonyossá merem Nagyságodat tenni — erősíté Kornis, — hogy csak különös baj tartóztathatja, vagy még megérkezik. Én a tornán szeretném jelenlétét, mert abban alkalmasint nem kis dolgot adna a német uraknak.

Elénk viadal kezdődék most, s a szem alig kísérhette a nyíl szárnyain fellepként a nézők előtt elsuhanó lovagokat. Egy lovag a kék színűek közül kapta a második foltot; így a veres szín látszék győzni, melynek vezére Bánfi, s a lengyel Szápai és Tasnádi, egy csinos húsz évű ifjú, kettőzött hévvel kezdék a veres Betlent s Zamojszkit kelevézeikkel zaklatni.

Kis szünet lőn, s a harcbírák trombitájelére a nézők csak Szápiát és Zamojszkit találták sértetlen.

Ekkor jelent meg a sorompók előtt egy szép lovag; hattyúfehér mén-jének homlokát s szügyét pompás ezüst cafrang lógta körül, s nyergét fehér farkasbőr takarta el. Az ifjún fehér, ezüsttel hímzett dolmány volt, csilámló boglárokkal terhelt övtől körülkerítve, s hasonló színű nadrág fődé idomos szárait. Fehér, kerek süvegén hermelinprémmel hosszú, fénylő fehér toll ingadozott, s vállain sűrű, gesztenyeszín hajhullámok özönlöttek. Egy halk sikoltás hallék a Mikola-páholyból, midőn a deli levente a sorompókon át néhány ugrással a csatatéren termett.

— Te nem jól vagy, Gizella! — mond Margit, a hátra hanyatló leánynak derekát átfogva.

— Oh igen, igen! — nyugtatá ez, alig hallhatóan rebegve, — nincs semmi bajom! — Múló szédülés csak, mindjárt megszűnik.

— Nem, kedves jó angyalom! — mond Margit részvétellel, — ez a szemle nem idegeidhez való; nem mennénk-e haza? én elkísérlek.

E pillanatban vette Margit a fehér lovagot szemügyre, s gyanítván a Gizella sikoltásának okát, mindenkép igyekezett őt bátorítani, anélkül, hogy vele sejdítését észrevétné.

Gizellának szemei a gyönyörű ifjúra voltak szegezve. Ő ily szépet, ily delit soha sem látott; úgy tetszett neki, mintha minden homályba borulna e méltósággal teljes lovagi alak előtt.

A jöttet első tekintetre csak egy ismeré meg az egész népes embertömegben, s ez egy Gizella volt; vagy azért, mivel Abafi ily fényesen soha sem jelent meg, vagy mivel őt itt senki sem várta. Második, ki ráismert, de csak akkor, midőn a páholsor elébe ugratott, azon érdekes keleti vonású ifjú volt, kit az elébb láttunk fűszín öltözetében; — s a harmadik, Margit.

Abafi a fejedelmi páholy előtt megállván, s tisztelettel meghajtván magát, úgy látszék, mintha megdöbbsen volna. Arca elsápadt, s újra hirtelen pír lobogta azt körül; lelkes szemeit a fejedelmi nőnek szeráf arcára függeszté s állott mintegy elvarázsolva. Úgy tetszett neki, mintha a köznap élet úréből a mennyek fényének kapuiba tekintene s nem képzelt örömei édjé nyilatkoznék. Amit képze félig sejtett alakban, lényképként³⁵ idézett föl lelkében, azt látta valósulva a gyönyörű, szelíd, szerény feje-

³⁵ Eszményképül.

delmi nőben, az egészen idegen s mégis oly ismeretesben — előtte: egy bálvány, kit nem imáda, nem szerete, nem becsüle, nem óhajtja, kívül lelke olvadt egybe, ki elszívá őt önmagától, s magán kívül forrasztá idegen léthez és élethez.

Igy állott ő egy-két percig szóltan, mintegy kiemelve önmagából, s odabámulva egy ismeretlen életbe. A fejedelem kérdő tekintetet vetett reá, kinek szóltan merengése különös ellentétben volt gyors, tűzzel teljes megjelenésével.

Végre Olivér magához tért s szép, teljes hangján, szemeit mindig a fejedelmi nő andalgó vonásain legeltetve, jelenté ki, hogy a győztes lengyelek ellen az erdélyi kelevéz találó tehetségét vágnék kivívni, egy — kettő ellen.

A győztes bajnokok a viadalt csak egyenkint fogadák el; Szápia kimenővén a sorompók közül, a Mikola-páhollyban volt tanúja azon viadalnak, melynek következtésén, a Zamojszki nagy gyakorlottsága ismeretes lévén előtte, nem kétkedett.

— No — mond alant a lócán Gúti Mózes szomszédjának, egy csinos polgári nőnek piros kerek arccal, s galambszelíd tekintettel, — aligha a hattyú-fehér paripából babos nem válik a viadal végével... Mi a tatár! — kiált fel, Orsolyához hajolva, — hiszen ez Abafi! — Neje mosolyogva intett fejével igent. — No, úgy a kopasz sógor³⁶ jól hajoljon — folytatá a férj — nyergébe, ennek, hallom, kelevéze mindig oda repül, ahova küldik.

Azon csinos, fiatal férfiú, kit fűszín öltözetében vevénk észre az elébb, lejjebb lépett a hágsókról, s a csatatéren a szolgálatra kész csatlósok sorába állott, néhány földön heverő kelevézt szedvén föl, élénk figyelemmel kísérte Abafinak minden mozdulatát.

Közel hozzá, épen a páholysor bal végén állott egy tisztos öreg úr. Öltözte előkelőre mutatott. — A fehér lovag vagy igen bízik magához — mond a közelállókhoz, — vagy nem tudta, mit tesz, mikor ily hófehéren jelent meg a viadalra.

A zöld ifjú reá vetette nagy, sötét szemeit, s egy szerfelett nagyértékű tört ragadván ki kebléből. — Itt — mond — egy tör! melynek markolatja fölér egy oláh faluval; és ezen kard — folytatá, oldalán függő fegyverére csapva, — fölül rajta, két arany ellen, hogy Abafin egy folt sem lesz a viadal után.

— A fogadás könnyű — felelt az öreg úr mosolyogva, — ám legyen! jó lesz, ha előre ide adod fegyvereidet.

— Igen, igen! — erősíték nevetve néhányan a közel állók közül.

Azonban a viadal elkezdődött, s az azt bámuló embertömeg élénk részvétellel kísérte a két deli lovag minden mozdulatát: igen észrevehető volt azonban bizonyos részrehajlás Abafi iránt, mely sokképen mutatkozott a nézők közt.

— Ah! — hangzott az egész nézősokaságon keresztül, ha Olivér kirőpíté kelevézt, mely mindig talált, de Zamojszkinak szerfelett ügyes mozdulatai miatt, csak a lovat érhet; vagy ha a Zamojszkinak kelevéze az Abafi feje fölött sivitott el, mélyen a homokba fészkelve magát. Hősünk minden hajítását, minden fordulatát összes élénk biztatás követé.

A viadalt Abafi nyugton s egy helyen állva kezdé meg, vagy inkább várta meg. Zamojszki villámgyorsasággal rohant neki, s alig két ölnyire hozzá rőpíté ki az első kelevézt, melyet Abafi roppant oldalugrással kike-

³⁶ „Tréfás elnevezése a lengyeleknek, elül rövidre nyírt hajokért.” (Jósika jegyzete.)

rülve, a második feléje sűvöltöt kikapá kezével s egyet perdítván rajta, visszarobbantá s a Zamojszki lovát találta sügybe, ki hirtelen fordulattal, alig tényérnyire a sorompóktól, került ki a hatalmas hajítást.

Újra körül-körülnyargalták a tágas csatatért, s a zöld ifjú két kelevét nyujtott Abafinak, míg Zamojszki is kettőt vön által egy oda siető csatlóstól.

— Nem féltem Abafit, — mond a fejedelem. — Ez derék vívás! a Zamojszki lovát két kelevéz érte már, az Abafié sértetlen... Derék! ez derék volt! — mond újra a fejedelem Cristiernához, ki érdeklé kísérté Abafinak mozdulatait, s mint ilyen esetekben történik, ő is pártot vett, s mint látszék, az a honi lovag részére hajlott.

Igen szép jelenet volt, a Mikola-páholysorban Szápiának lobogó tüze, mellyel a vívókat kísérté; az Abafi viadala szerfelett tetszett neki. — Most — mond — Zamojszki találhatá derekát Abafinak, ha a másik kelevézt hirtelen utána hajította volna az elsőnek.

— Abafi győz, — kiált fel Margit. — Nézd, Gizella, a kék folt a Zamojszki karján;... most újra egy a derekán! — Gizella halványan, mint tetszholt ült némán; egy szót nem tudott szólani, csak keblének emelkedése mutatá a belső vihart, mely abban zajlott.

Olivér győzött. Az utolsó összeütközésben magasan emelt kelevézzel rohant Zamojszkinak, s megforgatván azt, maga elébe nyujtá karját, hirtelen megrántva kantárát, hogy ménjének lábai, mint leszegezettek, gyökeretek a földre; de a kelevézt ki nem röpítette. Csel volt ez csak, melyet midőn Zamojszki hirtelen fordulattal ki akart kerülni: Abafinak nyílsebességgel repült egyik kelevéze karjára, a másik derekára.

Üsszes százszorozott „éljen!” harsogott körül; Zamojszki félrevonult a csatatérről, s lova, melyről tajték patakozott, fáradtan ereszté le fejét.

Még Szápia volt hátra, ki a Mikola-páholyt elhagyván, azon vidám, élénk gyorsasággal termett a viadal-helyen, mely a bátorban akkor legfeltűnőbb, mikor magához méltó vívótársra akad.

— Nem a legjobban áll fogadása, bátyám! — mond egy fiatal ember a fogadó öreg nemeshez.

— Még — mond az öreg — a nyeres csak fél; én Szápiára fogadtam inkább, ki azt hiszem, győzend.

A zöld ifjú csendesen mosolygott magában. — Még öt arany Abafira! — mond, erszényéből gondosan kiszedve öt velencei aranyt, mely akkor-tájban sok pénz volt.

Az öreg hallgatott s a viadal elkezdett. Majdnem hasonló lévén az elébb leírthoz, a képzelő tehetségre bízom annak minősítését: csak azon megjegyzéssel kívánom azt segíteni, hogy Szápia mind lovának helyes forgatásában, mind a kelevéz-viadal minden mozdulataiban Zamojszkit jóval felülmúlta. De mind emellett Abafinak sűrű csapásai, s e viadalban nagy gyakorlottságából eredt biztos szemmértéke a győzelmet részére hajlalták. Szápia három veres jeggyel, melyek egyike szívénél volt, hátra lépett a küzdhelyről. Minden ember a magyar lovagra bámult. Tisztán, mint a bércek hava, ő és lova, állt a győztes lángoló arccal s mégis oly nyugton. Körültekintve a szem, három érdekteljes arcot látott öröm sugáritól előntve. A három arc birtokosát könnyű kitalálni.

Kis szünet után íjászok léptek a térre, s bámulásra méltó ügyességet mutattak. A legjobb lövő azon szép keleti arcú, zöld öltözetű ifjú volt. kinek élénk részvéte az Abafi viadalában oly észrevehető vala.

Ezután nemsokára következett a komoly viadal, fénylő vérttel s nehéz rostélyos sisakkal.

Ezen annyira ismert s oly sokszor leírt viadal nemének részleteit mellőzve, csak röviden említem, hogy minekutána Zobel lovag négy erdélyi s két magyar leventén győztes lőn: a Keresztúri nehéz dsidája őt földhöz terítette, néhány utána következővel együtt. Tattenbach győzé le végre Keresztúrit, s már a díj bizonyos birtokában vélte magát, mikor egy vitéz, kék zománcú acéliál borított, leeresztett sisakrostéllyal jelent meg magas, hollófekeke paripán.

— Ez Bocskai István — mond a fejedelem Cristiernának, — ismerem ezen fekete paripát. Pajzán, úgy-e? — folytatá Kornishoz fordulva, ki helybenhagyólag intett fejével.

— Nem gondoltam — szólta Kornis, — hogy Bocskai vívhasson. Ő tegnap igen rosszul érzé magát; de egyébiránt is a fiatalság játékaiba nem örömet elegendik. Ő ellenség előtt s komoly csatákban van a maga helyén.

— Úgy látom — mond a fejedelemné, Bátorihoz hajolva, — erdélyi leventéink nem örömet hagyják a babért idegen homlokára fűzni. Ez Bocskai? — kérdé.

— Igen, — felelt a fejedelem, — de megtörténhetik, hogy ezen viadalban jeles német vendégünk lesz a győztes, amit azért is hiszek, mivel Bocskai valóban igen el volt még tegnap gyengülve. Sajnálom, hogy kitevé magát; e neme a viadalnak ép erőt kíván.

— Nagyságod — mond Kornis, — alkalmasint adott volna gondot az idegen lovagnak, ha egészsége engedné.

— Két ily viadalban valék már győztes! — felelt Batori.

A Mikola-páholyban Gizellán szembetűnő nyugtalanság látszék. Ő ily viadalt még nem látott, s már a többi is nagy hatással volt idegeire. — Jár-e néha életveszéllyel az ilyen kopjatorés? — kérdé rebegő hangon Margittól.

— Életveszéllyel nem, vagy igen ritkán — felelt a kérdezett, — legalább esetet nem tudok, mely azt igazolná; de a bukás olykor nehéz mell-nyavalyákat okoz, s igen veszélyes következésű lehet az egészségre.

— Istenem! — sóhajtott Gizella elhalványodva, — mégis igen sok mulatságnak!

Ekkor ütközött a két lovag össze, s a nehéz dsidák számtalan darabokban hullottak szét a fővényre.

Gizella behúnyva szemeit, s szíve legmélyebb redőiben a kétség s fájdalom hullámozott.

— Oh egek! — rebegte, s kezei görcsös hévvel szoríták a Margitét.

— Ej — kiált fel az öreg Mikola, kit az érdekes szemle egészen felhevített, — mit remegsz Gizi! Nem féltem én Bocskait félholtan is.

— Bocskait! — szólta Gizella tagadólag rázva anyagi fejécskáját, — a vívó nem Bocskai.

— Hát ki volna? — mond Mikola nevetve.

Gizella hallgatott, de a kétség szorongató fájdalma reszketett minden vonásain, s közel volt az ájuláshoz. Margit nagy részvéttel igyekezett őt megnyugtatni.

Az első viadal-próba után a kék zománcos lovag, magas fehér lobogó

tollaival, a fejedelmi páholy elébe ugrott, s újan kezébe vett dsidáját leeresztvén, tisztelettel teljes hangon kérte a fejedelmi nőt, hogy férje nem viselhetvén a viadalban színeit, tiszteljen meg egy erdélyi lovagot viselésök engedelmével, ki hiszi, hogy azoknak minden más szín fölött kivívja az elsőséget.

A fejedelmi nő kétkedni látszatott, s egy kérdő tekintetet vete Bátorira.

A fejedelem mosolygott.

— Színei a szép Cistiernának — mond udvarias nyájassággal, — biztos kézben lesznek e bajnokunknál, kinek karja ismeretes előttünk.

Bátoriné azon másolhatlan nyájassággal, mely neki később annyira megnyeré az erdélyiek szívét, olda le derekáról egy vörös és fehér szalagot, gazdagon ezüsttel hímzettet, s a lovagnak nyújtá.

— Remélem — mond méltósággal teljes szelídséggel, — hogy e szalaggal kegyedet, érdemes lovag! nemcsak e bajnoki játékban avatom lovagunkká, hanem férjemnek minden komoly csatában is élénk részvevőjévé.

A rettenthetetlen lovag szinte reszkette nyúlt a szalag után, melyet derekára kerítvén, a sűrű sisak-rostélyon keresztül olvadtak tekintetének sugárai a szép beszélő arcára; keblében keményebb viadal volt, mint amelyre készült. A szív, mely eddig szeretni nem tudott, egy soha nem ismert benyomás édes kínja alatt fűződött össze.

Mint szenvedő szeraf, ült Gizella a másik páholyban, s egészen elgyengülve, nyugodott szép arca a Margit vállain. Ki tudná zaját azon érzéseknek leírni, melyek keble alatt hullámoztak!

Harsány „éljen!”-kiáltás a szétcsomózott távolabb nézők visszhangjától körülzúgva, ada eszméletet a szelíd leánykának. Tattenbach a fővényen hevert, s a fejedelmi páholy előtt állt a zománcos lovag, emelt sisakrostélyal. Gizella tudta, ki; az ő szíve sugallá meg nekie!... A nap hőse, a győztes Abafi volt. Közel a fejedelmi páholyhoz, a zöld öltözetű ifjú körültekintett arca sugárzott; ki őt így látta, azt hiheté, hogy ő győzött.

SZÉP PÁR

A nap fényes mutatványait este ragyogó táncmultság fejezé be újra, melyben Bátori Zsigmond eddig nem látott, s még a múlt esti pompát felülmúló fénnel vendéglé nem számos látogatóit.

E szép gyülekezetben jelent meg Abafi, először életében régi nemzetiségének egész fényében, mint győztes, mint irigylett, mint közfigyelmet nyert, a csarnokban.

A fejedelem azt hitte utolsó viadala előtt, hogy Bocskai. A Bocskai lova okozá ezt, melyet Abafi kevés napokkal azelőtt vett meg, alkalmasint erre a viadalra, s némi kis hasonlatosság az ő és a Bocskai méltósággal s erővel teljes tartása közt. Bátori nem kevésbé volt meglepetve, Olivérre ismervén; s lehet, hogy bátorságán, melyet talán a fejedelem vakmerőségnek keresztelt, bámult; végre még egy kis keserűség is lehetett a fejedelem kebelében Abafi ellen. S a Cistierna színeinek viselése olyan megkülönböztetés volt, melyet próbálatlan lovagtól, mint Abafi, alkalmasint megtagadott volna, ha őt nem Bocskainak nézné, mely bidelemben megszólalása után is maradt a fejedelem, szavának ismeretlen hangzását a sisak rostélyzatának tulajdonítván.

Hősünk megjelenése mindenesetre nagy hatású volt. Nemcsak kiválólag szép, férfias alakja, hanem azon finom társalkodási könnyűség, melyet darab idő óta sajátjává tett, s melyet főleg a Mikola-háznak köszönhete, okozá ezt; de nevelte a közérdeket nyert győzedelme is, s azon tisztelet s figyelem, mellyel iránta a jelenlevő idegen lovagok viseltettek, kik barátságát kérték, s őt minden tekintetben elsőnek látszatának tekinteni.

Első fellépés nagyobb körben, s oly emberek közelében, kiket eddig bizonyos távolságban szoktunk csak látni, s némileg magunknál felsőbb lényekként tekinteni: mindig érdekes s nagy fontosságú az életben; mennyivel kellemesb, szinte fűszeresb a benyomás, melyet ily első megjelenés idéz elő, midőn azt közfigyelmet gerjesztve teheti valaki, s felléptekor oly tulajdonokkal bír, melyek másokban nemcsak a részvétet idézik elő, melyet csinos alakú, előkelő ifjúnak első látása okoz, hanem azon minden arcról visszasugárzó tiszteletet is, mely csak érdem s kiváló tulajdonok következménye.

Hogy a fejedelmi nő, ki Abafinak fiatalabb kori kicsapongásait hallotta, de első megpillantásakor benne már a férfiút a szó legszebb értelmében ismerte meg: iránta azon figyelmes alkalmazással viseltették, mely nemcsak egészen önkénytelen, de igen természetes is, — senki sem bámulhatja.

De az ifjú lelkében is sok másként állott már. Azon bizodalom önmagában, melyet ismerünk már Abafiban, oly helyzetekben, hol testi erő s gyakorlottság játszák az első szerepet, lassanként a lélek munkálataira is átszivárgott. Ha benne némi hiúság vagy önhittség elegyedett azon makacs bizakodásban, mellyel úgyszólván semmi testi erőt kívánó tethhez nem fogott, bizonyos, szinte vak meggyőződés nélkül, hogy ennek embere leend, s ez egy nemét az embereknek sérté: talán menthetővé teszi e vak bizodalmat önerejében, különös természeti ajándéka az erőnek, mellyel Abafi valóban bírt s azon, szerencse, mellyel azt mindeddig teljes sikerrel használta. Minél bizonyosabb lőn ő azonban erejében, minél több győzedelm s tapasztalás nemesíté e bizakodást önértetté: annál inkább közeledett Olivér azon oly természetes szerénységhez, mely a tökélynek válhatatlan követője. S ha nyers, dacos tekintete egykor, szerencsés viadal, kivívott merény vagy sikerült erőfejlés után, kellemetlen benyomást okozta másokban: halkan e vad nyersség komolyabb tartásnak, s végre szerénységnek ada helyet; s ő kezdé dísszel s keccsel tudni szenvedhetővé s érdekessé tenni felsőségét.

S ezen oly természetes kifejlése lelkének, lassanként, egészen szellemi tárgyakban is mutatkozott. Ő azon önérzetet, mely némi tárgyakra nézve már létezett, más alkalmakkor is kezdé sejdíteni magában. Első fellépte a polgári pályán edzé már e kiválólag nemesebb nemét a bizodalomnak lelkében s ő kezdé nemcsak hinni, hanem tudni, mennyire képes a lélek, ha tud akarni.

Abafit ezen időben már minden tekintetben Erdély legérdekesebb fiatal emberének tartják, s innen magyarázható, hogy azon önkénytelen hódolás, mely a vele érintéseikben másoknak feltűnt, neki nemcsak jól esett, hanem őt szép föltételeiben edzé is.

Abafinak külseje is igen meglepő volt ezen este. Ültözete egyszerű, mégis választékos és nagy értékű volt. Sötét gesztenyeszín bársony dolmánya keleti gyöngyökkel volt hímézve, sok ízléssel és nehéz, becses kövekkel terhelt övvel derekához szorítva. Dolmánya alól hófehér, nehéz selyemszövetű nadrágja, minden zsinórozás nélkül, az akkori divat szerint, tűnt

ki; keskeny, csinos lábaihoz hasonló színetlen topánka szorult. Nagybecsű kard oldalán, s egészen tigrisbőr kerek süveg, szép vert arany sastollal, egészíték ki az egyszerű, mégis pompás öltözetet.

A fejedelmi nő a többek közt Abafihoz is szólott, egy-két dicsérő kifejezéssel említvén győzelmét, s megköszönvén, hogy színeinek a nap diadalát megszerzte.

Abafi annyira el volt merülve a gyönyörű, érdekes hölgynek tekintésében, hogy igen keveset felelhetett; s csak oly szerény s igénytelen hölgy, mint Cristierna, mellőzhető észrevenni azon mély benyomást, melyet a szép ifjúra tőn.

A fejedelmi nő később Margittal mulatott; történetesen Gizella s Abafi egymás mellett állottak. — Gyönyörű pár! — mond, Gizella s Abafira mutatva. Gyulafiné szokott nyájasságával, helybenhagyólag intett fejével. Tovább is beszélgettek, s úgy látszik, a kis Gizella s Abafi valának beszélgetésök tárgyai.

Margitnak képen egész este, komolyság tűnt fel: Cristiernának észrevétele őt megdöbbsenté. Különös az emberi szív; vannak hűrjai, melyek oly mélyen rejtettek, hogy ritkán pendülven meg, szinte nem létezőknek gondoljuk. Ilyen vala az is, mely most zendült meg szokatlan hanggal kebelében. A fejedelmi nőnek célzás nélküli észrevétele neki nem jól esett: ezt érzé, szégyenlé. — Mi kedvetlen mi sértő lehet abban, ha valaki e két érdekes lényt, mely valóban oly illő egymáshoz, szép párnak nevezi? S mégis azon észrevétel szívemet összefűzi! A magam szándékát mondta ki Cristierna, s mégis fáj nekem; Abafi, oh igen! — gondolva magában, — ő lelkes, szeretetreméltó férfiú! Ki így látja, tehet-e egyebet, mint őt becsülni! S Gizella, ezen angyali gyermek! minden tulajdonnal, mely férfiút boldogíthat, oly hozzá illő mind kellemeire, mind idejére nézve. Szép pár! szép pár! — mondá lelkében, mintha e gondolatot meg akarná szokni; s nemes lelkének minden erejét összeszedé s Gizellához közelített. Soha nyájasabb, soha figyelmesebb nem volt az égi gyermekhez, mint ezen estve. S Gizellának, bár az ő szívét is hasonló neme az önkénytelen idegenkedésnek lépé meg. Margitnak szívessége iránta jól esett és fájta egyszerre. Ő bár nem is gyanítá, hogy Margit az ő szívébe tekintett, önmagának teve szemrehányásokat, hogy Abafit szereti; vádolá magát, ezer szép feltétloboga föl lelkébe. — Hiszen ő téged nem szeret — monda magában, — s miért képzelgesz, hiú leány! hogy ő téged valaha szeretthessen! Margit bírja szívét; s ki volna itt, ki őt úgy megérdemlené? — Így tűnődött magában; azonban a hanga elkezdődött.

— Te Abafival táncolsz? — mond Margit, kérdőleg függesztve rá a szeméit, egy oldaltekintettel a közel álló Olivérhez, ki őt hallhatá. Gizella lángolt, s némileg rosszul esett neki e kérdés; de Abafi nyájasan közeledett hozzá, s felkéré őt az első táncra.

Száz irigy szem nyugvék e bájos gyermekben, ki remegve nyújtá gömbölyű karját Abafinak. Ingva kezdék lábai követni őt a mellékterembe; később jóltevő melegség szaladt által minden idegein. Ő boldog volt; boldog először életében, s amit érzett, s ami árvonulatként zajong a keblében, édes volt és mondhatatlan. Margit utánok pillantott, egy könnyecsepp lopódzék szeméibe; s ki őt ismerte, nem kételkedett, hogy egyét élvezé azon mennyei pillanatoknak, melyek jutalmául egy öngyőzelemnek képezik az örömek legnemesbikét.

A fényes ünnepély elvégződött, s a számos, Kolozsvárra gyűlt vendég Fehérvárra sietett, hová a lakodalom nagyszerű pompájára valának hivatalosak. Ritka fénnel ment az is véghez; végre az odagyűltekkal halkkal eloszlottak. Azok közt, kik Cristiernának fényes kíséretét képezék Fehérvárig, volt Abafi is. Ő majd mindennap látta Bátorinét, kinek első napjai is Erdélyben nem a legkellemesbek valának. Férje sohasem érte iránta azon gyöngéd vonzódást, mely az életnek fűszere. Másoknak tanácsa, a hatalmas császárrali rokonság óhajta s országos nézetek határozzák őt e szövetségre.

Cristiernának, az erénnyel teljes hölgynek, mélyen sebzé szívét azon hidegség, mellyel a fiatal Zsigmond viselteték iránta; s ki őt mindig látta s közelében lehetett, bámulta azon vallási elszántságot, mellyel szótlan panasz nélkül tűré az idegenkedést, melyet meg nem érdemlett.

Azok közül, kiket a fejedelmi nőnek bájjal teljes nyájassága s szelídsége közelébe varázslott, Olivérünk volt a legszorgosabbak közül. Ő anynyira nemesült s kiképezett lélekkel bírt már, hogy ezen érdekteljes hölgynek egészen fel tudá fogni lelkületét. Minden, amit Cristiernában látott, új volt előtte. A finom szellemi termet, az érdekes vonások s szenvedő, bágyadt tekintet, szívét meghaták. Ő, amit iránta érzett, nem érezte soha. Margit még mindig az asszonyok elsője volt képzetében! ő most is hitte, hogy Margit, mint hölgy, sokkal főtebb fokán áll a tökélynek, mint Bátoriné: mégis, minő különös az emberi szív! azon mély tisztelet, melyet e két lény iránt érzett, egészen különböző nemű volt. Egy tekintete Cristiernának édes hévvél szaladt végig minden idegein; egy nap, melyen őt nem látta, el vala veszve Abafi előtt. Első gondolata fölbredtekor ő, végső ő, s mindig — mindig csak ő volt. Érezte, értette a távolságot, mely örök ércfalat vona közte s azon angyal közt, kit imádott. Látta azon nemes, minden vádon felül emelkedett tisztaságot, mely a kitűnő hölgynek leg szebb vonása volt. Ő, a nő, hogy szerethetett volna mást, mint férjét? A fejedelmi nő nem jöve itt kérdésbe: a nő egyedül, bárkié.

E hév, egészen regényes szenvedély nem maradt, nem is maradhattott észrevétlen Cristierna előtt. Ő abban lovagi udvariságot, s mély ragaszkodást látott csak; s az ő oly sokszor ellenségesen illetett kedélyének s keserített szívének — távol azoktól, kiket szeretett, elszigetelve a világtól, melyben eddig élt, s hol szeretni s szerettetni megszokott, — szerfölött kellemes volt azon érzés, melyet ily lovagnak szenvedélyes ragaszkodása idézett elő. Oly tökéletes volt Bátoriné, hogy szívéhez távolról sem férhetett azon gondolat, hogy ily nemes hódolatban, mely minden tőlakodástól ment, vétkes gerjedelmet sejdíthessen: s azért szembetűnő volt kegyessége s nyájassága Olivér iránt.

Ha dolgai voltak, rábízta azokat; ha valahová ment, kísérői sorában volt Abafi, kinek dicséretére mondhatjuk, hogy e nemes érzésből eredt s minden szenvedélytől ment figyelmet a legmélyebb alázattal fogadá; s ment volt azon tettettet szerénységtől, azon néha-néha kisugárzó hiúságtól, mely oly kitörő, s egyszersmind oly visszataszító a kegyencekben. S meny nyire el tudá magaviseletében a gyanú legtávolabb árnyát is tüntetni, s minő igénytelen s tiszta volt hódolása; szembetűnt abból is, hogy Bátori maga kezdé vonzódni hozzá.

Ha az emberek legváltózbókika, Bátori Zsigmond, ma gyűlölte azt,

kit nemsokára szeretve különböztetett meg, senki sem csodálta; s annál természetesebb volt, hogy a fiatal, bátor fejedelemnek a férfias Abafi tetszett, ki — bár számos tetteit kárhoztatá, ráöröklött hűséggel ragaszkodék a Bátoriakhoz. Vadászataiban, testi gyakorlataiban ritkán mellőzé el Olivért a fejedelem; s ha voltak titkos kalandjai Zsigmondnak, melyeket vele nem tudata: ezt annak lehet tulajdonítani, hogy a gyanús⁸⁷ Batori benne félelmes vágytársat képzelt; s egyébiránt is volt valami Abafiban, mi tartózkodást idézett elő.

Megtörténik sokszor az életben, hogy aki egyenesen arra megyen ki: magát mindig tökéletesíteni, végletekre vetődik, kiköltözik a világból, magasztaltság teszi lelkét fellengzővé. Életének s indulatainak ily szakában volt most Abafi; regényes bájt érte lelkében, hogy ő titkon szeret s némán oly tökéletes lényt, kinek egész lelkét fel bírja fogni, s ki mégis örök távolban van tőle, ki őt nem szereti, nem sejtí, nem érti, s kinek kegyességét azon pillanatban veszténé el, melyben szenvedélyeitől el hagyná magát ragadtatni; mely amilyen tisztá, egészen szellemi, egészen nemes: oly vétkessé válnék, ha azt elárulná.

Nemsokára a fejedelemnek Fehérvárra érkezte után gyors készülétek foglalák el egész Erdélyt. Az oláhországi s havasalföldi vajdák szövetségre léptek Bátorival, ki maga vállalván föl az egyesült seregek vezérségét, Erdélyben is nagyszámú hadakat gyűjtött... Deli Markó, egy nevezetes hajdúvezér, kit ismerünk már, s ki a határszálen felsőségi jogot gyakorlott, s hol a török, hol az erdélyiek mellett tartott, meg vala nyerve vad csoportjával, s készült a fejedelemhez csatolni magát.

Száműzöttek Magyar- s Erdélyországból, számos hadnak edzett rá, több szerencsevadász s kalandorral egyesültek seregében; mindig erdőkben, barlangokban s szabad ég alatt tanyázott, s kész volt mindent eltűrni, éhséget, szomjúságot, hideget, meleget; s ki bármi kis részben gyöngeséget áruolt el, számúzve volt köréből örökre.

Deli Markó szerette magát a szélek királyának s a barlangok arszlánának hívatni, s egy volt azon különös lények közül, kikben ritkán látott elegyeke van a legellenkezőbb indulatoknak, a rossznak s jónak. Határtalan hatalmat szeretett s tudott gyakorlani emberei közt, nem úált semmit úgy, mintha más kívánta volna ezt fölötte gyakorlani. Kész volt ellenségével a legaljasabb kétszínűséggel bánni; adott szavát, sőt esküjét megszegni; hadban kegyetlen, vérengző: kegyelmet csatában nem várhatta tőle senki. De ha frigyesül adta magát valakihez, amit csak bizonyos s többnyire rövid időre teve: e rövid idő alatt nem volt hatalom, mely őt adott szavának másolására bírhatta. Megvolt azon banditai szavatartás és becsületérzés benne, mely emberismerő előtt örökös talány maradt; s egy azon dolgok közül, melyek léteznek, de nem magyarázhatók. E vad, makacs férfiú, kit ellensége félt, frigyesse gyűlölve keresett, alattvalója rettegve szeretett, lélek- és testben óriás, hatalmas önmaga, s hatalmat nem tűrő mástól: egy leánya kormánya alatt állt, ki őt ujja körül kerítheté, s ez a leánya Izidora volt, vagy Vilám, mint álnévvel nevezék; mert a Deli Markó csapatjában mindenki köteles volt viszonyait, sőt nevét is feledni, s mindegyik álnevet viselt valamely tulajdonáról, mint például Villám azon sebességről, mellyel mindenütt váratlan jelent meg.

Abafi egy volt a legelső közt, ki nem megvetendő zászlóaljjal sokasítá a fejedelmi hadakat Beszterce közelében, mely gyűlhelyül volt kitűzve.

⁸⁷ Gyanakvó.

(A következő fejezet címe: A FÜRDŐ. Izidora, más néven: Villám, holdfényes estén egy barlangi tó vizében fürdeni készül egymaga. De ráles Dandár, egykori szeretője, akit Izidora, Abafival való megismerkedése óta gyűlöl és kerül. Dandár épen ezért gyűlöli Abafit s folytonosan életére tör. Izidora most is undorodva utasítja vissza Dandár szerelmes csöcklését. Dandár ekkor ölébe kapva, el akarja hurcolni, de Izidora megsebesíti őt törével, s visszamenekül atyjához, Deli Markóhoz.)

BÁTORI MINT VEZÉR

Egybegyűlvén minden oldalról a seregek, Bátori a határokon túl vitte hadait, egyesítvén azokat Mihály oláh és Razván moldvai vajdákéival.

Simán basa volt az ellenség nagyvezére. A háborút Zsigmond sok szerencsével folytatá; több csatában verte meg a törököket.

Azok közt, kik e háborúban nagy s hasznos szolgálatokat tőnek a fejedelemlnek, volt Abafi is, kinek egyben az utolsó csaták közül, szerencséje volt a fejedelmet hat tatár közül, kik alkalmasint legyőzték volna, kiszabadítani. Bátori e tett után kettőzött vonzódást érzett megmentője iránt, mely mindig öregbedett, mióta annak vitészségét s hadi ügyességét bővebben megismerte. A fejedelem őt mindennek közt megkülönbözteté, s egy szép jószággal ajándékozá meg azok közül, melyeket a nemrégiben száműzöttektől s kivégzettektől elfoglaltatott.

Abafi egy föltétel alatt fogadta el a kedvezést. Fejedelmi szavát kéré tudniillik, hogy nem fogja bánni, akármilyen célra használja ezen ajándékot. Bátori szavát adta.

Több szerencsés csata után a fejedelemtől fontos tudósításokkal küldetett Erdélybe Abafi. Ő ott mint hős, több csatában győztes, s már nagy tekintetű férfiú jelent meg.

Cristiernánál tévé meg legelőbb is tisztelkedését, ki őt azon szerény nyájassággal fogadá, mely e magaslelkű hölgyben oly szeretetreméltó volt.

Szívén hordá Abafi első ifjú szerelmét, s ahányszor Bátorinénak közelében lehetett, mindannyiszor mondhatlan boldog volt... Sejdité-e a lelkes nő ezen vonzódásnak valódi minőségét hosszabb idő múlva? nem lehet tudni; de volt egész alkalmazásában Abafi iránt valami, ami ezt gyaníttatá... Láttuk e történet folytatában, hogy minekelőtte férje hadba indult, örömet látta Abafit maga körül: megbízta néha, s a figyelem, mellyel iránta viselteté, nem volt észrevehető. Később, főként Fehérvárott, mostani mulatásakor, úgy tetszék, mintha Cristierna valamennyire visszavonta volna magát tőle, anélkül, hogy iránta kevesebb szívességgel viseltetnék. Abafi, ki ezt talán egyedül vevé észre, azt hitte, hogy a nemes hölgy lelkébe tekintett, s annyira ismeretes erénye s finom gyöngédsége szabá elébe azon határokat, melyek valamivel szűkebbnek tetszenek, mint azelőtt voltak. Láttuk, hogy az Abafi szerelmében regényes magasztaltság volt, s így mint bizonyost állíthatjuk, hogy az angyal-tiszta nőnek nagyobb tartózkodása szerelmét nem lankaszthatá, sőt hogy azt még fellengőbbé tette.

— Ő áttekint engemet — gondolá magában, — de mivel látja, mily szellemi a hódolat, mellyel iránta viseltetem, nincs megsértve szerelmem által; s volnék-e érdemes ezen égi kegyességre, ha nem volna szent előttem a korlát, melyet szótlan szabott a szép Cristierna előmbé? — Abafi kettőzé tiszteletét, s bármilyen forró volt az indulat, mely őt szíve imárottjához vonzá, igyekezett azt, amennyire lehetett, elrejtetni... Csáki Gizella a fejedelmné mellett volt már, s bár Mikola nehezen vált meg tőle, nem lehete e kedves, jószággal teljes fejedelemtől semmit megtagadni. Margit még nehezebben

tudá őt nélkülözni, fájdalmát csak az enyhíté, hogy Gizellát sokszor láthatá. Bátoriné különös hajlandósággal viselteték az érdekes leánya iránt, ki most tökéletesen kifejelett, s Erdély legszebb hölgye volt. Bizonyos ábrándkomolyság, valami szenvedőség, mely képen volt előtve, kétszerezé a bájos lénynek érdekét. Margit egyedül tudta e komolyság rejtett okát; s bár szívének szerfőlött jól esett volna a Gizella bizodalmaival bírni, gyöngédsége nem engedé őt kikérdezni; s midőn Cristierna Margittól tudakolá a leánya komolyságának okát: Gyulafiné sokáig kikerülve felelt.

— Gizellát bánat nyomja — mond egykor a fejedelemné, — talán születi keserű az árva, vagy töled elválása, jó Margit! teszi őt oly komollyá! Nem hiszed, mennyire óhajtanám — folytatá a legrészvevőbb hangon, — őt boldognak láthatni.

— Meglehet — felelt a kérdett nem kis nyugtalansággal, — kegyelmes asszonyom! hogy bánatjának egyik oka árvasága is; de szülőit oly korban veszté el, hogy azokról tisztán nem emlékezik. Ez tehát, ha az ő érzékeny szívébe olykor keserű érzést áraszt is, nem tenné őt oly tartósan ábrándozóvá. Nagyságotat imádja, sorsával meg van elégedve, ezt magától tudom: s így azt hiszem, hogy az idő elszéleszti azon komolyságot is halkkal, mely nekem magamnak is igen feltűnő.

Cristierna gondolkodni látszatott. — Margit! — mond, — az én Gizellám tégedet szeret, talán legtöbb bizodalma van irántad, igyekezzél lelkének, szívének állapotjával megismerkedni. Nekem úgy tetszik — folytatá elfojtott sohajjal, — hogy ő szeret.

Margit hallgatott. Igaztalant nem akart mondani, az igazság kimondása pedig mire vezethetett volna? Elárulni titkát barátjának, míg az valóban titok volt, vétkesnek tetszék neki; mert Gizella forrón ölelte kebléhez szenvedélyét. Magános órái voltak a legboldogabbak; ekkor éledé képzeletében édes-keserű üdvét reménynélküli szerelmének; sohasem árulá el azt egy szóval is.

— Ha szeret — mond Cristierna, — nem hihetem ezen anygali gyermekről, hogy magához illetlent szeressen; de félek, hogy szívét olyannak ajándékozta, ki talán azt megérdemli, de kinek körülményei oly különbözök a Gizellától, hogy rokonainak egyezésöket nem remélheti.

— Azt nehezen hiszem — felelt Margit. — Ő, úgyszólván, senkit sem ismer mást, mint akik az atyám házánál jelentek meg, s ezek közt nagyságodnak észrevétele egyikre sem illik.

Többször beszélgetett Cristierna e tárgyról Margittal, de távolról sem juta Abafi eszébe, ki a legszívesebb illendőséggel viselé magát az érdekes leánykához, de akin észrevehető volt, hogy szívét Gizella nem bírja.

Ezen beszélgetés után néhány nappal Abafi elbúcsúzott a fejedelemnétől, visszasiete a harczezőre s Zsigmond közelébe, ki neki rövid időt engedett csak a kimaradásra. Gizella jelen volt. Abafi elbúcsúzván Cristiernától, közelebb lépett a hölgyhöz. — Kedves Gizellám! — mond (mert rokonsága engedé őt nevéről szólítani), — én holnap hajnalban indulok. Nincs-e valaki, kinek izenetet vihetnék szép hűgomtól? vagy nincsen egy jó kívánsága számomra? A hadi élet oly kétséges! s én kissé babonás vagyok: ily jó lélek kívánsága talizmán, mely kedvet s erőt ad!

Az Abafi beszéde vidáman s tréfásan volt adva, s nem egyéb enyelgésnél. Ezen búcsúzó szavaknak nagy hatásuk volt Gizellára, úgy látszott, mintha könny lopódznék szemhéjaira. Lágy kezét nyújtá a leventének. Oly bájjal teljes volt e kéznyújtás, hogy Abafit magát meglepné, ha szíve anynyira el nem lenne foglalva.

— En egyet óhajtok csak — mond szinte rebegő hangon Gizella, — hogy kegyedet, jó Olivér! léptein azon áldás kövesse, melyet minden lelkes leánya Erdélynek óhajtott oly hősnék, mint Abafi.

Abafi gyöngéd kézszorítással felelve, távozott.

Cristierna jelentő tekintettel nyugtatá égszín szezeit Gizella finom vonásain, melyekben különös elegye volt a boldogságnak s komolyságnak.

Úgy tetszett Gizellának, mintha Abafi soha ily szívesen, soha ily tisztelettel teljes udvariassággal nem szólott volna hozzá, s kézszorítása egy érzést ömlesztet el egész valóján, mely sötét s kétes visszaemlékezésben varázsló első álmának tündérképeit.

Ezen idő óta Bátoriné figyelemmel követé kegyencének életét; sokszor szóla Abafiról vele, s ami első tekintetre csak sejtés volt, bizonyossá lőn. — Ő szereti! igen — mondá magában Cristierna, — ő szereti Abafit. — Margittal is közlé később észrevételét. Margit már elárulva látván kis barátjának titkát, mindent elbeszélt a fejedelemmének, ki semmit sem óhajta inkább, mint Gizellának boldogságát, kit leányának fogadott s leányaként szeretett. Margit volt a nemtő, ki gyöngéd kezekkel szőtte ki azon tervet, mely lelkében rég alakult már, s melynek teljesülését kezdé reményleni.

Nem sok időre megérkezett Abafi a táborba. A rövid fegyvernagyvást Zsigmond szokott mulatságaival tölté be, leginkább sólyomvadászattal, mely kedvenc időtöltése volt.

Ily vadászat alkalmával lovagla egykor Abafi mellette.

— Olivér! — mond a fejedelem, — te egy titkot rejtegetsz előttem! egyet azon titkok közül — folytatá gúnymosollyal, — melyet az egész tábor tud!... Te hallgatsz?

Abafi elpirult. — Nagyságos uram! — mond, — a dolog nem titok, de némileg talány előttem is.

— Valamely jótékony tündér — jegyzé meg Batori nevetve, — megvallom, szeretném, ha seregeimet is oly bőven ellátná eleséggel, mint téged csemegékkel!

Abafi az alvinci kalandját elbeszélé a fejedelemnek, kolozsvári megtámadtatásával együtt. — Izidorának — így folytatá, — ki itt is néha megjelenik, s kit Nagyságod többször látott már, ... születésén homály lebeg; Deli Marko nem örömet szól róla. A hölgy, azt hiszem, szerelem gyermeke. Kevéssel azután, hogy fiát Alvincen visszaadtam neki, egy levelet vettem, melynek következtetésében a gyermek most is udvari lelkészem mellett van, ki őt gondosan neveli; s a tehetséggel teljes, egyébiránt igen szép érdekes ifjú akármely családnak becsületére válnék. Míg Izidorának fia Alvincen volt, anyja minden héten meglátogató; ugyanezt tevő, s részint teszi azóta is, mióta nálam van.

— Talán azon bizonyos éjjeli lovag, kiről hallottunk már valamit?

— Ugyanaz. S amely keveset gondol e mindenben sajátságos teremtté azzal, mit róla mondanak vagy hisznek, oly kímélő irántam; s részint ez, részint regényes iránya lelkének okozá, hogy látogatásait titokba akará burkolni.

— Örülök! — mond a fejedelem vidáman, — hogy benned nem komoly megvetőjét találom az élet örömeinek; mert hogy látogatásának nem egyedül anyai indulat volt oka, azt mostani gondoskodása is mutatja.

— Nem akarok jobbnak látszani — mond Abafi őszintén, — mint vagyok.

— S szerette-e kegyed e férfiú-leányt?

Abafi nem felelt mindjárt, mint aki számot akar valamiről adni, mi

iránt maga sincs egészen tisztában. — Alig — mond kis szünetre, — gondolom, hogy az, mit Izidora iránt éreztem s talán most is érzek, szerelem lenne; de nem tagadhatom, hogy azon ragaszkodás irántam, mely még soha meg nem cáfola magát, ... azon példátlan hűség, mely minden tettéből kitűnik, szívemet nem hagyá s nem hagyható illetlen, ... aligha egy részt éltetmet is nekie köszönhetem. Mióta Nagyságod táborában lenni szerencsém van, sátram mindennel bővelkedik, amit itt a vidéken találni lehet; s ha kérdelem, ki hozta? cselédek ritkán tudnak rá felelni; minden, amit megtudhattam, az, hogy egy csinos fiatal vitéz jó néha éjjel a sátor közelébe, s ha távozik, a nyílás előtt vagy tele kosarat a vidék legizesb gyümölcseivel s török csemegékkel, vagy egy vadat vagy egyebet találnak, s mindig oly hirtelen távozik, hogy rá nem ismerhetnek.

— Kétségkívül ő az! — mond a fejedelem. — A leány, vagy nő, deli, csinos! többször láttam Deli Markónál, de ezen elvadult teremtesben ennyi hűséget nem gyanítottam volna! Atyja igen különbözik tőle. Az igaz, hogy még eddig nekünk adott szavát meg nem szegte; de ezt csak egy évre adá, s ki tudja, mit tesz aztán! ... Azon kolozsvári megtámadás tekintetében még homályban vagy?

— Megvallom, — felelt Abafi, — hogy egészen abban! Izidora kikerülve felel, ha kérdelem, mint aki valamit sejt, de titkolni akarja. Nagyságod tudhatja, minő sokképen beszéltek erről!

— Igen — mond a fejedelem elfojtott sohajtással, — éltetemnek egyik legkeserűbb szakában történt az; megcsalatra azoktól, kikben legtöbbet bíztam, erőszakos módokhoz kelle nyúlnom!

A fejedelem elhallgatott. — Akkor — mond kis szünet után — nem volna csoda, ha minden egyes erőszak nekem tulajdoníthatnék!

— Én — mond Abafi — a Bucella személyes gyűlölségének tulajdonítanám.

— Nem a legjobb embered volt — felelt Bátori nevetve, — de annyit nem mert volna tenni.

— Nem örömet emlékezem azon szomorú napokra vissza, nagyságos uram! — szólt Abafi, — ha akkor Nagyságodat hív emberek körözik, sok nem történt volna!

— A Kendiek — mond a fejedelem — mindig titkos ellenségei s vágytársai voltak a Bátoriaknak; Boldizsár bátyám pedig fejedelmi székönkre vágyott, ezt maig is hiszem és sok ellenséget szerze nekem alattvalóim közt! Te is egy voltál, Abafi.

— Nagyságos uram! az Abafiaknak hűségök a Bátoriak iránt közmondásossá vált Erdélyben! s lehet Abafi a fejedelem tetteinek ellensége, de nem a fejedelem személyének.

— Ne folytasuk e tárgyat többé, — vág közbe komoly-kevélyen Bátori. — Más a fejedelem élete, mások viszonyai, mint hogy azokról avatlan helyesen ítélné; hányan azok közül, kik oly könnyen ítélnék egy fejedelem tetteiről, lennének a legútáltabb zsarnokok, ha székébe ülhetnének! A holtakról jól kellene szólnunk vagy semmit; de egekre! mondom, hiszem, hogy ez Boldizsárban teljesedett volna.

Abafi látván, hogy a beszélgetés Bátorit kedvetlenné tévé, más tárgyra kívánta azt fordítani. — Sinán basa — mond — úgy látszik, örül a fegyvernyugvásnak. Nagyságod megbizonyítá Erdélynek, hogy a Bátori fegyvernek erővé tudja tenni elismert hatalmát.

— Minden szerencséjük mellett hadainknak meguntam — felelt a fejedelem — a táborozást, s inkább mint valaha, vágyok nyugalomra. Hidd,

Abafi! vannak órák, melyekben vágyaim tova ragadnak innen, boldogabb éghajlatba. Az Olaszhon, a sok népes városok, a finomabb viselet, nyelv, alkalmazás, ... ellenállhatatlan óhajításokkal öntik el keblemet.

— Oly szép, oly nagyszerű hivatás — mond Abafi — ezerek sorsára ügynöki, ezereket boldogítani, hogy Nagyságodnak lelke a szép pályán, melyre Isten jelelé, meg fogja azon nyugodalmat lelteni, melyet óhajt! Egy szeretetreméltó fejedelemtől közelében, diadalainak fényétől körülsugározva, szebbek, nagobbyszerűek azon örömek, melyeket élvezhet, mint Olaszország minden puhult gyönyöre, hol torzképe létezik csak a hajdani nagyságnak.

A fejedelem szívében újra oly hűr volt megpendítve, mely őt komollyá tévé. Bizonyos idegenséget érzett ő Cristierna iránt, melyről nem tudott magának számot adni. A fejedelmi fénynek közepette, nyugalomra vágyott az a Bátor, ki letéven rövid időre az országos gondokat, kovári nyugalomban újra azon zajt óhajtá vissza, melytől futni látszatott ... Cristierna szövetsége kíváncsi volt előtte egyelőre, de alig lett ezen óhajtasból valóság: az a hölgy, ki fejedelmi bíbor híjával is nemének díszé vala, kibem minden tulajdon megvolt annak boldogítására, ki mennyének közelébe juthata ... nem tudá szívét betölteni.

Két lovag, kik a táborba visszatérő fejedelem elébe vágtattak s a törököknek új mozdulatáról szóltak, ada elméjének némi elszóródást.

— A napokban dolgunk lesz — mond valamivel vidámabban, — én győzedelmet remélek. Mind e mellett, — folytatá különös mosollyal, fél komolyan, fél tréfásan, Abafihoz fordulva, halkán, a selyemredős ruha, a vörös bíbornoki kalap s egy tágas, kényelmes csarnok a világ hajdani királyának remekes romjai közt, felér minden kis dicsőségünkkel itt!... Mit gondolsz, leventém?

A CSATA S KÖVETKEZÉSEI

A fejedelemnek jóslata teljesült. Alig szűnt meg a rövid fegyvernyugvás, Sinán basa zaklatni kezdé az őrszemeket.

A magyar tábor igen alkalmas helyen volt. Egy hosszú, közép magas hegyerinc képeze tágas földemeletet, mely fölül lapos volt. E térséget egyik oldalról mászhatlan szirtek, másiktól tágas folyó s mocsárok védék. E hegyerincről ásitottak le Bátor nehéz ágyúit.

Az ágyúk zúgása tölté be a levegőt, rettentő pusztítást téve a törökök közt.

Ekkor egy fiatal lovag ugrata föl a hegyerincce.

Túri³⁸ előtt megállván, a hegyerinc bal végére mutatott.

— A fejedelem parancsolja — mond, — hogy az egész ágyú-csapat sietve arra az oldalra vonuljon; — Razván hadai (látja kegyed? amott ni! most siet seregeink egyik csapatja arra) — nehezen tartják magokat.

Az ágyúk eltávoztak, s nemsokára nagy segítségére valának Razván vajda seregeinek, kinek a fejedelem védelmökre sietett.

— Nagyságod igen kockáztatja életét! — mond Abafi, ki éppen Bátor mellé érkezett, — itt úgy hemzseg a nyíl, mint a zápor. Azon dombra lovgoljon Nagyságod! onnan mindent jobban ki lehet venni.

— Te vérzel, Abafi! — mond a fejedelem, megfordítva lovát.

— Hol? — kérde a hidegen.

— A válladon; hát nem érzesz semmit?

Abafi a vállára tekintett.

³⁸ A tüzéség parancsnoka.

— Kis karcolás, úgy hiszem. En sietek amoda! — mond hirtelen sarkantyúba kapva lovát.

— Jó is volt Abafinak megérkezte csapatjaihoz. Ezek egy sűrű török spahi³⁹-osztálytól megtámadva, hátrálni kezdtek.

Abafi ott termett.

— Ki mer itt hátrálni! — kiáltott, szaladó seregei előtt megállva. — Vissza, vissza! — s áttörvén a tömegben, megfordítá azt a spahik nagy veszedelmére, kik közül sokan a viadal helyén maradtak.

Minden ponton meg volt verve az ellenség, s kezdte sietve hátra vonulni.

Bátori ekkor érkezett Abafihoz.

— Mihály vajdával — mond — meg vagyok ma elégedve. Ő még vív; te pedig köttesd be sebedet! ha nem nagy is, a vérveszteség elgyengít, s karodra még szükség van.

Alig ejtė ki a fejedelem e szavakat, midőn Abafi lovastól összedőlt. Abafi hirtelen fölugrott.

— Isten hozzád, jó hív állat! — mond, — te megkaptad a magadét.

E pillanatban termett mellette egy csinos karcsú lovag; sisak-röstélya le volt eresztve, melynek tetején hosszú, vörös toll ingadozék; derekát ezüst ing földte, s ezen fölül szép tigris-kacagány lebegett; almás fakón ült a fiatal vitéz, melyet aligha nem láttunk már valahol.

— Itt a ló, ló helyett! — mond leugorva lováról, s a meglepett Abafinak kezébe tekerve lova kantárszárát, s míg ez rábámult, sietve távozott, a sereg közé elegyedve, s nem sokára eltűnt szem elől.

— Ki volt ez? — kérdé a fejedelem meglepetve.

— Ki volna, — felelt a kérdett, — Izidora, Villám!

— A Markó lánya? — szólt a fejedelem. — Istenemre! ez segítség a maga idejében!

— Mindig s mindig ő? — mond Olivér különös arckifejezéssel, melyben a bosszúság vegyült a részvét nemével, melyet magába akart fojtani.

Abafi s Izidora közt valóban különös viszony volt. Első találkozásuk után úgy láttuk, hogy ők talán igen is szoros viszonyban álltak. Hogy Abafi visszavonta magát Izidorától később, több okunk van gyanítani; a kolozsvári téren hozzá intézett szavai Izidorának bizonyítják ezt, s az őnmaga nyilatkozása is a fejedelem előtt. S mégis e szenvedélyes teremtés, visszaidéztetése után is, mily forrón ragaszkodott hozzá, mily béketűrőleg szenvedte idegenkedését, mely őt bizonyosan mélyen sebzé; mindezt nemcsak szerelemből, hanem hálából is, azon lény iránt, ki őt az élethez köté, s aki példátlanul szeretett fia iránt kegyes volt. Abafi úgygyszólván, nemcsak életét mentette meg, hanem neveléséről s jövődő sorsáról is gondoskodott, s ezt nem gyámnoki felsősséggel, hanem atyai s testvéri indulattal. De Izidora szereté is Abafit oly forrón, oly öntagadólag, oly számítás nélkül, hogy ezen indulat őt szinte megnesemíté. Ez a könnyelmű, sőt vétkes teremtés, már tudá fölfogni lelkében azon gondolatot, hogy ily nemtelen lény Abafihoz érdemetlen. Ő, ki a tatárfejeket önkezével vagdalta le, ki atyjának vad cimboráival versengve ivott, játszott, tombolt: Abafi előtt szégyenlett boros poharat vinni ajkaihoz, kockát fogni kezébe, s illetlen szót ejteni ki ajkain s mind tetteiben, mind élete módjában volt valami, ami őt nemének szelédobb szelleméhez közelíté, ha nem is mindenben, amit ily élet neméhez szokottól, aligha mint lehető, kívánhatunk, ... de igen sokban.

Ő atyjánál növekedett föl férfiasan, vad férfiak közt. A pillanat ha-

³⁹ Lovas.

talma tévé őt bűnössé; alkalom s atyjának gondatlan engedékenysége okozá, hogy a bűn ösvényén haladt. Lelkében azon komoly meggyőződés, hogy ő jobb nem lehet, mint amilyen, azzal a daccal volt vegyülve, mely oly fel-tűnő azokban, kiket sorsuk öntudatlan s önakaratlan ránt le szennyes szenvedélyek örvényébe, kiknek szemek csak akkor nyíladoznak, s kik csak akkor érik el az életnek gondolkozó korát, mikor a világ, mely lelkeikben derült, csak aljas, visszahozhatlan tettek fekete sergét sugározza körül, s ha valóban nemes, erőteljes a lélek, mely ily mámból ébredéz, önmagát útálja s veti meg.

Mióta Abafit szerette, mindenkitől visszavonult; de az a gondolat, hogy Abafihoz érdemetlen, s hogy ez, ha valaha szerethetné őt, e szeretettel önmagát alacsonyítaná le, volt a féreg, mely emészté.

— Nem szerethet! — mondta olykor magában, — hiszen én magam útalom s gyűlölöm magamat. Ily iszonyú teremtés hogy álmodhatnék azon férfiú szerelméről, kit nincs asszony, ki megérdemlene!

— Mint férfiú, mint ember akarom becsülését, háláját megérdemleni. — Így tűnődött, s e föltét volt tetteinek vezércsillaga. — Csak egykor, ha ő a szerencsétlen Izidorát nem útálja, nem veti meg, ha hozzá illő nőnek karjai közt boldog leend, tudja meg, mennyire szerettem én!... Nem, nem! — mond kitörő könnyekkel, — akkor sem! hiszen ő megvetne, ő kinevetne. S ha mint hölgy, kinek pillanatnyi kegyét szerelem nélkül gondolá birhatni, útalatot érdemlek is: nem vagyok-e Villám, a barlangok arslánának rettegett leánya? — s nem vala e fölbátorítása önmagának ment egy nemétől az önértetnek, mely Villámban néha különbözött azon dőltyfőtől, mely nem ritkán homásolyosítja épen azon tetteknek becsét, melyek azt előidézik.

Abafi Izidorát nem szerette; ezt önmagának nyilatkoztatásából értették. De mi volt tehát az, amit ő Izidora iránt érzett? Előre a szép, csinos hölgy közeledése érzékeire hatott, s Izidora, ha kevésbbé nyílt s cselszövényesebb lett volna, alkalmasint könnyen elszédítheté Abafit. De ezen egészen sajátos teremtésnek lelkületében volt magát mindig úgy adni, mint amilyen, s így Abafi minden tettét s egész előbbi életét tudta. Nem csodálhatjuk, ha benne, bármi aljas ember voli is az Izidorávali ismeretségének első idejében, e nyilatkozások azon hideg visszavonulást okozták, mely többnyire könnyen ajánlkozó szerelmi kaland következménye. De a kis Zsiga szerföltött kedves volt előtte; előmenetelét, csinosb magaalalmazását, számtalan ügyességét magának tulajdonítá Abafi s méltán; a kis Zsiga az ő teremtménye volt: s a gyermek kifejezhetlen hálája s azon egyszerű szívéből özőnlő kedvkeresés, mellyel jóltevőjének úgyszólván gondolatát igyekezék kitalálni, oly tündérerővel bírt, hogy el nem tudott volna lenni nélküle. Föltéve magában őt boldoggá tenni, s e föltét mindig erős, mindig határozottabb lón az ő nemes, s már mondhatjuk, nagy lelkében. Izidora is érdekes volt előtte, egyrészt fiáért, kihez közös szeretet csatlá őket; másrészt önragaszkodásért Abafihoz, melyben valami oly öntagadó, oly számítás nélküli volt, hogy Abafiban baráti hajlandóságot és szánakodást idézett elő egyszerre, s — mely lelkének jól esett, mivel talán némi rokonsággal bírt az Abafi indulatainak jelen irányával; csakhogy Abafi azon gerjedtséget, kiválást a köznapi életből, s azon magasztaltságot nem Izidora iránt, kinek ha személyét kedvelte is, tetteit s előbbi életét útálnia kellett, hanem azon lény iránt érezte, kit fiatal keblének minden tehetségéből, s erejéből imádott — Cristierna iránt. Izidorának példátlan hűsége őt érdekessé tévé előtte: s nem csodálhatjuk, ha mindezen okoknak összes hatása, egyesülve a hála

oly nemes és gyöngéd érzetével, nagy, sőt mindig nevedő erővel bírt; annál is inkább, mivel Izidorának Abafivali társalkodása egészen más, szelídebb, asszonyibb nemű volt, mint amilyennek, másokkali érintéseiben e különös lénynek, valánk tanúi; s mivel végre Izidora szerfelett csinos, kecses-el teljes hölgy volt.

Ezen kissé hosszabb, de a történet tekintetében szükséges kitérés után, forduljunk vissza a fejedelemhez s Abafihoz.

Az ellenséges seregeknek visszavonulása után a fejedelem, számos vezéreinek és segédjeinek kíséretében, kik közt Bocskai, Kornis, Keresztúri, Abafi, Betlen s mások valának, igen vidáman tért vissza a táborba hol örömlövések s víg hanga várakozók reá s követőire.

A seregnek része a völgyben maradt, álmatlan szemekkel virrasztva a hosszú éji órákat által; néha-néha hallatszott egy lövés vagy csendes törtéte, a vizsgáló csapatok mozgását s jeladásait jelentő. A táborban minden nyugalomra sietett a napnak hosszú küzdése után.

HALA S HALAL

Abafi sátra elébe érkezett; számos cselédei álltak az előtt. — A fakó ma nálam marad — mond, leszállva s megveregette nyakát az Izidora lovának, — jól tartásotok! — Egy ölnyi csatlós átvevé a lovat; Olivér sátrába lépett. Nehéz, fehér s veres, négyenyűstös vászonból volt az, hat négyszögöl tágasságot képezett s finom török szövettel volt bevonva. A nyílással szembeni bal szögletében vonult el a tábori ág. Az ág fejét dagadó szarvasbőrpárna foglálá el, s a takaró széles, világoszöld köpenyeg volt; mellette két hosszas poggyász-zsák egymás mellé téve, s több rétbé hajtott török szőnyeggel fődve, pamlagot képezett. Ezzel szemben, földbe vert cövekektől tartott fogason, számos tükörsima fegyverei voltak aggatva.

Egy öreg cseléd állt a sátorban. — Egészen besötétedett már, Péter — mond Abafi, s levevé sisakját, — küldd el ezt a sok tátongó cselédet innen: egyedül akarok lenni veled.

Péter teljesíté a parancsot, s visszatért egyedül.

— Emeld ki e nehéz inget nyakamból — mond ura.

— Az úrfinak válla vérzik! — jegyzé meg búsan a szolga, — a vaszövet ketté van vágva.

— Várj — mond Abafi, leoldva kardját, — jobbról emeld... vigyázz... ne húzd sebesen... így. — Péter gondosan leemelte a sodronyínget nyakából:

— Szerencséje volt az úrfinak, ezzel az inggel, mert ketté esett volna vállperece. Vizet hozok; egészen összealudt vére a dolmányon.

— Magam is nehezen birom már a karom, de előbb levetem dolmányomat. — Ezzel gigombolá öltönyét fél kézzel.

— Uram! — mond Péter, — csöndesen lehúzáván jobbkarjáról azt: — a másik ujját jó lesz fölbontani; úgy tetszik, hogy válla földagadt.

— Nem bánom. Nem láttál senkit?

— Ma még nem; de azon köpönyegbe burkolt ember, ki tegnap betekintett a sátorba, nem jóban járt; s amíg utána ugrottam, a sűrűségbe vonult előttem s többé nem láttam.

— Villám volt.

— Arra megesküszöm, hogy nem ő.

— Hát ki? — szól Abafi, ágyára dőlve, — de erről később, most siess víz után.

A szolgál kiment, nemsokára vas edénybe vizet hozott s fekvő urának nagy gonddal áztatá karját. — A seb nem mély — jegyzé meg az inas. — De mégis jó volna az öreg Gyárfást előszólítani, ő nem igen messze van ide.

— Nem bánom; de előbb, ahogy tudod, kösd be; mert újra vérzeni kezd.

Péter tépett ronggyal jól-rosszul berakta a sebet, s fehér kendővel körülkerítvén azt, a sátorból kilépett.

Abafi egészséges könyökére dőlve hevert ágyába. A sátor nyílásán által látszott nem távol a tűz; s a táborban föl s alá járkáló őrk, s a had fiainak zsbongásuk, lónyerítés, fegyver-csörgetés, egyesülenek azon élénk hadi zajra, mely a katonai életnek oly eleven, lármás alakot ad.

Nemsokára Péter kilépte után a Villám fakója kapará a földet s nyerte harsányul künn. Egy csinos fiatal ember lépett ekkor a sátorba; zöld köpenyeg volt rákerítve, s fejét egyszerű veres süveg fődé.

— Te itt, Izidora! — kiált föl Abafi, — jó lélek! fakód épen jött haza, holnap visszavezettetem, ma még lakjék jól az én abrakomból. De mit hozott ide?

Izidora letévé köpönyegét, s a besugárzó tűz fakó fénye világítá csinos természetét, részvéttel közelíté Abafihoz. — Kegyed sebet kapott — mond, — s engem nyugtalanság hoz ide. Mély-e a seb? Istenem! hogy ezt mindjárt észre nem vettem, még a csatahelyen bekötöttem volna. Mennyi vér vesztetett el azóta!

— Nyugtasd magad! ... a seb csekély. Oldd le e köteléket, nézd meg; Gyárfás után küldöttem: de a te kis gyöngéd kezéd, hív lélek! jobban, szelídebben fog azzal bánni.

Izidora azonnal ruhacsomót vevén ki kebléből, azt a szőnyegre tévé, s a sebnek kötelékét gondosan leoldva, műértőleg s határtalan gyöngédséggel kötözé be azt újra. — A daganatra jó lesz e füveket megfőzetni — mond, egy csomóra mutatva, — reménylem, Gyárfás gyógymódotat helybenhagyandja. Ezt a párnát kissé fölebb emelem... Így, most csendesnek legyen! ... Fáj-e még? — kérdé, Abafira hajolva. — Egek! én oda vagyok! — kiált, egyszerre összedőlve.

E pillanatban sivított egy nyílveaszó Abafinak feje fölött a sátron keresztül; az első Izidorát találta.

— Hah! mi ez? — kiált Abafi, felugorva, — Izidora, jó lélek! mi lelt? ... Egek! te vezzel... Segítség!

Künn nagy láрма támadt; több szózat hallatszék s köztök vad káromlások. Abafi felölelte Izidorát, ki alig pihegé: — Az atyámat, oh Olivér! ... a fiam! ... egek! hogy kell meghalnom anélkül, hogy őt lássam! — Itt elállt szava s halálsápadtság futá el arcát. Abafi az ágyra helyezé.

— Megállj, lator! — szól egy ismerős hang a sátor előtt.

Abafi kirohant, Péter, Gyárfás s Betlen tarták torkon fogva a gonosztevőt, ki a sátorba lőtt, s nyílveaszóját, mint ki jól tudja a járást, egyenesen az ágynak irányzá.

— Ki vagy? — szól Betlen, — Olivér! találva vagy-e?

— Bár inkább én lennék! — mond Abafi a legmélyebb fájdalommal, — én sértetlen maradtam. Oh, jer Farkas! segíts; szegény Villám oda van, talán nem él már! ... S te, Péter, siess a Deli Markó sátrába; ott a völgyben van alant, jobbra, a fejedelem sátorához alig háromszáz lépésnyire; a

zöld lobogóról megismered. Vedd legjobb papírámat, siess! ... Ezen orgyilkost vigyétek Peredhez; életével felel róla.

— Izidora, oh! — mond dühösen a gyilkos, — Izidora, s nem te Abafi? — Oh, pokol! hogy hibázhaték így! ... Izidora! — rebegte, — te vagy találva? te, akinek életéért ezret vetnék poklokra! ... S te élsz Abafi? te, kire irányoztam nyilatmat. — S ki akará magát szabadítani az őt körül-fogó sokaságtól.

— Ez Dandár, — hangzott ki a sátorból alig hallhatólag. — Oh irtó-zatos! ... Hála neked, Isten! hogy engemet talált.

— Ne vigyetek! — mond Dandár, örült szemeket vetve maga körül, — hadd lássam egyszer még, egyetlen egyszer! ... Ah, Izidora! átkozott lettegyen az őra, melyben ívemet faragták! átkozott a kéz, mely azt feszítelte! s átkozott ezerszer te Abafi, kire irányoztam s kiért Izidorának kell vesznie.

Borzasztó volt Dandárt látni, kivel többen tíznél küzdöttek, s mégis alig bírtak vele.

Dandár a nagy erőlködésben lankadni látszatott, nem küzde többet; szemei kidagadtak, tajték borítá ajkait, alig szólhatott. — Ah! — mond, — álljatok meg, egy percig csak! látjátok, én csendes vagyok, mint egy gyermek; én nem teszek semmit! Kössétek hátra kezeimet — folytató, bánatosan körüljáratva szemeit s hátra tévé kezeit, — én türom, mint a bárány! ... Ah, csak még egyszer! vezessetek lábaihoz, hogy a port csókoljam le saru-ról, hogy még egyszer nyugodjék szeme rajtam, ha haraggal is. Ássátok ki egyik szememet, hogy lássam pillanatig a másikkal! aztán — mond vadon fölkapagva, — legyen a tietek az is!

Újra körülfogták Dandárt, s hurcolni kezdték a sátor elől; dühösen védte magát, nem kiáltott, nem ordított, egy bögés neme volt, ami mély torokhangon gomolygott ki melléből, rémitve s iszonyítva. Így tudták nagy bajjal távoztatni.

Abafi, Betlen s Gyárfás azon közben a sátorba léptek. Abafi leírhatatlan tekintettel függeszté szemeit Izidorára. — Oh, te hív, te jó lélek; érettem kell-e neked ily fiatalon elveszni! De nyugodjál meg, fiad az enyém, s enyém marad, míg élek! ... Oh, Gyárfás! mindenem a tied, ha megmented.

Izidora fölveté szemeit, valamit rebege, de érteni nem lehetett.

Gyárfás azonnal dologhoz látott. Csendesen emelé ki a nyilat oldalából. Izidora összeszorítá ajkait, de egy sóhaj nem rebbene föl azokról. Gyárfás megvizsgálta sebt s azt gondosan bekötözte. — A seb még gyógyítható — biztató Izidorát, — csak csendesen, kedves kisasszony! itt e cseppek enyhíteni fogják a seblázat is.

Izidora hitetlenül rázta fejét s kezét Abafinak nyujtá: — Erzem — mond, — hogy meghalok! Oh, Olivér, te élj! ... Isten hálát adok neked! ... Légy atyja Zsigámnak — folytató, alig rebegve. S azon hölgy, ki minden egyéb volt, midőn kopjáját robbantá ki, csak asszony nem; kinek ugar lelke csak férfi-örömet ismert, hölgy csak gyengeségeiben volt, oly szelíd, oly egészen női, oly érzékeny lön e pillanatban, s arcán oly gyöngéd kifejezés alakult, hogy benne senki nem ismerhete Villámra.

Olivér egy indulat-eleggyel, melyre nincs nyelv, függeszté szemeit a szép, most valóban nőileg szép hölgyre, megfogván kezeit. — Légy nyugodt! — mond lágy hangon, — reménylem, sebed nem halálos, csak légy nyugodt!

— Oh, fiam, oh, kedves Zsigám! kedves kis szőke fejecském a te szelíd,

jó szemeiddel..., Istenem! de távol, s milyen távol vagy tőlem! Ki fog téged oly hévvel szívéhez szorítani, mint én!

— Csendesen, kedves, jó lélek! kedves Izidorám! te élni fogsz; de mindenesetre Zsigának, az én Zsigámnak atyja lesz. Az Isten előtt ígérem azt neked esküim legszentebbekével.

— Oh, Olivér! a te Izidorád... a te fiad... egek!... a te Izidorád... én... a véres Villám... a név, rény, szemérem nélküli Izidora!... Ah, szív? repedj meg! légy üdvös nekem, oh, halál!... én éltem..., igen, oh, igen, én éltem!... — Lángolva emelte szép elhaló szemeit Olivérre, s keblére szorítá kezeit, s mély fohász emelkedék... nem kebléből, hanem lelkének izzó mélyéből, s pillái elfödék szemeit, arcán olvadékony halványság sápadt körül, s lehellete föl látszék akadni... ő elszenderült, vagy ájult, vagy meghalt. Márvány kép volt, melynek hideg vonalain látszék nemesültebb lélek lebegni.

Igy nyugodt ő. Olivér nyugtalan járt sátrában. — Gyárfás! — mond, — kívánj, amit akarsz, de mentsd meg őt! Egy kín fűzi össze minden idegeimet, oly hatalommal, milyet e szelíd indulatban nem gyaníték.

— Uram! — szólt Gyárfás halkán s komolyan, — legyen férfiú! szoktassa elméjét azon képzethez, hogy ő megszűnt élni.

— Megszűnt! — mond Olivér elhalványodva.

— Nem még — felelt Gyárfás, — de két óránál többet nem merek neki ígérni.

Abafi szótlán mereszté szemeit váltva Gyárfásra és Izidorára.

— Ily fiatal, ily keccsel teljes, ily hív!... s két óra! — mond mély érzékenységgel szavában — s érettem!... oh, ez fáj! és keserű nagyon.

— Talán jobb volt így — szólt Betlen, kezét nyújtva Abafinak. — Te szeretted, igen, Olivér, ne tagadd, te szeretted! s mire vezethetett volna ez?... Ő boldog! fiát elfogadtad; utolsó óráit közeledben tölti, a kedves, érdekes teremtés!

— Farkas — te kegyetlen vagy, hideg okosságod e borzasztó perceken szívem metszi át. Szerettem vagy nem, mit tudom én azt most... Egy atya, egy barát vesztesége irtózatos! S mi minden érzés, egybehasonlítva azon példátlan ragaszkodással, melyet e szerencsétlen bizonyított irántam! Te szívemet ismered, barátom! tudod minden redőiben titkát, s mit önmagam előtt rettegek fölnyitni, tárva áll előtted. Igen, szerettem, mint jóltevőt a leghálásabb szív szerethet, mint barátot a legforróbb barát, s éltem hosszú évei nem lesznek képesek elfelejtetni velem ezen egészen eredeti teremtsést!

A szőnyegre ült Olivér, közel Izidorához: testi fájdalma, sebe el volt feledve; néma, szótlán tűnődés nehezkedett lelkére.

Izidora szunnyadni látszék, Betlen eltávozott, az orvos maradt egyedül Olivérrel.

Abafi fölkelt. Ugy tetszett, mintha valami fontos tárgy foglalná el elméjét: egy helyre szegéz szemét... s különös, hogy arcán néha-néha örömsugár villant keresztül. Nemesnek, szerfölött nemesnek kelle ezen örömek lenni: mert az Abafi arcának kifejezése oly nyugodttá, oly érdekteljessé vált, aminő talán sohasem volt.

Olivér az orvosnak kezét ragadta meg. — Gyárfás! mondja kegyed, nincs-e semmi remény többé az Izidora életéhez?

— Nincs!

Abafi sóhajtott. — Mit gondol? — folytató, jelentő vizsgáló tekintet

vetve Gyárfásra, — nagy öröm árthatna-e, siettetné-e halálát?

— Neki csak percei vannak hátra; s én azt hiszem, hogy öröm inkább nyújtani, mint rövidíteni fogja ezen percek számát.

— Tökéletesen hiszi-e ezt kegyed?

— Amennyire ember lehet valamiről bizonyos, igen — felelt Gyárfás, figyelemmel meresztve szemét Abafira. — De én nem tudom fölfogni, mi lehet azon öröm, melyet számára készít kegyed.

— Mégis, mégis — sóhajtott Abafi, s ezzel kilépett a sátorból, parancsot ada egy csatlósna, ki azonnal elsietett.

Izidora eszmélni kezdett; arcán csendes, nyugodt komolyság volt; kezét nyújtá Olivérnek.

— Atyja Zsigámnak! — mond lány, ércetlen hangon, oh, tedd őt boldoggá!... Egek! hogy őt nem láthatom most utolsó órámban!... Elválni az élettől anélkül, hogy gyenge karjai nyakamat átöleljék!... anélkül, hogy kis szájacskája rebezné: Anyám!

Olivér közeledett hozzá, megfogá kezét, a legérzékenyebb hangon kérdé: — Érzesz-e fájdalmat, Izidora! jó lélek, könnyebbülsz-e?

Izidora könnyel telt szemét emelé Abafira. Valami kifejezhetetlen báj volt e tekintetben. — Ah, te jó — rebegette, — érzem, minő gyöngéd, minő boldogító azon érzékeny figyelem, melyet irántam mutatsz, Olivér! Nekem nincs fájdalom; csak egy: ... három lénytől szakadni ... oh ez fáj! Atyám is késik.

— Nyugodjál meg, Izidorám! Ő jön, s nem akarod-e, hogy őt meglepjük valamivel, mi talán bánatát enyhítené?

Izidora figyelmeztet. — Meglepni? — kérdé, — hogyan? ... Ah, az ő fájdalma irtózatossá lesz!

— Izidora! — mond Abafi, lelkes tekintetét nyugtatva a beteg leányon, részvéttel teljes hangon, — tudsz-e nagy örömet elbírní?

— Örömet? egek! talán fiam? — mond, s arcát lángoló öröm sugárzá körül.

— Nem! — felelt Abafi, ráhajolva, — fiad az én fiam! ő boldog leány! s talán érzékeny szíve megrepedne, ha anyját így szenvedni látná. Ő nincs közel ... s ez talán jobb így.

Izidora elnémult. — Igaz — mond kis szünet után, — én kegyetlen valék vágyammal, őt sírni látni ... oh az elébb ölné meg!

— Nem volt-e valaha egy titkos óhajtasod. Izidora! vizsgáld meg lelkedet, s el tudnád-e bírni annak teljesülését?

— Nem, nem! — mond Izidora, tagadólag intve fejével, — nem olyan, mely rögtön teljesülhetne.

Olivér szívéhez szorítá kezét Izidorának; szava elállott, mintha nem merné vagy nem tudná kimondani, ami a lelkét hullámoztatja.

Izidora bámuló tekintetét függesztett reá.

— Izidorám — folytatá Olivér, — legyél nő! adj atyát fiadnak, s engedd, hogy nevemet viselhesse azon lény, kinek annyi hálával tartozom ... légy nő! — s lehajlott rá s egy csókot nyomott ajkaira, s az érzéstől elfogódva némán tekintett reá.

— Oh! — mond Izidora, s két kezét szorítá keblére, s szeme égnek emelkedett. Nem szólott, úgy nézett, mint akit tündér ige levarázsol, mint a vak, kinek orvos-kéz nyitja meg a szép világ ragyogványát.

— Te hallgatsz! — szólt Olivér, simogatva homlokát.

— Igen, igen — kiált föl Izidora — nem csalt meg szívem, midőn azon férfiút imádtam, ki így égi angyalként áll előttem! Te Erdélynek leg-szebb, leglelkesebb fia! te Abafi, kiért ezer szív eped, kire ezer szív vágyik..., te tudnád ezt tenni! érettem, nyomorultért, ki oly távolságra állok tőled, mint kelet nyugottól!

— Csendesen, kedves — nyugtatá Olivér.

— Nem! — felelt szenvedélyesen Izidora, — hallja az egész világ, hogy Abafi Olivér az emberek legnemesbike!... Oh, Olivér, eltaláltad; igen is, volt egy titkos vágy keblemben, de oly titkos, hogy magam is e pillanban találtam rá.

Az orvos közeledett.

— Nem jó lesz — mond, — a sok beszéd most, kedves kisasszony!

— Olivér! — szólt Izidora, — lehetséges-e? Oh, ez álom, úgy-e?... Olivér az enyém! az én férjem!... hát nem vagyok többé kirekesztve a világból?... sorban állhatok azokkal, kiknek azon lehetőségért, hogy rád számolhassanak, egy hosszú életet adtam volna?... A tied, oh! — mond könnyek közt görcsösen nevetve, — Abafiné!... Fölléphetni a világban ily férj oldalán, s büszkén nézni le az első királynéra; s mindezt annak köszönhetni, kit imádok, ki előttem Istenként áll, magasan kiválva mindeknek fölött.

— Én ártottam neked e nyilatkozással — szólt Abafi, megragadva kezét mély részvétellel, — ah, csendesedjél, nehogy magamat vádoljam, hogy azzal hirtelenkedtem.

— Nem, nem! — mond szenvedélyesen a hölgy, — nem halok meg! én élni fogok!... Látod, minden fájdalom megszűnt!... Én ölelni fogom fiamat; én leszek a legirigyletebb, a legboldogabb nő, oh, Olivér! — mond alig hallhatón, s körülfoná karjait nyakán, s kebléhez voná őt, s lázas forró arca könnytől ázottan olvadt képéhez.

Igy szorítá Abafit magához, és mindig szorítá, s szemei bezáródtak, ajkai elsápadtak, jégsúllyal feszültek karjai Abafira, ... Izidora nem volt többé!

— Ah, én megöltem! — kiált föl iszonyodva Abafi, ő meghalt!... Oh, Gyárfás, mit cselekedtünk! — folytatá, fölkelve, s kezeit szemeire tapasztva.

— S kegyed vádolhatja-e magát? — nyugtatá Gyárfás égbe emelt szemekkel, összetevén kezeit. — Ő neki meg kellett halni! nem volt mentés, ezt bizonyíthatom; s kegyed a mennyet varázsolta elébe; ő soha boldogabb talán nem volt, mint ezen órában.

Némán állott Abafi a szép halott előtt, s világa a fájdalomnak hevert ólomsúllyal szíven... Kevés időre e szívrázó jelenet után belépett egy tisztas szerzetes azon csatlósnak kíséretében, kit előbb elküldött Abafi... Kezét nyújtá neki Olivér: — Későn, atyám! — szólt, a halottra mutatva.

Ló-tombolás hallatszék kívülről, s letoppanása egy nehéz testnek. — Ez a barlangok arszlána — mond Abafi, Deli Markó!

(A következő fejezet címe: A KIS ZSIGA. Ebben Deli Markó köszönetet mond Abafinak Izidora iránti nagylelkűségéért, egyszersmind egy titkot közöl Abafival, azt t. i., hogy a kis „Zsiga” voltaképpen nem az Izidora gyermeke, hanem a Mikola Margit, tehát igazi neve Gyulafi Bálint; míg élt Izidora, addig féltve őrizte ezt a titkot Deli Markó, hogy Izidora meg ne sejtse az igazságot. De most már nem volt miért tovább titkolódnai, — s az eszményi jellemű Mikola Margit az Abafi iránti reménytelen fájdalomáért boldog kárpótlást, boldogító életcélt kap, elveszettnek hitt s most megtalált fiában.)

A fejedelem a sátrába összegyűlt hősöknek tudtokra adá, hogy seregeit haza vezeti. A törökök a Dunán átköltöztek, s ő azt hitte, hogy mostanra eleget tett. Voltak sokan, kik szándékát hátrálni óhajtották, s ezek közt Abafi is, ki bármint vágyott élte napjának, a szép Cristiernának közelébe juthatni; de jelen szerencsében a magyar- s oláhországi seregeknek, jobbnak ítélte a vasat addig verni, míg meleg.

A habozó, változékony Bátori megunta a táborozást, s visszavágyott Erdélybe: nem hogy ott állandóul maradjon, hanem inkább, hogy egy régen szívébe rejtett vágy teljesülésén dolgozhassék az udvarában létező számos olasz urakkal, kik előtte oly érdekesnek festék Olaszországot, s oly nyugalmasnak a bibornoki méltóságot, melyre titkon mindig vágyott.

A seregek elindultak, s nemsokára a fejedelem is, az Abafi, Bocskai, Keresztúri, Kornis Gáspár és Betlen kíséretükben, Erdélynek határiba lépett.

Erzések ezrei ostromolták az Olivér keblét. Izidora halála mélyen sebzé hálás szívét. A Mikola Margit boldog meglepetésének előérzete hathatós ír volt beteg kedélyére; de azon úrt, melyet lelkében érzett, nem tölthetné be egészen. Ő szeretett, remény s kinézés nélkül. Amit Izidoráért tett, vagy inkább tenni akart, valamint elébb a táborban, úgy később Erdélyben, sokképen ítelték. A nagy többség meg nem foghatá őt, bámulta kárhoztatva, bámulta jóváhagyva. Ki lelkületét egészen ismerte, nem csodálkozott rajta: neki így s nem másként kelle s lehet cselekedni. Margitot, s Cristiernát az Abafi tette fölmagasztalá. A női szívnek sajátja, ily elhatározások becsét helyes szempontból felfogni! ... Gizella hallgatott, de szívének mélyében szólt egy hang: boldog Izidora.

Minél inkább közeledtek Fehérvárhoz, hol jelenben Cristierna tartá udvarát: annál inkább feszíté Abafinak keblét azon kétes kín s kéjvegyület, mely szívének jelen helyzetében igen is megfejtethő; hogy találja ő Cristiernát, ha a lelkes, erényes nő, már áttekintvén őt, már gyanítván szenvedélyét, nem fogja-e hideg távolságban tartani! S — ha igen — mond Abafi, — ám legyen! az ő képe szívemben fog élni örökre! s nincs az az áldozat, melyet érte nem tennék. — S valóban, oly egészen szellemi, oly fellengző volt hódolása, hogy állításán nem kételkedhetünk.

Megerkezett végre Bátori, győzelmeinek fényétől dicsőítve, s az erdélyiek méltánylói a hős s vitézi tetteknek, a multat feledve, kétszerezett figyelemmel s hódolattal fogadják ifjú fejedelmöket... Cristierna hódító nyájassággal jöve elébe, ki őt udvariasan, de hideg tartózkodással üdvözlé. Amennyire sebzé szívét e nem érdemlett visszaidéző bánásmódja férjének: annyira akará s tudá azt rejtteni; s ki az ő anygali arcának nyájas, vidám kifejezését látta: őt boldognak vélte magát.

Oththon Abafi épen találta s egészségesen a kis Bálintot, nem Zsigát többé. Udvari lelkésze nem győzé eléggé a bájos gyermeknek előmenetelét, igyekezetét dicsérni... Abafi s Deli Markó, ki őt kísérte, minden bizonyítványokat a kis Bálint sorsáról megszereztek. Abafi mindent úgy talált, miként azt neki Deli Markó elbeszélte. Nem volt több kétsége; s így elbúcsúzott Markótól, ki zordon seregéhez tér vissza, ellenségesen magával s a világgal... Abafi pedig Fehérvárra sietett s magával vitte a kis Bálintot, kit előbb kimélve tudósíta mindenről Bálint vélt anyját sze-

^o Nem remélt, váratlan, meglepő.

rette; Abafihoz leírhatlan hajlandósággal ragaszkodott; nem csoda tehát, ha új helyzetének ismeretlen boldogsága vesztését vele nem felejtethet. A gyermek bús, örömtelen volt, s mindig Izidorát sóhajta vissza. — Ki fog engemet — mond Abafihoz simulva — úgy szeretni, mint ő! ki anyám volt, igen anyám inkább, mint valaha más az lehetne!

A hirtelen örömek hatása még zöldebb emléken volt hősünk előtt, minthogy Margittal boldogságát hirtelen s váratlan merné megismertetni, ki jelenben Gizellának látogatására, atyjával, a vidám, öreg Mikola Miklóssal, Fehérvártt volt.

A gyermeket Abafi elrejté, s első látogatásakor Margitnál csak arra figyelmezteté, hogy fiának születésekor keresztalakú jegye volt vállán, mely később eltűnt: s nem lehet-e gyanítani, hogy a gyermek elcseréltetett.

Margit ezen észrevételen nem kevésbé ütközött meg; de azzal végzé feleletét, hogy fia karjai közt végezé életét, s hogy az ily jegyek sokszor szűnnek vagy változnak meg.

Másnap Abafi újra előhozta a dolgot, hozzá adván, hogy neki gyanúja van, hogy e csere valóban megtörtént.

Margit figyelemessé lön. — Abafi! — kiált fel, — ily reményt gerjeszteni anyai kebelben anélkül, hogy valósulhasson, kegyetlenség! Ah, ne szóljunk erről többet! ily boldogság... egek!... ily mennyei öröm nincs földi életre számítva!

— De ha meg is valósulna! — mond Abafi, — s általam?

Margit fölugrott helyéből. — Oh, Olivér! — rebegte, — nem, nem! hiszen ez lehetetlen.

Igy halkan szoktatván elméjét a valósághoz Abafi, kímélve s vigyázva az egész titkot közlé Margittal.

Az ő örömét leírni ki tudná? Egy új világ nyilatkozott előtte: ő anya volt. S midőn a bájos, érdekes gyermeket szorítá kebléhez; midőn arcában férjének s önvonásait feltalálta; midőn ezer csókkal illette vállán a keresztalakú jegyet; midőn mindent... mindent megtudott, s a mult szenvedései összeolvadtak a jelen gazdag boldogságának melegétől: ő akkor mennyben volt! — Nincs kíváнатom több az életben! — mond örömtől elragadva, s égnek emelve könnyel tölt szemeit, voná keblére gyermekét. — Ah nem! — folytatá könnyek közt mosolyogva s kezét nyujtva Abafinak, — van még egy! egyetlen egy, annak boldogsága, ki a menny üdvét varázslá életemre! aki arra oly érdemes!

Mikola unokájának szerfölött örült; s nemsokára a történet egész Erdélyben tudva lön.

A kis Bálint új helyzetét szerető nagyatyjának s az őt imádó anyának ápoló karjai közt könnyen megszokta. Ő gyermek volt; s nemsokára oly édesen, oly szeretettel mondá Margitnak: „anyám!” mint egykor Izidorának.

Míg Abafi a Margit boldogságát meleg szorgalommal eszközölé: a fejedelemszonynak gyakran vala közelében, s többször látta Gizellát is, anélkül, hogy iránta többet érezne, mint azelőtt. Cristierna mellett Abafi gondolni sem tudá egyebet, csak őtet!

Néhány nappal azután, hogy a kis Bálint születése világosságra jött, Bátoriné, kinek magaviseletében maga iránt semmi változást nem tapasztalt Abafi... őt magához hivatá.

Láttuk, hogy Fehérvárt utolsó létekor a fejedelemné nem hivatá őt oly sokszor, s nem bízá meg annyiszor, mint azelőtt. Kétszeres vala tehát

öröme e parancsnak vételekor, s ő a szerelem szárnyain sietett a fejedelmi hölgyhöz.

Olvasó-szobájában találta Cristiernát, pamlagon ülve; arca nyájas, de komoly volt. — Isten hozta, lovag! — mond a fejedelemné, — közelebb, közelebb! — S valami oly mondhatlan báj volt egész alakján; oly szelíd, s nyájas volt tekintete, hogy Abafi elragadva s elmerülve állott szótlán előtte.

— Nekem — mondta Cristierna, kevésbé vontatva, — egy kérésem van a kegyedhez.

Abafi hallgatott! de arca kifejezésében olvasható volt azon készség s öröm, melyet Cristiernának kérése idézett elő. Úgy tetszék neki, mintha ő soha ily kegyes, ily égien nyájas nem lett volna iránta.

— A kérés fontos! — folytatá kis szünet után, mosolyogva függesztve szemeit Abafira.

Olivér hallgatott, arcát öröm lobogta körül, mintha mondaná: mennyire boldogítja egy fontos kérésnek így előre bizonyos teljesíthetése.

— A kegyed hallgatása — szolt Cristierna, — kérésem teljesítését biztosítja; de mondatlan s előre is igéri azt kegyed?

Abafi szenvedélyes „igen“-nel felelt.

— Bárminő nehéz, bárminő életre ható legyen? — folytatá szemeit mindig figyelemmel szegezve reá Cristierna.

— Minél fontosabb, minél nehezebb: annál nagyobb örömmel! — viszonzá a kérdett mérsékelt hangon, mintha indulatait kívánná fékezni.

— De — mond tovább Bátoriné, — ha a kérés egészen váratlan, — ha kegyednek terhes teljesítése, ha keresztülvágja minden élet tervét: ha...

— Ha lehetetlen! — felelt Abafi szenvedélyesen, — lehetővé teszem, kegyelmes asszonyom! Én készen állok! kijelentése a parancsnak s teljesítése egy!

— Nem parancs — igazítá ki szelíden a fejedelmi hölgy, — de egy óhajítás, melyet szívem megszokott lehetőnek, teljesülhetőnek hinni, mely engemet boldogítna! s hiszem, a kegyed boldogságát is eszközzendő lenne egykor.

— S mi az? asszonyom! ah, szóljon Nagyságod! hogy készségem, óhajításainak teljesítésében, legyen bizonyítványa: minő forrón, minő teljes szívemből vágyok megnyugtatóra valamit tehetni! bárminő váratlan, bárminő széttrő éltémnek minden tervét, bárminő ellenemi legyen... szóljon!

A fejedelmi hölgy gondolkozni látszatott: pír futá el arca havát; nem minden megindulás nélkül szolt, rebegve: — Abafi! én kegyednek jó, szerfölött érdekes, szeretetreméltó nőt választottam.

Abafi elhalványodott; sötét komolyság borítá el homlokát hirtelen, s volt valami szinte szemrehányó, szinte feddő arcának szép vonásain. Ily ajánlást attól hallani, kit imádunk, s ki épen ezen ajánlás által határozott visszaidézést jelent ki; még akkor is fájdalmas és keserű, midőn szerelmünk viszonzatlan, s mikor azt annak tárgya nem is gyaníthatja!... Ilyen helyzetben volt Abafi. Cristiernának a legszívesb, a legrészvevőbb hangon tett ajánlata sérté, sebzé Abafit. Önmaga kárhoztatta szívének hullámlását; szégyenlő, hogy így elhagyá magát áltatni indulatitól... Tudta, értette: szenvedélye minő merész, minő helytelen; s még sem tudta meglepetésének oly hirtelen ura lenni, mint máskor; érzette mélyen szívében, hogy szerelme tiszta, szenvedő, öntagadó; hogy nincs abban semmi, ami egy égi szerafot is sérthetne; s mindennek meggondolása őt szótlán odabámulásba süllyeszté.

Cristierna elhallgatott, vizsgáló tekintetét jártatva az ifjún. — Kegyed elnémult! — mond végre; s nem volt e kifejezés egészen célzás nélküli.

— Kegyelmes asszonyom! — Ez volt mind az, amit Olivér mondani, vagy inkább rebegni tudott.

— S oly nehéz Abafinak — így fogta föl a beszéd folyamát a kis szünet után Bátoriné — oly kíváncsiat létesíteni, mely az én megnyugtatósomra szolgálna! — A hölgy elpirult, mintha többet mondott volna, mint akart.

Abafi nehezen lélekzett; egy helyre voltak szemei függesztve, belső harc emelé keblét, s arcán viharos tüntető elő lelkének hullámozását. Cristiernának utolsó szavai kitüntették, hogy őt áttekintette, hogy vétkes, de nem... nem vétkes, csak helytelen szenvedélye nem titok többé... Oh, finom ilyes esetben az asszonyi tapintat... Láng borítá el arcát; fél térdre hullt a nő előtt, s azon hirtelen elhatározással, mely Abafinak sajátja s vonása volt, midőn egy nagy tetterre szánta el magát, de csak olyanra, melynek nemes voltát átlátta, s mely elveivel összhangzásban volt... felelt fölkelve (mert letérdeplésekor feddő tekintetével találkozott Cristiernának):

— Kegyelmes asszonyom! parancsa meglepett inkább, mint mondanom lehet és szabad, — tevé alig hallhatólag hozzá, de, mivel az én imádtott, az én mélyen tisztelt uralkodónémtól jó: nekem csak egy feleletem lehet.

— Lehet? — mond Cristierna, kérdőleg függesztve szemeit Abafira, s tekintetében valami volt, ami bizonyítá, hogy a kitételrel nincs megelégedve.

— Van! — felelt Abafi elhatározottan.

Kis szünet lőn, melyben mind Cristierna, mind Olivér mély gondolatokba voltak merülve.

— Abafi! — mond Cristierna, nem egészen erőltetés nélkül mosolyogva, — s kegyed nem is kérdi, ki az, kit választottam?

— Akárki legyen! — felelt Abafi — Nagyságod választá őt; én nyugodt vagyok! — De arca kifejezése cáfolni látszék állítását.

A fejedelmi nő bájjal teljes hangon folytatá:

— Remélem, Abafi! hogy választásom meg fogja tetszését nyerni. Azon hölgy, kit ily jeles levente élete társául választottam, fogadott leányom! s érdemes minden tekintetben ily férjre. Ő — folytatá rövid szünet után, figyelemmel tekintve Abafira — az én kedves, jó Gizellám!

Abafi nem felelt. Arcában legkisebb változás, legkisebb árnyéklata a meglepetésnek sem volt észrevehető. A fejedelmi nő akárkit nevezhetett volna, neki mindegy volt e pillanatban... Azon hölgynek, kit imádtott, parancsát teljesíteni: ez állt előtte; minden egyéb semmivé olvadt e gondolattal szemben.

— S hogyan? — szólta Cristierna — kegyed hallgat? helytelen-e választásom?

— Gizella szeretetreméltó gyermek! s Nagyságodnak — mond Abafi magasztalt, de szenvedő hangon — fogadott leánya.

Cristierna lesüté szemeit. Annyi elszántság, annyi bánatos, s annyi jelentő volt az ifjú szavaiban, hogy szívét önkéntelen elérékenyülve érzé. — Abafi! — rebegte mondhatlan lágyssággal hangjában — én a kegyed boldogságát akarom, s e bájos gyermekét is! Ő kegyedet szereti! ezt tudom... Igen szereti! fiatal szívének egész első zsenge lobogásával; s kegyed... egy szép előérzet jósolja nekem... boldog leend!

Abafi sóhajtott; lelke nem hihetné, nem gvaníthatá e boldogságot.

— Remélem — folytatá Bátoriné bizodalmas hangon, fölkelve s közelítve az ifjúhoz, — remélem, sőt számolok reá, hogy kegyed ezen óhaj-tásomat egészen magához illőleg fogja teljesíteni, amint azt fejedelmi házunknak leghívebb, legtökéleteseb leventéjétől egyébként nem is vár-hatom.

Kézcsókra nyújtá a szép angyali hölgy kezét Abafinak, ki azt gyön-géden voná ajkaihoz. — Holnap kegyedet, mint Gizellának, az én Gizel-lámnak — mond észrevehető célzással s hangnyomattal — völegényét fogom viszont látni!

Abafi mélyen meghajtá magát, s szótlán távozott.

GIZELLA.

Másnap reggel Abafi Mikola Miklósnál volt. A két férfiú együtt beszélgetett... Mikola Miklósnak örömtől lángolt arca; Abafi csendes, vidám s nyájas volt, mint tőle, ki indulatit fékezne tudá és szoká, ki félig semmit sem tett, lehetett várni.

— Gizi! — mond Mikola Miklós, vidáman beszólva a szomszéd terembe, — Gizi! jó gyermek, jer ki egy szóra!

Gizella kilépett.

Mikola Miklós szívéhez szorítá őt. — Kedves jó angyalom! — szólt, — bár szívednek, amit mondani akarok, szintannyi örömet okozna, mint nekem!

Gizella meglepetve emeli szemeit Mikolára.

— Gizi! — folytatá ez, megcsókolva homlokát vidáman, — én jó hírt mondok neked, melynek minden leány örül!... Találd el, Gizi! — foly-tatá megcsipkedve arcát.

Valami kétes előérzés lobogta lángjával körül az érdekes hölgynek arcát. — Bátyám! — mond az ő kedves hangján, — mindig enyeleg: én nem tudok találni. — Gizella földre tekintett, ajkai körül csendes mosoly vonult el.

— Kérő van a háznál! — kiált fel kiömölve az öreg.

— Oh! — sóhajtott Gizella, fülhegyig fölpirulva s újra elhalavá-nyodva.

— Te hallgatsz? — kérde Mikola.

— Én nem megyek férjhez! — felelt Gizella komoly csendesen.

— Soha? — mond vígan Mikola, mint aki tervének sikerén nem két-kedik.

— Kedves, jó Gizellám! — szólt Abafi. — Oly fontos, oly elhatározó kérdésem van az én szeretetreméltó Gizellámhoz, hogy azt igen komolyan kívánom tenni. — Tőlem — folytatá nagy szívességgel hangjában — tudja meg azt, nem mástól, s feleljen nyugodtan s meggondolva reá! Ha reméli, hogy velem boldog leend, ha szíve szabad: én az enyémet kezemmel együtt ajánlom azzal az ígérettel, hogy éltem legszebb s legkedvesebb kötelessége leend, ily szeretetreméltó hölgyet boldogítani.

Gizella ingadozott lábain. — Kegyed, Abafi — mond meglepetve s alig hallhatólag, — Olivér! — tevő a leglágyabb, szinte dalhangon hozzá, — s mi szülheti e hirtelen elhatározást?

— Képedből látom — mond Mikola kifakadva, — hogy te szereted Olivért. Gizim! kósarat ne adj! nem szabad adnod! Jer! — folytatá élénk vidámsággal, Abafihoz vezetvén őt, s az ifjúnak karjai közé adván, — ti

egymáséi vagytok! hiszen, — erősíté kezét dörzsölgetve, s gyönyörűséggel legeltetve szemeit a szép páron, az nem is lehet másként!... Jer, Margit! — szólítá meg az épen belépő Gyulafinét, — jó leányom, jer! végy részt örömkünben; Gizimnek férje van... Olivér!

Az öreg Mikola magán kívül volt örömben; s mindezt oly hirtelen, oly élénkséggel tevő, hogy amíg Gizella észrevelte: az Abafi karjai közt volt. Minden álomnak tetszett neki; de az álom égi volt, s mint aki fölbredni fél, simult némán az ifjú keblére.

Egy könnyecsepp csillogott Margitnak szemében. Ő szótlán szorítá Gizellát szívéhez, a nemes lélek!

Egy kérdésünk lehet még; ha boldog volt-e e házasság?

Abafi Cristiernát szerette. Láttuk, hogy e szerelemben valami lovagi s regényes magasztaltság volt. Ő hölgyeért egészen e szellemben áldozta fel magát, boldogítá azt, kit éltének csillaga, Cristierna, vezeté karjai közé, kit magáénak, kit leányának nevezett, kinek boldogsága őt megnyugtató.

Abafi hitte, hogy Cristierna előtt szerelme nem titok; s mennyire volt e hiedelem valószínű, az előbbiekből világos. Az erényes, lelkes nő őt áttekintette végre, mert női gyöngéd tapintat előtt férfi-szerelem, bárminő rejtett, titok soká nem maradhat, s így célzása volt az ifjú lelkének más irányt adni. Gizellát szerette, egynek a legérdekesebb teremtsékek közül tartá; hogy Abafi szereti, tudta. Ismerte Cristierna Olivérnek regényes ragaszkodását személyéhez, s hitte, hogy azon szenvedelem, mellyel iránta viseltetik, más viszonyok közt talán szelídebb lobogású leend... végre, hogy oly szerfelett érdekes lénynak közelében, mint Gizella, ki még e felett Abafit imádja... idővel másnak fog helyet adni.

Abafit annyi körülményekben láttuk már, hogy gondolkozását egészen ismerjük. Láttuk, miként lón aljas, minden rosszra hanyatló emberből halkkál kiválólag feltűnő, minden tekintetben nemes, érdekes és tiszteletre-méltó férfiú; miként vált benne e szép irány a tökélyre, magasztalt felleleggessé, egy regényes, reménytelen szerelem által; minő késszé tevő őt e regényes szerelem, éltének boldogságát oda áldozni! de láttuk azt is, hogy Abafi mennyire embere szavának; hogy ő félig nem tesz semmit; hogy a hála s kötelesség érzetének minő hatalma van szívében. Mindezt tudva, könnyű lesz megfognunk, hogy ő, ha nem is boldog előre, de nyugodt volt. Szerencsésé tenni a Cristierna fogadott leányát, minő szép hivatás! így gondolá! jóvágó tekintetet nyerni attól, kit oly mondhatlanul szeretett s becsült; s kötelességét tenni, még pedig nem félig, nem éreztetve, hogy csak azt teszi, de egészen s hozzá illoleg!... ez vala azon szép, azon nemes pálya, mely előtt állott.

S mily sokszerűen könnyíté ezt Gizella, kivel lehetetlen volt ily szoros s gyöngéd viszonyban állni anélkül, hogy neme e rokonérzetnek ne fejlenék ki a lélekből.

Abafiról, miként őt ismerjük, azt kell hinnünk, hogy Gizella iránt figyelmes, részvéttel teljes, lovagi tisztelő volt inkább, mint férj egyelőre; s mivel szövetségüket a szerelem édes, tiszta előévezetei nem előzték meg, ezeknek öröme, bája s újsága Gizellát házasságában boldogítá.

Gizella egy volt Erdély legtökéletesebb hölgyei közül. Őt sokszor s közel kellett látni, hogy azon tiszteletet idézze elő, melyre annyira érdemes volt. Tetteiben, nem szavakban tűnt fel az ő lelkülete. Tisztaság, szerénység: ez a két szó festi őt egészen. Ő Abafit szerette úgy, mint nem más; s annyira tudta magát hozzá alkalmazni, annyira szenvedélyeit, szokásait,

szinte gondolatját kitalálni, hogy férje mély részvét s hála nélkül nem tekinthet ezen ártatlan, tiszta angyali teremtet.

Láttuk, hogy Gizella minő félénk volt, őt minden kis rémülés leejtő lábáról. Ez a férfias, bátor Abafinak nem lehet inyére, bár azt gyöngédsége nem engedé soha nejjével éreztetni.

Gizella a világot lóra nem ült volna. Ki írhatja le Abafi meglepetését, midőn egykor vadászatról térvén haza, legelevenebb paripáján gyönyörű neje vágata elébe.

Igy halkkal szorosabb s szorosabb lőn azon érdekes szövetség, mely őket közelíté egymáshoz.

Abafinak egykor követségbe kelle menni Bécsbe. Távolléte a szép Gizellától oszlata él a homályt végkép lelkében. Érezte, mennyire szükségessé lett neki Gizella; érezte a boldogságnak első tiszta, minden fellegzéstől ment örömeivel, hogy Gizellát szereti. A regényes magasztaltság elmúlt! Gizella honosítá Abafit az életben; s most vált belőle azon feltűnő, érdekteljes férfiú, ki mennyire ember tökéletes lehet, magáról elmondható, hogy ... az!

Abafi boldog volt. Mikola Margit fiának élt; tanúja volt naponkint az Olivér és Gizella boldogságának; ő nem ismert több vágyat; ő Abafit holtig szerette. Oly tökéletes lény, mint Margit, csak egyszer szerethet. De elvei, érenye legyőzők szenvedélyét; szerelme egészen testvéri alakot vőn magára.

Gizellát ő nevelte; amit tudott, ami volt, nagyrészt Margitnak köszönheté.

Margit Abafinak regényes ragaszkodását Cristiernához ismerte; oly ésszel teljes hölgynek figyelmét ez ki nem kerülheté. Ő erősíté meg Cristiernát azon tervében, melynek sikerét így egyrészt magának tulajdoníthatá; s mennyi öntagadással, mennyi szerénységgel ... ez onnan is kitűnik, hogy Abafi végig egyedül Cristiernának tulajdonítá, ami Margit nélkül aligha megtörtént volna.

Igen, ő nem ismerte több vágyat; s a kedves Mikola-ház — főként mikor Abafiék ott voltak — vígabb, örömteljesb volt, mint valaha.

Abafinak házassági boldogsága kömondássá vált Erdélyben. Cristiernának emléke kedves volt neki holtig, s a kedves Gizellának, ki boldogságát neki köszönheté. Sokszor mondá Abafi Gizellának, ki előtt titka nem volt, mióta szereté:

— Mindent a legjobban intézett a gondviselés. Ami Izidorához vonza, az hála és szánakodás volt. Mikola Margit iránt a legmélyebb tisztelet vegyül keblemben, testvéri szeretettel. Cristierna regényes magasztaltsággal tölté be keblemet, s míg e szív dobog, az ő képe élni fog abban; neki köszönhetem mennyemet. De amit irántad érzek, te kedves, jó, szelíd angyal: az szerelem; igen, igen! — mond lángoló arccal, szenvedélyesen vonva Erdély legszebb asszonyát keblére, — az szerelem!

A MAGYAR KLASSZIKUSOK

EDDIG MEGJELENT SZÁMAI:

1. **Petőfi** válogatott költeményei (Havas István bevezetőjével).
2. **Arany** elbeszélő költeményei s balladái
(Féja Géza magyarázó írásával).
3. **Tompa** népregél s virágregél (Kerecsényi Dezső előszavával).
4. **Csokonai** válogatott költeményei (Juhász Géza előszavával).
5. **Madách:** Az ember tragédiája (Hankiss János bevezetőjével).
6. **Vörösmarty** válogatott munkái (Brisits Frigyes előszavával).
7. **Zrinyi:** Szigeti veszedelem (Mészöly Gedeon magyarázatával).
8. **Fazekas Mihály:** Ludas Matyi s más költemények
(Kovács Máté bevezetőjével).
9. **Berzsenyi** költeményei (Hankiss János előszavával).
10. **Katona József:** Bánk bán (Kozocsa Sándor bevezetőjével).
11. **Gvadányi József:** Rontó Pál (Kovács Máté előszavával).
12. **Balassa Bálint** válogatott költeményei
(Dénes Tibor előszavával).
13. **Kármán József:** Fanni hagyományai
(Marék Antal bevezetőjével).
14. **Vas Gereben** elbeszélései (Éber János bevezetőjével).
15. **Mikes:** Törökországi levelei szemelvényekben
(Vajthó László előszava).
16. **Arany:** Toldi és Toldi estéje
(Keményffy János előszava, Dáloky János magyarázatai).
17. **Kölcsey** költeményei (Kerecsényi Dezső előszava).
18. **Kisfaludy Sándor** válogatott költeményei
(Bory István bevezetőjével).
19. **Báró Eötvös József:** A falu jegyzője
(Előszóval és jegyzetekkel ellátta Fábíán István).
20. **Kisfaludy Károly** válogatott munkái. (Kéky Lajos bevezetőjével).
21. **Szavalókönyv.** (Éber János előszavával.)
22. **Reviczky** válogatott munkái (Kozocsa Sándor előszava).
23. **Felvidéki elbeszélők válogatott munkái.** (Összeállította és a bevezetőt írta Marék Antal).
24. **Kazinczy Ferenc** válogatott művei. (Vajthó László előszavával).
25. **Erdélyi elbeszélők válogatott munkái.** (Molter Károly előszavával.)

Előkészületben:
Fáy András művei stb.

MAGYAR LÉLEK

A népműveléssel foglalkozók gazdag tartalmu, nélkülözhetetlen folyóirata. Szerkeszti dr. Hankiss János. Előfizetési ára egy évre 10 pengő. Megrendelhető: Budapest, IV., Múzeum-körút 13.

A HÁBORUS VILÁG TÉRKÉPE

Pontos, könnyen áttekinthető térképek gyűjteménye. A mai világháború minden harcterét megtalálhatja rajta. Ára 24 fillér.

SZÉCHENYI FÁKLYAVILÁGA

Szentiváni Gábor pompás könyve a legnagyobb magyarról, Széchenyi munkásságáról, Széchenyi szerepéről a magyar történelemben. A jubiláris Széchenyi-esztendő ünnepségeinek legfontosabb mozzanatait s a legszebb Széchenyi-érinteteket is tartalmazza a könyv. Ára 60 fillér.

MAGYAR FARSANG

A legkorszerűbb kézikönyv műkedvelő színházak rendezői és szereplői számára. Husz felvonásnyi játszható szöveg, rengeteg rajz, értékes utbaigazítás. Szerkesztette Szombathy Viktor. Ára 1.50 pengő.

HORTHY DALOK

Voily István gazdag dalgyűjteménye. A legelső magyar emberről igen sok szép magyar nóta szól, ezek szövege s kottája az érdekes gyűjtemény. Ára 48 fillér. Színes vászonkötésben 2.50 pengő.

EZ MAGYARORSZÁG

Asztalos Miklós könyve színesen, érdekesen, rengeteg képpel mondja el, mi történt Magyarországon az utóbbi husz esztendőben, hogyan dolgozott Csonka-Magyarország népe Nagymagyarországért. Ára 24 fillér.

ÉRDEKES REGÉNYEK — RÖPTÉBEN A VILÁG KÖRÜL

Kéthetenként megjelenő százoldalas kis regény, érdekes, izgalmas, — és mégsem ponyva! Külön érdekessége a harminckétoldalas képes-rész, időszzerű kis cikkekkel. Számonkénti ára 14 fillér.

ARANY JÁNOS: TOLDI TRILÓGIA

A legszebb magyar eposz teljes kiadása. Bevezetőt s magyarázatot írt Keményffy János és Dálóky János. Ára kötve 1.90 pengő.

Mind e kiadványok kaphatók a Magyar Népművelők Társaságánál
Budapest, VII., Dohány-utca 12.

